

Geloven in de Civil Society?

een onderzoek naar de verschillende activiteiten die religieuze en seculiere civil society organisaties in gemeente Heerde ondernemen ter bevordering van het welzijn van de inwoners en hoe deze verschillen verklaard kunnen worden

door

Tess Ruiterkamp

S2163098

Master thesis Public Administration

2018-2019

Begeleiders

dr. Ringo M.R.R. Ossewaarde, University of Twente

Prof. dr. S.A.H. Denters, University of Twente

UNIVERSITY OF TWENTE.

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis, het onderzoek waar ik van november 2018 tot juni 2019 druk mee ben geweest. Deze thesis was zonder twijfel de meest uitdagende opdracht uit mijn hele academische carrière. Ik heb voor het onderwerp van deze thesis gekozen omdat ik het interessant vind om naar de relatie en communicatie tussen gemeenten en maatschappelijke organisaties te kijken. Daarbij heb ik van nature interesse in de sociale wetenschappen, een interesse die goed terugkomt in dit onderzoek binnen het sociaal domein. Ik heb ontzettend veel van het hele proces geleerd en ik hoop deze kennis in de toekomst nog vaak in te kunnen zetten.

Deze thesis had niet tot stand kunnen komen zonder de hulp van een aantal mensen die ik daarvoor zeer dankbaar ben. Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleiders Ringo Ossewaarde en Bas Denters bedanken voor hun hulp, steun en feedback. Na elk geschreven stuk dat ik inleverde kwamen kritische, maar oprecht behulpzame, tips en feedback naar boven. Deze gesprekken hebben me elke keer weer op het juiste pad met schrijven gebracht. Daarnaast wil ik gemeente Heerde bedanken voor de kans om mijn onderzoek bij hen uit te voeren. Ik voelde me altijd welkom in hun prettige werkomgeving. Speciale dank gaat uit naar de respondenten die de tijd hebben genomen om een uur met mij in gesprek te gaan. De gesprekken waren stuk voor stuk oprecht van aard en erg interessant. Verder wil ik mijn lieve familie, vriend, vrienden en studiegenoten bedanken voor de mentale steun en de afleiding op de juiste momenten.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Tess Ruiterkamp

Rijssen, 25-06-2019

Samenvatting

Dit onderzoek speelde zich af tegen de achtergrond van een terugtrekkende overheid en de verschuiving van verantwoordelijkheden in het sociaal domein. Het doel van deze thesis was om te onderzoeken wat civil society organisaties betekenen voor de taak van het sociaal domein om het welzijn van de burgers te bevorderen. Er is onderzocht welke activiteiten civil society organisaties ondernemen ter bevordering van het welzijn van de samenleving, hoe de samenwerking tussen de gemeente en de civil society organisaties er uit ziet, en wat de invloed van de kenmerken van de civil society organisaties is op de mate waarin zij een bijdrage (kunnen) leveren aan de bevordering van het welzijn van alle inwoners in een inclusieve samenleving. Daarbij werd expliciet aandacht geschonken aan religieuze civil society organisaties in verhouding met seculiere organisaties. De reden hiervoor is dat religieuze civil society organisaties een interessante positie hebben in de Nederlandse samenleving. Een samenleving die gekenmerkt wordt door secularisering en een strikte staat kerk verhouding. Aan de hand van drie deelvragen: (1) *In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in het gemeentelijk beleid van Heerde ten aanzien van seculiere -en religieuze civil society organisaties?*; (2) *In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in de activiteiten die seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde ondernemen?*; (3) *Hoe kunnen de beschreven verschillen tussen de activiteiten van seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde verklaard worden?* Is een antwoord gezocht op de volgende onderzoeksvraag: *“Hoe kunnen de eventuele verschillen in de activiteiten, ter bevordering van het welzijn van de samenleving, van civil society organisaties in Heerde verklaard worden uit enerzijds kenmerken van het gemeentelijk beleid en anderzijds kenmerken van de organisaties?”*

Het onderzoeken gebeurde door middel van een kwalitatieve geneste casestudie bij de gemeente Heerde. Eerst is een documentenanalyse uitgevoerd waardoor een volledig beeld geschetst werd van het huidige beleid. Hierna zijn zeven semigestructureerde interviews afgenomen. Drie hiervan met respondenten werkzaam bij de gemeente Heerde, twee met respondenten actief bij een religieuze gemeenschap, één bij een vrijwilligersorganisatie en één bij een sportvereniging. Voor deze methode en aanpak is gekozen om zo tot rijke data te komen, waarmee het exploreren van de situatie in gemeente Heerde goed volbracht kon worden.

De belangrijkste resultaten die naar voren komen zijn samen te vatten in de volgende kerninzichten: de gemeente houdt in haar beleid niet of nauwelijks rekening met de verschillende kenmerken van de organisaties die invloed hebben op hun maatschappelijke rol; activiteiten ondernomen door kerken en sportverenigingen lijken allebei erg gericht te zijn op de eigen achterban of mensen met affiniteit richting hun primaire doel; de maatschappelijke rol van religieuze organisaties wordt bemoeilijkt door de kerk en staat verhouding, werkdruk binnen de organisatie en het imago van de organisaties richting niet gelovige inwoners; de samenwerking tussen gemeente en vrijwilligersorganisaties wordt in sommige gevallen belemmerd door wederzijds onbegrip, miscommunicatie en het imago van de gemeente; en als laatste: de samenwerking tussen sportverenigingen en de gemeente in het sociaal domein staat nog in de kinderschoenen en kenmerkt zich door discrepanties in beleid en visie.

Dit onderzoek zou in vervolgonderzoek verbeterd uitgevoerd kunnen worden wanneer zij wordt uitgebreid met meer interviewrespondenten, of aangevuld met een kwantitatieve analyse. Verder onderzoek kan zich richten op de effecten van de activiteiten op het welzijn van de burgers. Vervolgonderzoek kan ook uitgevoerd worden bij andere soorten civil society organisaties, om zo een vollediger beeld van de maatschappelijke rol van deze organisaties te krijgen. Daarbij kan hiermee ook gestructureerd gekeken worden naar de relatie tussen de gemeente en civil society organisaties. Voornamelijk de valkuilen en verbeterpunten die hieruit voortkomen zijn van groot belang. Ook zou in de toekomst onderzoek gedaan kunnen worden naar geloofsgemeenschappen van niet-westerse

herkomst. Door de immigratiestromen van de afgelopen decennia hebben zij een interessante en belangrijke positie in de samenleving.

De aanbevelingen die naar voren komen zijn samen te vatten in drie pijlers: (1) gemeenten zouden actief moeten inzetten op open en duidelijke communicatie met civil society organisaties. In deze samenwerking moet gewaakt worden voor (het gevoel van) overbelasting; (2) met het oog op de verwachtingen richting civil society organisaties zou de gemeente actief steun moeten bieden en daarbij de paden voor de organisaties vrij moeten maken; (3) gemeenten moeten bij hun beroep op deze organisaties rekening houden met de kenmerken, belemmerende factoren en de doelgroep die de activiteiten van deze organisaties bereiken. Door dit in beeld te houden kan de gemeente zorgen voor een complementair vangnet waarbij alle doelgroepen worden bereikt in een inclusieve samenleving.

Summary

This research took place against the background of a retreating government and the shift of responsibilities in the social domain. The aim of this thesis was to investigate what civil society organizations mean for the task of the social domain to promote the well-being of citizens. It was investigated which activities civil society organizations undertake to promote the well-being of society, what the cooperation between the municipality and civil society organizations looks like, and what the influence of the characteristics of civil society organizations is on the extent to which they (can) contribute to the promotion of the well-being of all residents in an inclusive society. Explicit attention was paid to religious civil society organizations in relation to secular organizations. The reason for this is that religious civil society organizations have an interesting position in Dutch society. A society characterized by secularization and a strict state-church relationship. On the basis of three sub-questions: (1) *To what extent are differences visible in Heerde's municipal policy with regard to secular and religious civil society organizations?*; (2) *To what extent are differences visible in the activities that secular and religious civil society organizations undertake in Heerde?*; (3) *How can the described differences between the activities of secular and religious civil society organizations in Heerde be explained?* An answer has been sought to the following research question: *“How can the possible differences in the activities of civil society organizations in Heerde, to promote the well-being of society, be explained on the one hand by characteristics of municipal policy and on the other hand by characteristics of organizations?”*

The research was done through a qualitative nested case study at the municipality of Heerde. First a document analysis was carried out, which provided a complete picture of the current policy. After this, seven semi-structured interviews were conducted. Three of them with respondents working at the municipality of Heerde, two with respondents active at a religious community, one at a volunteer organization and one at a sport association. This method and approach have been chosen in order to create rich data, with which the exploration of the situation in the municipality of Heerde could be properly accomplished.

The most important results that emerge can be summarized in the following key insights: in its policy the municipality does not take into account, or hardly takes into account, the different characteristics of the organizations that influence their social role; activities undertaken by churches and sports associations both seem to be very focused on their own supporters or people with affinity towards their primary goal; the social role of religious organizations is hampered by the church and state relationship, work pressure within the organization and the image of the organizations towards non-believing residents; cooperation between the municipality and voluntary organizations is in some cases impeded by mutual misunderstanding, miscommunication and the image of the municipality; and last

but not least: the cooperation between sports associations and the municipality in the social domain is still in its infancy and is characterized by discrepancies in policy and vision.

This research could be improved in follow-up research if it is expanded with more interview respondents, or supplemented with a quantitative analysis. Further research can focus on the effects of the activities on the well-being of citizens. Follow-up research can also be conducted at other types of civil society organizations in order to get a more complete picture of the social role of these organizations. In addition, with this the relationship between the municipality and civil society organizations can be examined in a structured way. Especially the pitfalls and points for improvement that result from this are of great importance. In the future, research could also be done into religious communities of non-Western origin. Due to the immigration flows of the past decades, they have an interesting and important position in society.

The recommendations that have emerged can be summarized in three pillars: (1) municipalities should actively focus on open and clear communication with civil society organizations. In this collaboration, care must be taken to avoid (the feeling of) overload; (2) looking at the expectations towards civil society organizations, the municipality should actively support, and pave the way for organizations; (3) When appealing to these organizations, municipalities must take into account the characteristics, limiting factors and the target group that is reached by the activities of these organizations. By keeping this in mind, the municipality can ensure a complementary safety net where all target groups are reached in an inclusive society.

Inhoud

Inleiding	7
Een terugtrekkende overheid.....	7
Het beroep op de civil society	7
Debat over de civil society en de inrichting van de samenleving	8
Markante rol van religieuze civil society organisaties?	9
Probleemstelling	10
Onderzoeksvragen.....	11
Relevantie	12
Onderzoeksaanpak.....	13
Leeswijzer	14
Theoretisch Kader	15
De terugtrekkende overheid en zelfredzaamheid.....	15
De civil society en haar organisaties	16
Opbrengsten van de civil society.....	18
Verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties	19
Religieuze civil society organisaties	21
Seculiere civil society organisaties.....	24
Conclusie	31
Methodologie	34
Casusselectie.....	34
Methode van dataverzameling.....	38
Methode van data-analyse.....	39
Ethische verantwoording.....	40
Conclusie	41
Analyse.....	42
Gemeenlijk beleid Heerde.....	42
Activiteiten van de civil society organisaties	48
Verklaringen voor de gevonden verschillen	53
Kerninzichten uit analyse	63
Conclusie.....	66
Antwoord op de hoofdvraag.....	66
Kerninzichten en implicaties	67
Beperkingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek	69
Implicaties voor de praktijk van het lokaal bestuur	70
Referenties	71
Referenties van gebruikte documenten in beleidsanalyse.....	76
Bijlages	77
Bijlage 3.1a interviewvragen gemeente respondenten.....	77
Bijlage 3.1b interviewvragen organisatie respondenten	79
Bijlage 3.2 codeerschema documenten	81
Bijlage 3.3 codeerschema interviewtranscripten	83
Bijlage 4.1 overzicht van doelen	85
Bijlage 4.2 overzicht van uitvoeringsplannen.....	94
Bijlage 4.3 overzicht van kenmerken uit theoretisch kader en analyse.....	97

Inleiding

Een terugtrekkende overheid

Tot na de tweede wereldoorlog lag de verantwoordelijkheid voor het welzijn van de maatschappij en het publieke goed in de handen van particuliere initiatieven. Dit werd georganiseerd in de zogeheten levensbeschouwelijke zuilen. Toen de ontzuiling in Nederland inzette, tegelijkertijd met maatschappelijke processen van emancipatie, democratisering, professionalisering en secularisering hevelde de nationale overheid rond 1970 de verantwoordelijkheid voor het welzijn van de maatschappij over naar de collectieve sector. Echter, al ongeveer tien jaar na deze eerste overheveling komt de rijksoverheid tot het besef dat ze deze last niet alleen kunnen dragen (Metz, 2009). Volgens Van Doorn & Schuyt (1982) is de reden hiervoor dat door onder andere migratie en vergrijzing, de zorgvraag en daaraan gekoppelde zorguitgaven groeien. In 2015 blijkt bijvoorbeeld ruim één derde deel van de Nederlandse inwoners een beperking te hebben, met daardoor een aandeel in de zorgvraag (Sociaal Cultureel Planbureau, 2018) (SCP). Duyvendak en Tonkens (2018) geven aan dat daar bij een onwelwillendheid vanuit de bevolking bestaat om financieel bij te dragen aan zorg voor anonieme anderen. Een andere reden die in de literatuur wordt genoemd, zou liggen in het feit dat de verzorgingsstaat zich sinds haar ontstaan ontwikkelde tot een paternalistische welvaartsstaat waarin (gezondheid) zorg enkel geboden werd door professionals die werden betaald door de overheid. Er zou daardoor een scheiding ontstaan tussen enerzijds de, door de overheid gesubsidieerde, professionals en anderzijds de passieve, om hulp vragende inwoners. Door het aannemen van deze passieve rol, zouden burgers niet bij dragen aan het publieke goed en de kwaliteit daarvan (Ossewaarde, 2007).

Om bovenstaande redenen werd ervoor gekozen om de verzorgingsstaat te transformeren naar een participatiesamenleving, waarin iedereen zo veel mogelijk eigen verantwoordelijkheid neemt voor zijn of haar leven en omgeving (Jager-Vreugdenhil, 2012). De overheid doet hiermee een stapje terug en verantwoordelijkheden verschuiven van de overheid naar gemeenten en burgers (Metz, 2008; SCP, 2012). Uit het feit dat de overheid zich terugtrekt zou moeten volgen dat de bevolking meer zelfredzaam wordt, en daarmee minder afhankelijk van de overheid. Deze verschuiving van verantwoordelijkheid betekent dat burgers meer moeten participeren in de samenleving. ‘Goede’ burgers zijn hieronder burgers die actief participeren op alle terreinen van het publieke domein. Daarbij worden meer taken uit de publieke sector overgedragen aan maatschappelijke organisaties (Ossewaarde, 2007; SCP, 2012). Hieruit volgt dat burgers nu worden gezien als de ‘governance partner’ van de overheid in het publieke domein (Ossewaarde, 2007).

Het beroep op de civil society

Volgens Duyvendak en Tonkens (2018) is het gevolg van de terugtrekkende overheid dat de nadruk in het beleid wordt gelegd op de eigen kracht van de bevolking. Deze wijziging van koers gaat gepaard met de recente decentralisaties die sinds 2015 in het sociale domein via de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Jeugdwet en de Participatiewet, in gang zijn gezet. In deze decentralisaties staat de zelfredzaamheid van de bevolking als doel centraal (Helderman, 2016). Zelfredzaamheid kan immers gezien worden als een aspect van de beleidsvoering van de terugtrekkende nationale overheid. Hierbij wordt zelfredzaamheid in de Tweede Kamer gedefinieerd als “het lichamelijke, verstandelijke, geestelijke en financiële vermogen om zelf voorzieningen te treffen die deelname aan het normale maatschappelijke verkeer mogelijk maken” (TK, 2004/2005). Het hart van de verschuiving van verantwoordelijkheden ligt in de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). In de memorie van toelichting van de Wmo 2015 staat het volgende: “..het uitgangspunt is dat iedere ingezetene eerst kijkt wat hij zelf kan doen, wat zijn sociale omgeving voor hem kan doen of wat hij zelf voor een ander kan doen” (Memorie van Toelichting Wmo 2015: 25). Daarnaast zijn gemeenten verplicht om mensen met een ‘beperking’ te compenseren en te ondersteunen, zodat zij in staat zijn om zelfstandig deel te nemen

en te functioneren in de maatschappij (Canon sociaal werk Nederland, n.d; Metz, 2008). Het devies van de Wmo is dan ook wel ‘niet leunen maar steunen’ (Trommel, 2018). Daarbij is de verschuiving zichtbaar in het doel van de wet om burgers maatschappelijk te laten participeren en zelfredzaam te maken, waardoor actief burgerschap en de sociale maatschappelijk samenhang groter worden (Den Draak & Van der Ham, 2018).

Volgens Metz (2008, 2009) blijkt uit de Wmo dat het de bedoeling is dat niet de gemeenten, maar de *civil society* de eerste benodigde ondersteuning gaat aanbieden. Over wat de precieze betekenis is van het begrip *civil society* bestaat verdeeldheid, maar een veelgebruikte uitleg is die van Buijs, Dekker en Hooghe (2009), zij geven aan dat *civil society* de overkoepelende term is voor de sfeer van vrijwillige associaties naast de markt en de staat. *Civil society* duidt hiermee op ‘het eigen domein van burgers’, het deel waar burgers zelf kwesties aanpakken zonder hulp of bemoeienis van de overheid. Een reden voor het overdragen van de verantwoordelijkheid naar de *civil society* is dat *civil society* organisaties dichterbij de burger zouden staan dan gemeenten. Burgers zouden immers worden ‘opgenomen’ in de organisatie waar ze lid van zijn (Dekker, 2002). *Civil society* organisaties worden onder deze beschrijving gezien als governance actoren die met gemeenten samenwerken om de zelfredzaamheid van burgers te bevorderen (Metz, 2009).

Debat over de civil society en de inrichting van de samenleving

Uit dit alles blijkt dat de overheid erg positief lijkt te staan tegenover het kunnen van de burgers en de *civil society*. Er zijn twee stromingen van argumenten die pleiten voor een grotere rol van de *civil society*. Het eerste argument gaat in op de kostenafweging: het inzetten van *civil society* organisaties zou de kosten die de huidige verzorgingsstaat met zich mee brengt verlagen. Duyvendak en Tonkens (2018) beargumenteren dat wanneer de eerste benodigde ondersteuning via informele hulp wordt aangeboden uit de *civil society*, dat hieruit dan volgt dat de kosten van de formele hulp, waarmee wordt gedoeld op kosten voor de overheid, worden beperkt. Volgens Dekker (2002) zorgt dit ook voor een hogere effectiviteit. *Civil society* organisaties zouden dichterbij de burger staan dan de gemeenten. Door deze nabijheid zou de eerste benodigde ondersteuning op effectievere wijze kunnen worden aangeboden, omdat de zorg beter afgestemd is op de inwoners. Daarbij zou de nabijheid bijdragen aan de preventie van toekomstige problemen, omdat deze dan eerder gesignaleerd worden (Bredewold et al., 2018). Daarbij veronderstellen Duyvendak en Tonkens (2018) dat burgers meer welwillend zijn om financieel te investeren in hun (lokale) medeburgers. De reden hierachter zou zijn dat burgers vooral hulp willen bieden aan degenen om wie zij geven. Wanneer zorg op lokale schaal wordt georganiseerd, in plaats van op nationale schaal, voelen burgers zich meer verbonden met de mensen waarvoor ze moeten betalen (Bredewold et al., 2018).

Naast de kosten -en efficiëntie overweging wordt er in debat nog aangehaakt op een andere kant van argumentatie. In dit debat gaat het over de autonomie van de burgers. Uit onderzoek van de Boer en van der Lans (2011) voor de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) haken zij in op de afhankelijkheid van de burgers richting de verzorgingsstaat en haar professionals. De Boer en van der Lans pleiten voor het meer uitgaan van de autonomie van de burgers. Wanneer de overheid als het ware gedeelten van de autonomie van de burgers overneemt, dan spreken zij van een brede welzijnstaak van de overheid. De overheid zou echter volgens de Boer en van der Lans (2011) meer ondersteunend en minder inhoudelijk moeten zijn. Burgers zouden meer ruimte moeten krijgen voor autonomie en het zelf vormgeven van hun omstandigheden.

Men kan zich afvragen of deze gestelde verwachtingen wel terecht zijn. Er zijn kritische geluiden hoorbaar waarbij vragen naar boven komen over wat precies de rol van professionals en de overheid is in dit nieuwe systeem. Volgens Duyvendak en Tonkens (2018) boet professionaliteit immers aan belang

met deze inzet van informele hulp door civil society organisaties. In het verlengde daarvan wordt door dezelfde auteurs de vraag gesteld of er niet te veel wordt verwacht van deze organisaties. Het zijn immers vrijwillige associaties die nu een behoorlijke verantwoordelijkheid wordt toebedeeld.

Markante rol van religieuze civil society organisaties?

Zoals al eerder beschreven in de inleiding, kenmerkt de hedendaagse Nederlandse samenleving zich net als vele andere Westerse samenlevingen, met een afnemende religie onder de bevolking. Uit een onderzoek van het CBS in 2015 bleek dat meer dan de helft van de Nederlanders aangaf zichzelf niet tot een religieuze groepering te rekenen (CBS, 2015a). Ondanks dat religie een minder grote rol lijkt te spelen in de Nederlandse samenleving krijgen geloofsgemeenschappen in het kader van de discussie over de inrichting van de participatiesamenleving en in de context van de terugtrekkende overheid een actuele betekenis in de literatuur. De reden hiervoor is dat geloofsgemeenschappen volgens De Hart en Dekker (2015) nog steeds behoren tot één van de belangrijkste plaatsen waar mensen gemotiveerd worden tot vrijwillige inzet, waarbij ze ook zelf sociale contacten aangaan. Volgens Jager – Vreugdenhil (2012) hebben religieuze civil society organisaties, in vrijwel alle vormen, immers zorg voor anderen als intrinsiek doel. Daarbij blijkt uit onderzoek van Ruiter en de Graaf (2010) ook dat mensen die lid zijn van een geloofsgemeenschap vaker maatschappelijke participeren. De verhouding tussen staat en kerk in Nederland heeft ervoor gezorgd dat gemeenten relatief weinig contact hebben met religieuze civil society organisaties. Echter, sinds de invoering van de Wmo is de interesse in civil society organisaties en voor hun maatschappelijke betekenis toegenomen. Daarbij geeft Kennedy (2010) aan dat religieuze organisaties juist bij uitstek organisaties zijn uit de civil society. Ze hebben immers vanuit het verzuilde en religieuze verleden van Nederland een groot aandeel gehad in de oprichting van ziekenhuizen, scholen en liefdadigheidsbewegingen. Echter geeft Kennedy (2010) ook aan dat in Westerse geseculariseerde samenlevingen groot belang wordt gehecht aan de scheiding tussen staat en kerk. Religie zou thuishoren in het private domein van de samenleving. Religieuze organisaties zouden zich daarom niet moeten bemoeien met hoe de samenleving wordt ingericht, terwijl de overheid zich niet hoort te bemoeien met de levensovertuiging van haar burgers. In de praktijk blijkt echter dat religieuze organisaties wel degelijk een publieke functie hebben. Ze mengen zich door uitspraken over politieke en sociale onderwerpen in het publieke debat en daarbij helpen ze de publieke samenleving vaak door vrijwilligersprojecten en het aanzetten van hun leden om vrijwilliger te worden (Kennedy, 2010). In de verzorgingsstaat was het de rol van de overheid om te zorgen voor het maatschappelijk welzijn. Echter, nu de overheid zich terugtrekt, wat gebeurt er dan met de invulling van de achterblijvende kloof, met het oog op de in het verleden zeer belangrijke religieuze organisaties? Enerzijds lijken ze bij uitstek geschikt te zijn om (gedeelten) van deze kloof op te vullen, maar anderzijds hebben we te maken met een duidelijk gewenste scheiding tussen de staat en de kerk.

Uit verschillende onderzoeken waar Lowndes aan heeft deelgenomen blijkt de mogelijk belangrijke rol die religieuze civil society organisaties kunnen spelen (Chapman & Lowndes, 2008; Dinham, & Lowndes, 2008). Hieruit zou men kunnen concluderen dat juist religieuze civil society organisaties bijdragen aan een participatiesamenleving, waarbij mensen naar elkaar omkijken en daardoor langer zelfstandig in staat blijven om te participeren in de samenleving zonder hulp van de overheid. Ook uit het onderzoek van Vodo (2016) blijkt dat (christelijke) geloofsgemeenschappen in groeiende mate van belang zijn voor de voorziening van publieke goederen en de sociale cohesie in Europese landen. Echter, geeft Vodo aan, moet hun relevantie in de maatschappij benadrukt worden en de samenwerking tussen overheden en deze organisaties gefaciliteerd en versterkt worden.

Ondanks dat in de geseculariseerde Nederlandse samenleving geen (of een kleine) rol lijkt te zijn voor religieuze organisaties, lijkt er dus toch een potentieel belangrijke rol voor deze organisaties te zijn weggelegd. Tegen de achtergrond van de vragen en het huidige debat over de inrichting van de

verzorgingsstaat in Nederland is het daarom van belang deze groep civil society organisaties mee te nemen bij de afwegingen die gemaakt worden. Wanneer immers blijkt dat er wel degelijk relevante verschillen te vinden zijn bij de inzet van religieuze versus seculiere civil society organisaties, wat zijn de gevolgen hiervan dan voor de samenwerking tussen gemeenten en civil society organisaties?

Probleemstelling

De toekomst van het maatschappelijk organiseren in Nederland staat op het spel. Er is immers sprake van een groeiende zorgvraag vanuit de samenleving met een tekort aan (financiële) middelen vanuit de overheid om aan deze zorgvraag te voldoen. Er is daarom sprake van een transformatie in de samenleving: de overheid trekt zich steeds verder terug en verwacht steeds meer verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid vanuit de samenleving. Civil society organisaties worden in deze transformatie gezien als governance actoren die met gemeenten samenwerken om de kloof die ontstaat bij het terugtreden van de overheid te dichten. Zij zouden immers dicht bij de bevolking staan en daarmee in staat zijn om de eerste benodigde ondersteuning op een effectieve wijze kunnen aanbieden. Hierbij komen enkele vragen naar boven. Allereerst, zijn deze hoge verwachtingen aangaande het kunnen van civil society organisaties wel terecht? Verschillende auteurs in de literatuur waarschuwen immers voor het gevaar van overbelasting van de civil society (o.a. Metz, 2008; Raad voor het openbaar bestuur, 2012; Tonkens, 2015 en Tonkens en Duyvendak, 2018). Verder, hoe zien die verhoudingen tussen de gemeenten en de verschillende civil society organisaties in de Nederlandse participatiesamenleving eruit? Vervolgens, gegeven deze verhoudingen, hoe kunnen gemeenten en civil society organisaties in samenwerking tot sociaal beleid komen, zonder dat er sprake is van overbelasting? Voor succesvolle samenwerking moet namelijk duidelijk zijn welke rollen de gemeenten en de organisaties spelen in het sociaal domein, waar de beperkingen in deze samenwerking liggen en in hoeverre de organisaties elkaar zouden kunnen aanvullen in hun taken.

Daarbij speelt de vraag, met het oog op de secularisatie in de Nederlandse samenleving en de huidige verhouding tussen kerk en staat, in hoeverre religieuze civil society organisaties een relevante rol spelen en kunnen spelen in deze herschikking. Allereerst zou de huidige staat kerk verhouding mogelijk voor problemen in de samenwerking tussen gemeenten en religieuze civil society organisaties kunnen zorgen, ze worden immers geacht tot op zekere hoogte afstand van elkaar te houden. Echter blijkt uit de literatuur dat zij wel degelijk de potentie hebben om een belangrijke bijdrage te leveren aan het welzijn van de inwoners in een participatiesamenleving. Aan de andere kant zou men zich echter kunnen afvragen in hoeverre dit invloed heeft op een inclusieve samenleving. Een samenleving waarin alle burgers in staat worden gesteld om te participeren. De Nederlandse samenleving is immers een pluriforme samenleving, vol met inwoners met verschillende levensovertuigingen. Wanneer religieuze civil society organisaties worden betrokken in het sociaal domein, wat zijn daarvan dan de gevolgen voor de mogelijkheden tot participatie van alle inwoners? Om te onderzoeken wat deze religieuze organisaties kunnen betekenen in de inrichting van de participatiesamenleving, wordt in dit onderzoek het onderscheid gemaakt tussen civil society organisaties op basis van hun religieuze achtergrond. Hierdoor kan gekeken worden naar de bijdragen die de organisaties mogelijk kunnen leveren aan het sociaal domein op basis van hun eigen religieuze of seculiere karakter. Het onderscheid tussen seculiere en religieuze civil society actoren zal in hoofdstuk twee verder worden toegelicht.

Het doel van deze thesis wordt hiermee om te onderzoeken wat civil society organisaties betekenen voor de taak van het sociaal domein om het welzijn van de burgers te bevorderen. In het onderzoek wordt gekeken naar de relatie tussen gemeenten en civil society organisaties. Door een casestudie uit te voeren in gemeente Heerde, wordt duidelijk welke activiteiten civil society organisaties ondernemen ter bevordering van het welzijn van de samenleving, hoe de samenwerking tussen de gemeente en de civil society organisaties er uit ziet, en wat de invloed van de kenmerken van de civil society organisaties is

op de mate waarin zij een bijdrage (kunnen) leveren aan de bevordering van het welzijn van alle inwoners in een inclusieve samenleving.

Onderzoeksvragen

De hierboven beschreven probleem- en doestelling hebben geleid tot een aantal onderzoeksvragen. Met de hoofdvraag wordt onderzocht hoe de verschillende activiteiten van civil society organisaties kunnen worden verklaard. Door te kijken naar kenmerken van het gemeentelijk beleid kunnen uitspraken gedaan worden over de samenwerking tussen gemeente en civil society organisaties en de eventuele mate van steun. Ook wordt gekeken naar de kenmerken van de verschillende civil society organisaties, waardoor uitspraken gedaan kunnen worden welke bijdrage de organisaties leveren aan het maatschappelijk welzijn en aan welke groep inwoners deze bijdrage specifiek wordt geleverd. In Figuur 1.1. geeft een schematisch overzicht weer ter verduidelijking van de hoofdvraag die als volgt is geformuleerd:

Hoe kunnen de eventuele verschillen in de activiteiten, ter bevordering van het welzijn van de samenleving, van civil society organisaties in Heerde verklaard worden uit enerzijds kenmerken van het gemeentelijk beleid en anderzijds kenmerken van de organisaties?

Deelvragen:

1. *In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in het gemeentelijk beleid van Heerde ten aanzien van seculiere -en religieuze civil society organisaties?*

Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag is het van belang om inzichtelijk te krijgen wat het huidige beleid van gemeente Heerde is. Met deze deelvraag wordt daarom onderzocht wat er vanuit het gemeentelijk beleid van gemeente Heerde wordt ondernomen om het welzijn van haar bevolking te vergroten door middel van activiteiten vanuit de civil society organisaties in gemeente Heerde. Er wordt aandacht geschonken aan de verschillen die hierin mogelijk aanwezig zijn bij de inzet van religieuze versus seculiere civil society organisaties. Dit wordt bekeken door te kijken naar of, en op welke manier er vanuit gemeentelijk beleid rekening gehouden wordt met de kenmerken van de verschillende organisaties.

2. *In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in de activiteiten die seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde ondernemen?*

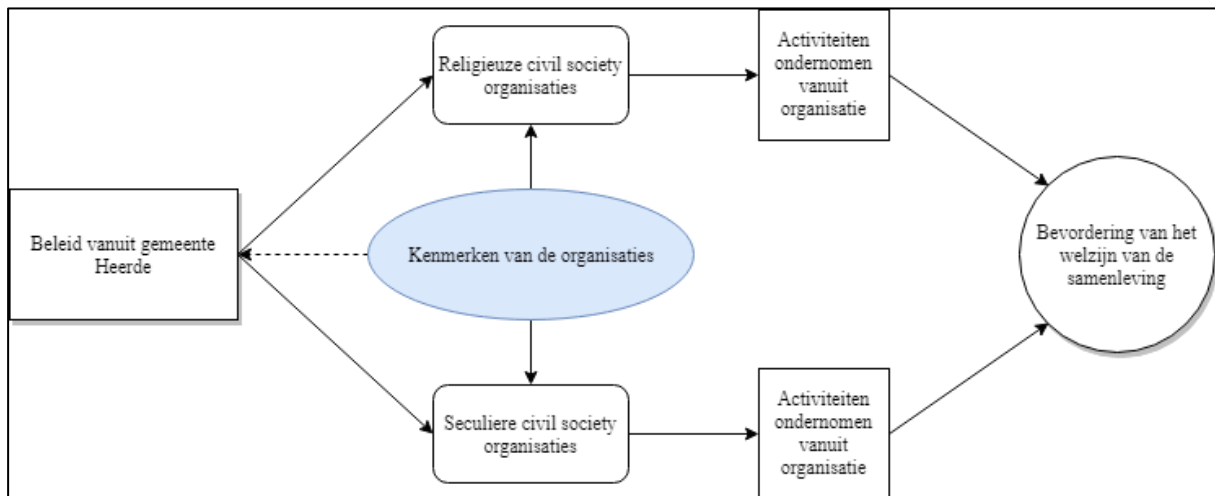
Aan de hand van deze deelvraag wordt duidelijk welke activiteiten die civil society organisaties in gemeente Heerde ondernemen om het welzijn van de inwoners van gemeente Heerde te bevorderen. Hierin wordt wederom gekeken naar het verschil tussen de activiteiten van religieuze -en seculiere civil society organisaties. De uitkomst van deze vraag geeft daarbij een overzicht van welke specifieke bijdrage de verschillende civil society organisaties leveren voor het welzijn van welke inwoners.

3. *Hoe kunnen de beschreven verschillen tussen de activiteiten van seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde verklaard worden?*

Het antwoord op deze deelvraag geeft een verklaring voor wat de redenen zijn voor de gevonden verschillen tussen de activiteiten die religieuze -en seculiere civil society organisaties in Heerde ondernemen om het welzijn van de inwoners van gemeente Heerde te vergroten. Met deze verklaringen kunnen uitspraken gedaan worden over de relatie tussen de gemeente en de civil society organisaties. Daarbij kan ook wat gezegd worden over de redenen achter de bijdrage voor het welzijn van de eventuele doelgroep van de organisaties.

Figuur 1.1

Schematische weergave onderzoeksvragen

Noot: de mogelijke effecten die deze activiteiten daadwerkelijk hebben op het welzijn van de samenleving worden in deze thesis niet onderzocht.

Figuur 1.1 is als volgt af te lezen: vanuit het beleid van gemeente Heerde worden civil society organisaties in meer of mindere mate aangespoord om activiteiten te ondernemen die het welzijn van de lokale samenleving zouden kunnen vergroten. Deze civil society organisaties beschikken over verschillende kenmerken die kunnen verklaren waarom de verschillende soorten organisaties enerzijds op een bepaalde manier worden gestimuleerd door de gemeente en anderzijds waarom zij met hun eigen specifieke activiteiten bijdragen aan het welzijn van de samenleving (deze kenmerken worden verder toegelicht in hoofdstuk 2). Door een samenspel van aansporing vanuit de gemeente, en de kenmerken van de organisaties zullen zij uiteindelijk bepaalde activiteiten ondernemen ter bevordering van het welzijn van de lokale samenleving.

Relevantie

De wetenschappelijke relevantie van deze thesis bestaat uit het feit dat het probeert een nuttige bijdrage te leveren aan het huidige debat over hoe de participatiesamenleving ingericht zou moeten worden na het terugtreden van de overheid en wat hierin de rol van civil society organisaties is. Daarbij draagt deze thesis bij aan kennis over de relatie en samenwerking tussen gemeenten en civil society organisaties. Het onderzoek probeert hiermee gat op te vullen in de huidige wetenschappelijke literatuur over de samenhang tussen een terugtrekkende overheid, gemeentelijke samenwerking met civil society organisaties en het welzijn van burgers in een inclusieve samenleving. Vanuit de literatuur wordt aangegeven dat civil society organisaties, door de verschuivingen in het sociaal domein, het risico lopen om overbelast te raken (o.a. Metz, 2008; Raad voor het openbaar bestuur, 2012; Tonkens, 2015 en Tonkens en Duyvendak, 2018). Deze thesis gaat dieper in op de mate van en staat van samenwerking tussen gemeenten en civil society organisaties en hoe deze eventueel verbeterd zou kunnen worden. Hierbij wordt nadrukkelijk gekeken naar de religieuze en niet religieuze achtergronden van de organisaties. Ondanks dat de Nederlandse samenleving een hoge mate van secularisatie kent, is het namelijk toch van groot belang om te kijken naar de actuele betekenis van religieuze civil society organisaties bij de zojuist genoemde discussie. Enerzijds wordt mogelijk door de verschuiving van verantwoordelijkheden ook meer verwacht van religieuze civil society organisaties, maar anderzijds is het onduidelijk hoe men in de relatie tussen gemeenten en religieuze civil society organisaties om moet en kan gaan met de staat kerk verhouding. Uit verschillende onderzoeken blijkt namelijk dat er een

mogelijk belangrijke rol is weggelegd voor religieuze civil society organisaties bij de zojuist genoemde discussie. In de wetenschappelijke literatuur zijn in het verleden verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de meerwaarde van religieuze civil society organisaties. Deze onderzoeken zijn echter veelal uitgevoerd op Europese schaal of in Amerika (o.a. Bielefeld & Cleveland, 2013; Graddy & Ye, 2006; Twombly, 2002; Vodo, 2016). Terwijl andere onderzoeken zich juist focussen op grote internationale ontwikkelingsorganisaties (o.a. Clarke & Ware, 2015; Ware, Ware & Clarke, 2016). In de wetenschappelijke literatuur omtrent dit onderwerp uit Nederland ligt de nadruk vaak op enkel de meerwaarde van religieuze organisaties zonder daarbij expliciet aandacht te schenken aan de vergelijking met seculiere organisaties (o.a. Castillo, Glashouwer, & Kregting, 2008; Çelik, 2013; Grevel, 2009). Deze thesis onderscheidt zich hiervan omdat het zich richt op het verschil tussen lokale religieuze -en seculiere civil society organisaties in de Nederlandse gemeente Heerde. Daarbij draagt deze thesis bij aan de wetenschappelijke kennis omdat het onderzoekt welke specifieke bijdrage civil society organisaties geven aan welke specifieke groepen burgers en wat daarvan de gevolgen en implicaties zijn voor de inclusiviteit van de samenleving.

Vanuit praktisch oogpunt zullen de Nederlandse gemeenten, met name gemeente Heerde, en leden van civil society organisaties hun voordeel kunnen doen met de resultaten van dit onderzoek. De praktische relevantie van deze thesis is te vinden in de kennis die het weergeeft over de invloed van de kenmerken van de organisaties op de bijdrage van deze organisaties aan het welzijn van de samenleving. Daarbij kunnen er praktische lessen worden geleerd over de informatie die deze thesis geeft over de samenwerking tussen gemeenten en civil society organisaties en wat hiervan de implicaties voor gemeentelijk beleid zijn. Gebaseerd op deze kennis kunnen gemeenten immers gegronde keuzes voor steun aan civil society organisaties maken op basis van de specifieke kenmerken en bijdrages van die organisaties. Daarbij kunnen civil society organisaties hiervan leren welke steun en samenwerking zij eventueel kunnen verwachten vanuit gemeenten of ander civil society organisaties.

Onderzoekaanpak

Bij de voorbereiding tot het onderzoek wordt eerst een theoretisch kader geconstrueerd middels een literatuurstudie, om op die manier een helder beeld te vormen van alle concepten in het onderzoek. Op grond van deze literatuurstudie wordt empirisch vervolgonderzoek uitgevoerd. Het empirisch gedeelte krijgt vorm door middel van kwalitatieve onderzoeksmethoden, omdat deze methoden de ruimte bieden om gedetailleerde informatie op te halen en daardoor in dit onderzoek de meest relevante resultaten oplevert. Door middel van het bestuderen van gemeente Heerde wordt geprobeerd om inzichten te genereren wat betreft de aard en de redenen voor civil society organisaties om activiteiten te ondernemen voor het vergroten van het welzijn van de inwoners. Daarbij wordt expliciet aandacht geschonken aan de verschillen in religieuze achtergrond van de organisaties en wat de invloeden van deze verschillen zijn op hun specifieke bijdrage aan het welzijn en eventuele samenwerking die deze organisaties hebben met de gemeente. Om dit te grondig te kunnen onderzoeken moeten de onderzoeksgegevens rijk van detail en diepgaand zijn, om deze reden is gekozen voor het doen van een enkelvoudige geneste casestudy, waarin de gemeente Heerde in zijn totaliteit het eerste analyseniveau is. Vervolgens zijn de gemeente (als beleidsmaker) en de civil society organisaties onderzoekseenheden op het tweede niveau. Vanuit dit tweede analyseniveau worden zeven respondenten geïnterviewd. In het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een documentanalyse van documenten aangedragen door gemeente Heerde. Het resultaat van de documentanalyse is een overzicht van de huidige beleidsmatige aanpak van gemeente Heerde om het welzijn van haar bevolking te vergroten door middel van de civil society organisaties in gemeente Heerde. Verder wordt door middel van semigestructureerde interviews met actieve burgers bij civil society organisaties en beleidsmedewerkers onderzocht wat de verschillende civil society organisaties vanuit hun eigen beweging ondernemen ter bevordering van het welzijn van de lokale

samenleving. Daarbij wordt hiermee onderzocht welke activiteiten religieuze en seculiere civil society organisaties momenteel ondernemen, en hoe verschillende kenmerken van deze organisaties een verklaring kunnen zijn voor hun specifieke bijdrage aan het welzijn van de samenleving in Heerde.

Leeswijzer

Om tot een antwoord te komen op de gestelde onderzoeksvragen zal in hoofdstuk twee het theoretische kader verder uitgewerkt worden. In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen nader toegelicht. In het hoofdstuk wordt ingegaan op welke verschillen vanuit de literatuur bekend zijn tussen seculiere en religieuze civil society organisaties. Vanuit de theorie worden enkele verwachtingen voorafgaand aan het daadwerkelijke onderzoek opgesteld. In hoofdstuk drie wordt ingegaan op de casus selectie, de methode van data-verzameling en de methode van data-analyse. De resultaten van het onderzoek worden vervolgens in hoofdstuk vier besproken en geanalyseerd. In dit hoofdstuk worden ook antwoorden geformuleerd op de deelvragen. Deze thesis sluit af met hoofdstuk vijf, waar de onderzoeksvraag wordt beantwoord. Ook worden hier discussiepunten benoemd en wordt er ingegaan op de implicaties en beperkingen van dit onderzoek. Als laatste worden er praktische aanbevelingen gedaan voor gemeente Heerde en Nederlandse gemeenten in het algemeen.

Theoretisch Kader

De hoofdvraag binnen deze thesis is: *Hoe kunnen de eventuele verschillen in de activiteiten, ter bevordering van het welzijn van de samenleving, van civil society organisaties in Heerde verklaard worden uit enerzijds kenmerken van het gemeentelijk beleid en anderzijds kenmerken van de organisaties?* Om hier een antwoord op te kunnen formuleren is allereerst dieper inzicht nodig over de achtergrond waartegen dit onderzoek zich afspeelt. Daarom wordt eerst gekeken naar wat precies bedoeld wordt met de terugtrekkende overheid en daarbij zelfredzaamheid als aspect van de beleidsvoering in deze context; wat de civil society is; welke organisaties allemaal onder de civil society vallen; wat de rol is van die organisaties in het sociaal domein en de activiteiten die zij ondernemen voor het welzijn van de lokale samenleving. Nadat bovenstaande toegelicht is, wordt er in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties. Hierdoor kan uiteindelijk worden gekeken naar welke kenmerken van de organisaties van belang zijn bij de verschillen in bijdrage aan het maatschappelijk welzijn en de relatie van deze organisaties met de gemeente.

De terugtrekkende overheid en zelfredzaamheid

Zoals in hoofdstuk 1 van deze thesis al benoemd is de nationale overheid zich aan het terug trekken. Om te begrijpen waarom de overheid aan het terugtrekken is kijken we allereerst terug naar het begin van de 19^e eeuw. In deze periode concentreerde de nationale overheid zich voornamelijk op defensie, veiligheid en buitenlands beleid. Het publieke domein was voornamelijk gevuld met initiatieven van religieuze organisaties. Het zorgen voor de hulpbehoevenden in de samenleving was dan vaak ook een gunst vanuit de christelijke naastenliefde of charitas (Adriaansens & Zijdeveld, 1981). Langzamerhand begon de overheid zich steeds meer bezig te houden met het ontstaan van de sociale wetgeving. De periode die hierop volgt, namelijk de tweede helft van 20^e eeuw, is een periode waarin de verzorgingsstaat wordt gecreëerd en verder uitgebouwd. In de verzorgingsstaat groeide de bemoeienis van de staat op het gebied van maatschappelijk welzijn. Hierdoor veranderde het ontvangen van zorg van het zijn van een gunst die aan de burger werd verleend door het particulier initiatief, naar een recht waar elke burger aanspraak op kon maken. De zorg voor het maatschappelijk welzijn werd hierdoor meer geïnstitutionaliseerd en het netwerk van sociale voorzieningen werd uitgebreid (Adriaansens & Zijdeveld, 1981). Uiteindelijk komt rond de jaren 80 van de vorige eeuw de verzorgingsstaat onder druk te staan. Hierdoor werd de focus verlegd naar privatisering en de marktwerking. De huidige periode, van een overheid die zich terugtrekt, staat in het teken van meer ruimte voor eigen verantwoordelijkheid voor inwoners en meer sturing vanuit de overheid. Volgens Binnema (2014) is er hiermee een verandering gaande van een paternalistische verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving. In dit discours van een terugtrekkende overheid gaat het vooral om het herstellen en verbeteren van de uitgaven van de overheid en het beperken van de aangeboden sociale zekerheden. Adriaansens en Van den Akker (1987, pp. 2) stellen het volgende over de transformatie: ‘Het terugtrekken van de overheid duidt op een omvangrijke poging tot herschikking van middelen, taken en verantwoordelijkheden tussen burgers en overheid’. In deze verandering van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving is een nadruk op zelfredzaamheid van de bevolking te vinden.

De Wmo 2015 is in deze beleidscontext een duidelijke uitdrukking en illustratie van de nadruk op zelfredzaamheid van de bevolking. In de Wmo 2015, als onderdeel van de sociale wetgeving, wordt er dan ook gesproken over een samenleving die meer zelfredzaam en onafhankelijker van de overheid zou moeten zijn. Via de Wmo 2015, krijgt de civil society een grotere verantwoordelijkheid bij deze verschuiving van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. Volgens Brink (2013, pp. 7) is zelfredzaamheid:

“Het lichamelijke, verstandelijke, geestelijke en financiële vermogen om zelf voorzieningen te treffen die deelname aan het normale maatschappelijke verkeer mogelijk maken”.

Zoals eerder beschreven, wordt deze definitie ook gebruikt in beleidstukken die betrokken zijn bij de Wmo (TK, 2004/2005). Brink (2013) geeft verder aan dat een individu zelfredzaam is wanneer hij of zij mee kan doen in de samenleving, zonder compenserende of andere hulpmiddelen. De Boer en van der Lans (2011) geven een invulling aan de hulpmiddelen door aan te geven dat zelfredzaamheid betekend, het in staat zijn is om een zelfstandig leven te leiden, met zo min mogelijk overheidshulp. Onder de Wmo hebben gemeenten als taak om burgers te compenseren waar het echt nodig is.

De geschiedenis van het terugtreden van de nationale overheid en de Wmo waarin deze verschuiving van verantwoordelijkheid wordt benadrukt, vormen een schets van de achtergrond waartegen dit onderzoek zich afspeelt. Om te begrijpen waarom er vanuit gemeenten sociaal beleid wordt gevormd met betrekking tot de civil society is het nodig om te begrijpen hoe deze verschuiving ooit is ontstaan. De kennis over de Wmo en de verschuiving in de sociale wetgeving vormen de basis voor de kenmerken van het gemeentelijk beleid zoals weergegeven in de eerste deelvraag.

De civil society en haar organisaties

Sinds de jaren 80 van de vorige eeuw is de ‘civil society’ een overkoepelende term voor de sfeer van vrijwillige associaties naast de markt en staat. De term wordt al lange tijd gebruikt in het debat over de relatie tussen overheid en burger. De civil society wordt gezien als het eigen domein van burgers, het is het deel van de samenleving waar burgers de baas zijn. Zonder bemoeienis van de overheid pakken burgers in de civil society kwesties vrijwillig en op eigen initiatief aan. Putnam (2000) legt de civil society uit als een civiele samenleving, waar het principe van vrijwilligheid centraal staat in plaats van de markt of staat. Metz (2008) sluit aan bij deze nadruk op vrijwilligheid en definieert de civil society als de vrijwillige associaties tussen burgers. Habermas (1984) geeft aan dat de civil society de leefwereld is van de burger, die interacteert tussen de markt en staat. In deze sfeer van de civil society worden zaken van maatschappelijk belang bediscussieerd door burgers. Het gaat echter verder dan dat, de civil society is een algemene culturele sfeer, waar mensen communiceren over wat ze gehoord, meegemaakt en gezien hebben. Het gaat daarbij om de gemeenschappelijke waarden en normen en identiteit van deze burgers.

Waarschijnlijk de meest gebruikte omschrijving van de kenmerken van de civil society organisaties is de omschrijving die door Salamon, Sokolowski en List (2003) is neergezet. In deze studie zijn civil society organisaties onderzocht in veel landen als een gedeelte van het zogeheten ‘John Hopkins University Comparatieve Nonprofit Sector Project’. Hieruit volgt dat veelvoorkomende kenmerken van civil society organisaties inhouden dat ze een *formele organisatie structuur* hebben, waarin enige structuur en regelmaat herkenbaar is al hoeft deze niet formeel geregeld te zijn; dat ze een *privé initiatief* zijn, dat wil zeggen dat de organisaties geen deel zijn van de staat alhoewel ze wel steun kunnen krijgen van de staat; dat ze *geen winstuitkering hebben*, daarmee wordt bedoeld dat de organisaties geen primaire commercieel doel hebben; dat ze *zelfbesturend* zijn, waarmee wordt bedoeld dat de organisaties dus een eigen bestuur hebben; en als laatste, dat *vrijwilligheid* centraal staat, lid worden of participeren in deze organisaties is vrijwillig. Een kleine uitleg bij het laatste punt, aan de macht van de overheid kun je je bijvoorbeeld als burger niet onttrekken.

Nu een beknopte weergave is gegeven over wat is beschreven in de literatuur over de civil society, is het van belang om te kijken naar een eerste afbakening van de civil society. Dekker (2002) gebruikte het model van de vier ideaaltypen van maatschappelijke ordening van Streeck en Schmitter (1985: 8-17). Dit model (zie Tabel 2.1) geeft weer dat de civil society verder gaat dan een gemeenschap. Bij de afbakening van de civil society komt volgens Dekker de vereniging naar voren als de verenigingsvorm

die het beste past bij de civil society. Het gezin past immers het beste bij de gemeenschap, de bureaucratie bij de staat en de onderneming bij de markt. Dekker geeft in zijn artikel naast de term vereniging ook de termen vrijwillige associatie en verenigingsleven. De term vrijwillige associatie wordt gekozen om zo de vrijwilligheid van het deelnemen te benadrukken, iedereen is vrij om toe te treden en ook om weer uit te treden. Daarbij geeft associatie aan dat het niet alleen maar gaat om vereniging in juridische zin. Verenigingsleven wordt gegeven als term naast vereniging om de interactie tussen de leden van een vereniging weer te geven. Wanneer wordt gekeken naar de civil society als het domein waarin vrijwillige associaties dominant zijn dan zullen naast het (lokale) verenigingsleven ook de recreatieve clubs, serviceorganisaties, politieke partijen, vakbonden en allerlei ideële belangenorganisaties tot de civil society behoren (Bekkers & De Graaf, 2002; Dekker, 2002).

Tabel 2.1. *Kenmerken van gemeenschap, markt, staat en de civil society als ideaaltypen van de maatschappelijke ordening*

	<i>Gemeenschap</i>	<i>Markt</i>	<i>Staat</i>	<i>Civil society</i>
Leidend principe	Solidariteit	Concurrentie	Hiërarchie	Vrijwilligheid
Dominante factoren	Gezinnen, buurten	Ondernemingen	Bureaucratieën	Verenigingen
Voorwaarde voor deelname	Toerekening	Koopkracht	Wettelijke bevoegdheid	Commitment
Besluitvormings-regel	Consensus	Vraag en aanbod	Gezaghebbend oordeel	Discussie
Transactiemiddel	Achting	Geld	Dwang	Argumenten
Goederen	Solidaire goederen	Private goederen	Collectieve goederen	Selectieve prikkels
Externe effecten	Wederzijdse genegenheid, collectieve identiteit	Welvaart, verantwoordelijkheid	Zekerheid, rechtvaardigheid	Sociaal kapitaal, publieke opinievorming

Noot. Herdrukt van Dekker en Van de Broek (1998; De typering van gemeenschap, markt en staat zijn overgenomen van Streeck en Schmitter, 1985).

Noot. Uitleg bij Tabel 2.1: *Commitment* moet hier gelezen worden als de bereidheid om jezelf te binden en je te houden aan vrijwillig op je genomen verantwoordelijkheden en verplichtingen. Daarbij geeft Dekker (2002) aan dat het lastig is om de goederen van de civil society te typeren. Van groter belang zijn de externe effecten die optreden als gevolg van de activiteiten in de civil society.

Ook kerken en andere godsdienstige genootschappen, die met hun positie aan de rand van de privésfeer staan, vallen onder de civil society organisaties. Dekker geeft in zijn artikel aan dat het hier gaat om organisaties, die net als sommige andere, door middel van financiering en regulering of formeel enigszins vastzitten aan de staat. Ondanks dit gegeven, is er in de relatie met hun achterban of omgeving een grote rol weggelegd voor associatieve relaties. Daarbij zijn mensen vrijwillig lid van een kerk of

andere geloofsgemeenschap. Om deze reden rekent Dekker kerken en andere geloofsgemeenschappen ook toe tot de civil society (Dekker, 2002).

Wel geeft Dekker (2004) aan dat de civil society bekeken moet worden als een soort sfeer van de maatschappij waarin sommige organisaties dan wel veel aanwezig zijn, maar anderen wel degelijk ook kunnen functioneren. We moeten de civil society dus niet bekijken als een categorie organisaties die bepaalde kenmerken bezitten, waardoor afwijkende organisaties gelijk resoluut buiten de civil society vallen. Het is belangrijk om deze kanttekening in gedachten te houden bij het huidige onderzoek.

Bij de civil society moet gedacht worden aan mensen die zich verenigen met als doel om betrokkenheid in buurt of gemeenschap te creëren. Hierbij gaat het zoals Dekker (2002) aangeeft om gemeenschapsgevoel en het versterken van vrijwillige zelfinitiatieven. Verenigingsvormen en associatievormen die in ieder geval mee worden genomen in deze thesis zijn de volgende: het (lokale) verenigingsleven, ideële belangenorganisaties en geloofsgemeenschappen. De reden hiervoor is dat in deze organisaties in Heerde activiteiten worden voltrokken in de context van de Wmo 2015. Met deze kennis uit de literatuur wordt duidelijk wat de kenmerken van de civil society zijn. Voornamelijk de vrijwilligheid van de leden komt duidelijk naar voren. Hiermee geeft deze informatie uiteindelijk duidelijkheid over welke organisaties bij de civil society horen en welke organisaties meegenomen zullen worden in dit onderzoek.

Opbrengsten van de civil society

Nu er een eerste definitiebepaling is gegeven van de civil society en de organisaties die hieronder vallen, wordt er nu gekeken naar wat civil society organisaties in hun algemeenheid mogelijk kunnen bijdragen aan de vorming van de samenleving. Het gaat hier om de externe effecten die Dekker (2002) onder andere weergaf. Deze opbrengsten van de civil society geven een verklaring voor de reden waarom de overheid, in de context van het terugtreden van de overheid uit het sociale domein, bepaalde verwachtingen heeft richting de civil society. De 'voordelen' van de civil society worden in de deze paragraaf beschreven.

Het belang van de civil society voor de samenleving wordt regelmatig weergegeven in de literatuur. Zo gaf Putnam in 2000 al aan dat het opbouwen van de civil society van groot belang is voor de samenleving, omdat de mensen in de maatschappelijke verbanden die ze in de civil society aangaan een maatschappelijk doel dienen. Metz (2008) beschrijft de functie van de civil society als het bijdragen aan het sociaal kapitaal in de samenleving. Bourdieu gaf de volgende definitie van sociaal kapitaal:

"..the sum of the actual or potential resources that are linked to the possession of a durable network of more or less institutionalised relationships of mutual acquaintance and recognition – in other words, to membership in a group". (Bourdieu, 1986, pp. 248)

Het gaat er dus volgens Bourdieu om wat het voor een individu oplevert om 'lid' te zijn van een netwerk. De netwerken waar Bourdieu het in zijn definitie van sociaal kapitaal over heeft slaan terug op de civil society als het domein buiten invloed van de overheid. Putnam (2000) heeft een grote bijdrage geleverd aan de bekendheid van het begrip sociaal kapitaal. Volgens hem ontstaat sociaal kapitaal als mensen zich, om wat voor reden dan ook, gaan verenigen. De netwerken die worden opgebouwd, door middel van het verenigen, bieden individuen de toegang tot de (in het sociale netwerk) aanwezige hulpbronnen.

Het sociaal kapitaal draagt volgens Metz (2008) op drie manieren bij aan de samenleving. Allereerst zou de aanwezigheid van sociaal kapitaal zorgen voor sociale samenhang. In de samenleving in zijn geheel zorgt dit voor sociale cohesie, voor het individu zorgt dit voor het verkleinen van het risico tot sociaal isolement. Een tweede functie van het sociaal kapitaal voor de samenleving gaat in op de

aanwezige hulpbronnen die verkregen worden uit de netwerken. Deze hulpbronnen maken het individu en uiteindelijk ook de samenleving rijker. Als laatste geeft Metz aan dat sociaal kapitaal, via de netwerken en de hulpbronnen, zorgt voor een vergrote zelfredzaamheid van individu en maatschappij (Metz, 2007). Deze nadruk op sociale samenhang zien we ook terug in de Wmo. Naast zelfredzaamheid, is sociale samenhang namelijk ook één van de maatschappelijke doelen van de Wmo. In de Wmo wordt gesteld dat zelfredzaamheid er weer voor zou zorgen dat burgers in hogere mate participeren in de samenleving, waardoor uiteindelijk de sociale samenhang ook weer zal toenemen (De Brabander, 2014). Verderop in dit hoofdstuk zal dieper worden ingegaan op welke daadwerkelijke activiteiten civil society organisaties kunnen ondernemen om het welzijn en de zelfredzaamheid van de bevolking te bevorderen.

Een ander waardevol aspect van de civil society is dat deze sfeer regelmatig de plek is voor politiek en publiek debat. In civil society organisaties worden volgens Kennedy (2010) immers uitgesproken gedaan over politieke en sociale onderwerpen. Zoals in Tabel 2.1 al te zien is, gaan de externe effecten van civil society organisaties in op de publieke opinievorming. Dekker (2002) geeft aan dat een publieke opinie ontstaat in de discussies en debat en dat het door de samenleving wordt erkent als iets gemeenschappelijks. Zeker bij de politieke partijen en de verschillen belangengroepen binnen de civil society is grote aandacht voor belangrijke sociale en politieke gebeurtenissen. De civil society heeft dus ook een sterke politieke en bestuurlijke component.

Verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties

Het onderwerp van de volgende paragrafen betreft de religieuze en seculiere civil society organisaties. Er wordt ingegaan op de verschillen tussen deze twee soort civil society organisaties en daarbij wordt ingegaan op hun rol binnen het sociaal domein. Tijdens de beschrijving wordt beargumenteerd welke organisaties gekozen worden om te onderzoeken binnen deze thesis. Er zal echter eerst een diepere kijk geworpen worden op de staat van de civil society in termen van de processen van verstatelijking, professionalisering, binding en bezieling. Het is voor het onderzoek van belang om te weten welke processen de civil society in Nederland heeft doorlopen. Deze processen hebben immers invloed (gehad) op de relatie tussen gemeenten en civil society organisaties en op de activiteiten die de organisaties, onder deelvraag twee, (kunnen) ondernemen. Een aanvullende opmerking, het besef bestaat dat ook onderlinge organisaties erg van elkaar zullen verschillen. Er zijn bijvoorbeeld duidelijke verschillen tussen hervormden, gereformeerden en PKN-er's. Toch zal, omwille van de reikwijdte van het onderzoek, tot zekere hoogte gegeneraliseerd worden onder de organisaties.

Professionalisering en verstatelijking van de civil society

Een belangrijke ontwikkeling die zich afspeelt in de jaren '70 is volgens Lelieveldt (1999) de professionalisering en verstatelijking van het maatschappelijk middenveld (de civil society). Tijdens de verzorgingsstaat werd de bemoeienis van de overheid groter. Hierdoor werden strengere eisen gesteld aan de manier waarop organisaties hun activiteiten verrichten en ontstond er een noodzaak tot professionalisering van civil society organisaties. Deze organisaties ontwikkelden zich hierdoor tot professionele organisaties. De hoofdtaken in dit soort organisaties worden uitgevoerd door professionele beroepskrachten, denk bijvoorbeeld aan welzijnswerkers en verplegers. Hierdoor kregen de vrijwilligers, die oorspronkelijk deze hoofdtaken uitvoerden, een ondersteunende rol. Hand in hand met deze ontwikkeling speelde het proces van verstatelijking zich af. Dit hield in dat de civil society organisaties in steeds grotere mate afhankelijk waren van de overheid (Zijderveld, 1989). De reden voor deze afhankelijkheid is volgens Lelieveldt (1999) te vinden in het feit dat de overheid de belangrijkste financier van deze organisaties was geworden, hierdoor eiste de overheid meer zeggenschap over de organisaties en hun activiteiten. Volgens Zijderveld (1989) zijn deze organisaties hierdoor een belangrijk deel van hun autonomie kwijtgeraakt. Dit proces van verstatelijking heeft zich echter niet bij alle civil society organisaties afgespeeld. Het speelde zich met name af bij organisaties op de terreinen

waar de verzorgingsstaat tot uiting kwam. Door deze ontwikkelingen is het terrein van de civil society erg veelzijdig geworden. Op veel terreinen bestaan vrijwilligersorganisaties en de meer geprofessionaliseerde organisaties naast elkaar. Een voorbeeld om dit te verduidelijken is de gezondheidszorg, hier staan ziekenhuizen naast patiëntenverenigingen. Door deze ontwikkelingen is het oorspronkelijke terrein van de civil society organisaties flink veranderd en dit heeft mogelijk invloed op de manier waarop huidige civil society organisaties zich inzetten voor het maatschappelijk welzijn. In dit onderzoek wordt gekeken naar civil society organisaties in de verzorgende sector, maar ook naar religieuze civil society organisaties en organisaties uit andere sectoren.

Binding in de civil society

In de verzuilde samenleving van voorheen stond het collectief centraal in plaats van het individu. Mensen hadden een sterk plichtsbesef, waren maatschappelijk afhankelijk, loyaal aan de gemeenschap en stonden daarbij onder een sterke sociale controle. Adler en Heckscher (2006) geven aan dat al die kenmerken bijdroegen aan de binding die mensen hadden aan de civil society. Door de collectieve verantwoordelijkheid waren mensen lotgenoten van de maatschappelijke situatie, hierdoor waren ze ook direct solidair aan elkaar. Door verschillende maatschappelijke ontwikkelingen zoals de individualisering, emancipatie, globalisering en toenemende mobiliteit is de verhouding tussen samenleving en burgers veranderd (Dekker, 2009). Hierdoor veranderde ook de collectieve identiteit in een meer individualistische identiteit. Door de individualisering denken mensen nu eerst aan hun eigen levensloopontwikkeling en daarna pas aan het collectief welzijn. Mensen willen nog wel participeren, maar dan wel op hun eigen voorwaarden. Volgens Hustinx (2009) moet het project passen in hun persoonlijke levensplanning. De toenemende mobiliteit van burgers zorgt ervoor dat zij zich minder vaak en minder langdurig binden aan een bepaalde plek. Dit hangt volgens Sennet (2007) samen met het kapitalisme, welke mensen dwingt hun doelen en uitdagingen te halen door flexibel te blijven en zichzelf vooral niet te veel te binden.

Hierboven wordt relatief pessimistisch gekeken naar onder andere het individualisme in relatie tot de civil society. Alhoewel er minder frequent politiek en sociaal wordt geparticipeerd, kan dit gezien worden als een uiting van een gedaanteverandering van de wijze waarop burgers zichzelf inzetten. De burger kan nog steeds actief betrokken zijn, dit uit zich tegenwoordig echter wel op een andere manier. Hustinx (2009) beschrijft dit ook wel als de *transformatie-these*. De nadruk ligt op het niet per se minder participeren van burgers, maar voornamelijk anders participeren aan het maatschappelijk leven (Dekker & Hooge, 2003; Ester & Vinken, 2003). Wel heeft deze ontwikkeling uiteraard invloed op het vrijwilligers- en ledenbestand van de verschillende civil society organisaties. Uiteindelijk zal dit weer invloed hebben op de mate waarop civil society organisaties, onder deelvraag twee, in staat zijn om activiteiten te ondernemen. Met een lager vrijwilligers- en ledenaantal zullen deze organisaties immers minder goed in staat zijn om activiteiten uit te voeren.

Bezieling in de civil society

Wanneer mensen zelf het initiatief nemen om iets te doen voor het maatschappelijk welzijn dan is de grote drijfveer bezieling. Er moet sprake zijn van een innerlijke motivatie om jezelf in te zetten voor een doel dat niet alleen jouw persoonlijke situatie aangaat. Dit sluit aan bij de logic of collective action van Olson (1965). Er moeten selectieve prikkels aanwezig zijn voor mensen om zich te binden aan een bepaalde groep, doordat ze deel kunnen nemen aan de voordelen die het lid zijn van deze groep met zich meebrengt. Volgens van Harskamp (2009) hangt het participeren en actief deelnemen in de civil society in grote mate samen met het vanuit je ideologie of religie geïnspireerd en gemotiveerd zijn. Het christendom heeft voor een lange tijd een zeer grote rol gespeeld in de Nederlandse maatschappij, daarom is het niet verwonderlijk dat de christelijke kerk één van de drijfveren is achter het ontstaan van het particulier initiatief en de civil society. De verzuiling, waarin de scheidslijnen in de samenleving

gebaseerd waren op levensbeschouwelijke achtergrond, was dan ook een kenmerk van de inrichting van de samenleving in de 20e eeuw (Metz, 2009; Ter Borg, 2008). Een groot aantal maatschappelijke organisaties is dan ook ontstaan in die context. Hieruit volgt dat ook veel niet-religieuze van oorsprong een geloofsachtergrond hebben.

Met de intrede van de secularisering en ontzuiling ongeveer halverwege de twintigste eeuw, verdwijnt de oorspronkelijke bezieling grotendeels. Bij de ontzuiling verdwenen de oorspronkelijke zuilen die de sociale structuur van de Nederlandse samenleving vormden. Met de ontzuiling verdween ook de collectieve identiteit (gebaseerd op hun levensbeschouwing) die de mensen in de zuilen hadden gehad. Rond dezelfde periode deed ook de secularisering zijn intrede in Nederland. Met de secularisering verloor religie haar maatschappelijke invloed. Mensen gingen minder vaak naar de kerk en geloven werd nu op privaat, in plaats van publiek terrein, uitgevoerd. Het christendom verloor met de ontzuiling en secularisering aan betekenis in de maatschappij. Hiermee verliest de civil society en het particulier initiatief ook een grote inspiratiebron. Uit onderzoek van De Hart en Dekker (2012) blijkt echter dat het vrijwilligerswerk in Nederland ondanks de afnemende kerkelijkheid overwegend groot blijft. Het is dus niet empirisch aantoonbaar dat de ontzuiling en secularisering, en daarmee samenhangende ontzuiling, in direct verband staan met de inzet van burgers in de civil society. Het is daarom interessant om, met het oog op deelvraag twee en drie, te kijken naar redenen waarom mensen in de civil society zich inzetten voor het algemeen welzijn. Verder, gezien de hoge mate van secularisatie, in hoeverre bereiken eventuele activiteiten van religieuze civil society organisaties het welzijn van alle inwoners?

Religieuze civil society organisaties

Ondanks de zojuist beschreven sterke secularisatie, blijkt uit de literatuur dat er een positieve en doorlopende relatie is tussen vrijwilligerswerk in religieuze organisaties en het effect dat dit heeft op de samenleving (Boender, 2015; Van Tienen, Scheepers, Reitsma & Schilderman, 2011). In de literatuur is geen eenduidige definitie te vinden voor wat civil society organisaties met een religieuze achtergrond, in de literatuur ook wel Faith Based Organisations (FBO's) genoemd, inhouden (Clarke & Ware, 2015; Goldsmith, Eimicke & Pineda, 2006). De reden hiervoor is dat FBO's in veel verschillende maten, vormen en soorten voorkomen (Saxon, Ebaugh, Pipes, Saltzman-Chafetz & Daniels, 2003). In deze thesis wordt de definitie van Clarke en Jennis (2008) aangehouden, zij definiëren FBO's als: *“Any organisation that derives inspiration and guidance for its activities from the teachings and principles of the faith or from a particular interpretation or school of thought within that faith.”* (p. 8). Er is gekozen voor deze definitie omdat de nadruk hierbij ligt op dat de inspiratie en motieven voor dit soort organisaties vanuit religie komen. In dit onderzoek wordt gefocust op religieuze organisaties met een christelijke achtergrond. De reden hiervoor is dat er zich in gemeente Heerde meer christelijke religieuze organisaties zijn. Alhoewel het erg interessant is om ook te kijken naar organisaties met een andere religie, valt dit niet binnen de reikwijdte van dit onderzoek.

Religieuze organisaties hebben als belangrijkste doel om religie over te brengen naar de bevolking. Mensen komen in hun gemeenschap in eerste instantie bij elkaar om hun geloof te belijden. De basis van lidmaatschap aan religieuze organisaties is te vinden in de groepsidentiteit, vanuit de verzuiling was men doordat men bij een bepaalde zuil hoorde gelijk lid van de geloofsgemeenschap behorende bij die zuil. Mensen zijn lid en dragen bij vanwege religieuze en morele principes (Bekkers & De Graaf, 2002). namelijk Echter, religieuze organisaties hebben vaak ook een bredere maatschappelijke betekenis, het collectief welzijn. Dit collectief welzijn is een ‘bijkomend effect’ wat naar boven komt bij het zijn van een religieuze organisatie (Bekkers & De graaf, 2002). Ze dragen bij aan de sociale cohesie; integratie in de samenleving en wijze waarop en mate waarin inwoners met elkaar verbonden zijn (Castillo, Glashouwer, & Kregting, 2008; Van de Donk, Jonkers & Plum 2006). Putnam (2000) stelde dat

geloofsgemeenschappen maatschappelijke waarden, zoals publieke plichten, compassie en zorg voor de achtergestelde mensen, en maatschappelijke vaardigheden zoals organiseren en verbinden genereerden. Verder zouden religieuze civil society organisaties bijdragen aan de mate van sociale steun en sociaal kapitaal in de samenleving. Daarbij blijkt uit verschillende onderzoeken dat mensen die actief een godsdienst aanhangen, een grotere kans hebben om vrijwilligerswerk te doen of anderzijds te participeren in de maatschappij (National Council for Voluntary Organisations, 2007; Ruiter & De Graaf, 2010). De meerwaarde van FBO's bij de ontwikkeling van de maatschappij zouden volgens Goldsmith, Eimicke en Pineda (2006) liggen in de volgende punten: 1) over het algemeen worden ze in hun eigen omgeving vertrouwd; 2) ze creëren en geven leiderschap aan de lokale samenleving; 3) ze hebben toegang tot vrijwilligers en andere (geschonken) middelen; 4) ze vormen vaste maatschappelijke en culturele plekken in de lokale gemeenschap waarin ze gevestigd zijn; 5) ze worden gedreven door een 'hogere roeping'.

Uit een onderzoek van (Castillo, Glashouwer, & Kregting, 2008) naar kerken in Rotterdam blijkt dat Christelijke kerken bijdragen aan de sociale cohesie via hun maatschappelijke en pastorale activiteiten. De maatschappelijke activiteiten richten zich op sociale cohesie, maatschappelijke integratie en hulpverlening. De maatschappelijke activiteiten worden in dit onderzoek verdeeld in 8 categorieën. Zie Tabel 2.2. voor een overzicht van voorbeelden van activiteiten binnen deze hoofdcategorieën.

Tabel 2.2.

Voorbeelden van activiteiten per hoofdcategorie.

Hoofdcategorieën	Voorbeeld activiteiten
Pastorale zorg	Het bezoeken van hulpbehoevenden; hulp bij rouwverwerking; hulp bij verwijzen naar andere hulpverleners; aanbieden van bijbelgroepen met reflectie op eigen problematiek
Maatschappelijke zorg en hulpverlening	Voedsel, kleding en goederen inzamelen en distribueren; financiële noodhulp; slachtofferhulp; hulp aan mensen met allerlei problemen
Vorming	Aanbieden van: cursussen; lezingen; lessen in computergebruik; taallessen; trainingen; lessen voor speciale doelgroepen
Jeugd- en jongerenwerk	Organiseren van: kinderclub; begeleiding van jongeren; begeleiding en advies voor ouders; kinderkamp; huiswerkbegeleiding; jongerenavonden
Religie- en cultuur	Organiseren van: koor repetities; muziekfestivals; bazaar; muziek -en zangles; tentoonstellingen; openstelling van kerkgebouw voor culturele activiteiten
Gemeenschapsvormende en recreatieve activiteiten	Organiseren en aanbieden van: koffiebijeenkomsten; excursies; sportevenementen; bijeenkomsten voor bepaalde doelgroepen; gezamenlijke maaltijden
Interculturele en interreligieuze activiteiten	Organiseren en aanbieden van: diensten met andere religieuze organisaties of religies; interculturele ontmoetingen
Maatschappelijke voorlichting	Aanbieden van voorlichtingen over allerlei thema's zoals: gezondheid, voeding, politiek, actuele thema's, ouderenzorg en de relatie tussen autochtoon en allochtoon.

Noot. tabel is gebaseerd op de verdeling gegeven door Castillo, Glashouwer en Kregting (2008).

Wat betreft de financiële middelen van religieuze civil society organisaties zijn kerken volgens van Ysselt (2013) over het algemeen afhankelijk van eigen middelen. In Nederland bestaat immers door de scheiding tussen staat en kerk geen algemene publieke financiering van religieuze gebouwen of van op levensbeschouwing of religie gebaseerde activiteiten. Echter blijken er wel diverse manieren te zijn waarop religieuze activiteiten alsnog (direct of indirect) gefinancierd worden door de overheid. Publieke financiering van geloofsgemeenschappen wordt over het algemeen geaccepteerd als zij het algemeen belang van de samenleving dient (Van Ysselt, 2013).

Zoals eerdergenoemd worden (religieuze) civil society organisaties sinds de Wmo een grotere verantwoordelijkheid toegezegd wat betreft de sociale participatie, sociale cohesie en het welzijn in de Nederlandse samenleving. Religieuze organisaties moeten zich aanpassen aan deze nieuwe verantwoordelijkheid. Dit proces wordt gehinderd door in ieder geval drie factoren volgens Boender (2015). Allereerst zijn religieuze organisaties, meer dan hun seculiere tegenhangers, afhankelijk van vrijwilligers. Ten tweede worden religieuze organisaties (Islamitische meer dan Christelijke) steeds meer beschouwd als verdachte organisaties. Als laatste blijkt dat religieuze organisaties nog niet

gewend, en aangepast, zijn aan hun nieuwe rol. Het is van belang deze factoren in de gaten te houden bij dit onderzoek.

Seculiere civil society organisaties

In deze thesis wordt geconcentreerd op twee verschillende soort seculiere civil society organisaties namelijk, de lokale NGO's en de sportverenigingen. Er wordt voor lokale NGO's gekozen omdat zij zich inzetten voor het algemeen welzijn van de samenleving. Sportverenigingen daarentegen hebben als eerste doel om zich bezig te houden met de sport. Toch komen ook deze organisaties naar voren als waardevol voor de stimulering van het welzijn van de samenleving.

Vrijwilligersorganisaties als seculiere civil society organisaties

Een speciale vorm van seculiere soort civil society organisaties zijn niet gouvernementele organisaties (NGO's), zij onderscheiden zich van andere civil society organisaties omdat hun primaire doel is om zich bezig te houden met de ontwikkeling van de samenleving en humanitaire activiteiten op allerlei levels. Vakil (1997) gaf, voortbouwend op de oorspronkelijke definitie van Salamon en Anheier (1992), een omschrijving van een NGO: NGO's zijn in deze omschrijving zelfbesturende, private, non-profit organisaties die afgestemd zijn op het verbeteren van de kwaliteit van leven van achtergestelde mensen. De activiteiten die deze organisaties ondernemen staan daarmee altijd in het licht van het verbeteren van het welzijn van mensen, en daarmee ook hun mogelijke zelfredzaamheid. De organisaties helpen hen immers op pad, bij de problemen die ze hebben. Omdat er veel verschillende doelgroepen zijn waar deze NGO's zich op kunnen richten, is het per organisatie afhankelijk welke activiteiten zij ondernemen voor welke specifieke doelgroep. Verhoeven en Tonkens (2013) geven aan dat in de participatiesamenleving veel wordt verwacht van vrijwilligersorganisaties bij het ondersteunen van hulpbehoevende medeburgers. De taak van de vrijwilligersorganisaties ligt hier vooral in de ondersteuning bij participatie in de samenleving en zelfredzaamheid in het dagelijks leven (VWS, 2014). In dit onderzoek wordt gericht op organisaties op de lokale schaal, denk hierbij aan welzijnsorganisaties en vrijwilligersorganisaties. Volgens Whutnow (1998) is juist dit kleinschalige karakter (ten overstaan van nationale of zelfs internationale NGO's) interessant, omdat mensen zich hier beter met elkaar kunnen identificeren, loyaliteit kunnen ervaren en anderen vertrouwen. Deze lokale NGO's houden zich bezig met het leveren van maatschappelijke diensten en hebben daarom regelmatig contact met lokale overheden. De Wmo heeft extra bijgedragen aan deze mate van contact, omdat daarmee de overheden de verantwoordelijkheid dragen voor het grootste deel van het welzijn van de inwoners (Brandsen & Pape, 2015). Financiële middelen verzamelen deze organisaties vanuit donaties, sponsors en publieke financiële ondersteuning in het kader van algemeen belang (Van Dam, 2009).

De basis van het lidmaatschap van mensen aan dit soort NGO's zijn in tegenstelling tot bijvoorbeeld sportverenigingen, niet gebaseerd op de selectieve prikkels die mensen ontvangen door middel van het lidmaatschap. Het doel van NGO's is immers om publieke goederen en welzijn van de samenleving na te streven. Bij deze NGO's is het niet vanzelfsprekend dat leden elkaar regelmatig tegenkomen en daarbij ontvangen leden ook geen diensten van de organisatie (Bekkers & De Graaf, 2002). Aangezien in seculiere NGO's, die niet vanuit een religieus karakter zijn ontstaan, geen beroep voor leden gedaan kon worden uit een bestaande netwerken, blijkt dat mensen vaak uit eigen initiatief lid worden van dit soort organisaties (Maloney, 1999). Uit onderzoek van der Vet (2015) blijkt dat vrijwilligersorganisaties 'hun' vrijwilligers zien als iemand die vanuit morele waarden het 'juiste' wil doen voor de hulpvrager. Daarom wordt bij dit type civil society organisaties verondersteld dat het naar grote waarschijnlijkheid persoonlijke opvattingen en voorkeuren zijn die de basis vormen voor het lid worden van NGO (Bekkers & De Graaf, 2002).

De kansen voor welzijnswerk, met het oog op de decentralisatie en herinrichting van de participatiesamenleving, liggen op verschillende vlakken. Als eerste gaat men in op de inhoud. Organisaties in de welzijnssector hebben een strategische rol als organisator van voorzieningen en aanbod in de eerste lijn. Daarbij is ook de positie van dit soort organisaties een kans, ze bevinden zich immers midden in de lokale bevolking. Naast dat deze organisaties zich dicht bij de bevolking bevinden, bevinden ze zich ook dicht bij de gemeente. Daardoor hebben zij de mogelijkheid om gemeenten te ondersteunen in de transitie. Daarbij is verbinding een sterke kans. Ook Putnam (2000) zag bindingskracht in het verenigingsleven, waaronder ook lokale NGO's, als een stimulator voor sociaal kapitaal in de samenleving. Verder zijn welzijnsorganisaties de enige partij die zorg en publieke diensten biedt zonder indicatie. Daardoor zijn zij volgens Top, Helming en Raaijmakers (2012) de aangewezen partij om de verbinding te leggen met andere branches in dit maatschappelijke middenveld zoals het onderwijs en de zorg.

Er zijn echter een aantal uitdagingen te vinden voor dit soort organisaties wat betreft hun rol in het sociaal domein. Allereerst, door processen van individualisering en emancipatie ligt er een steeds grotere druk op vrijwilligerswerk. Mensen hebben er, of maken er, minder tijd voor vrij. Door de bijkomende druk die door de Wmo wordt gelegd op dit soort organisaties, is men bang dat dit een overbelasting veroorzaakt bij de vrijwilligers. Ook wordt er meer van vrijwilligers en welzijnsorganisaties gevraagd in termen van flexibiliteit, professionaliteit, maatwerk en organiserend vermogen. Dit komt volgens Mezzo (2013) en van Dam (2009) doordat er hogere eisen worden gesteld met het oog op kwaliteit van de dienstverlening. Daarbij blijkt ook dat het takenpakket van vrijwilligers in de laatste jaren flink gegroeid is. Met name in de zorg- en welzijn sector zijn deze langduriger, complexer en omvangrijker (Mezzo, 2013; van der Vet, 2015). Binnen dit onderzoek wordt gekozen voor een lokale vrijwilligersorganisatie, omdat dit een duidelijk voorbeeld is van een lokale NGO in de gemeente Heerde.

Sportverenigingen als seculiere civil society organisaties

Omdat er vele organisaties in lokale samenlevingen zijn te vinden die zouden kunnen voldoen aan de beschrijving van (seculiere) civil society organisaties, wordt er (met het oog op de reikwijdte van dit onderzoek) gekozen om één van die organisaties verder toe te lichten en te onderzoeken. Binnen dit onderzoek is gekozen voor een lokale sportvereniging. De reden hiervoor is dat uit onderzoek van de NOC*NSF (Nederlands Olympisch Comité * Nederlandse Sport Federatie) blijkt dat in 2017 gemiddeld 25% van de mensen in Nederland lid is van één of meerdere sportverenigingen. In Heerde was in 2017 31,2% van de inwoners lid. Ook bleek dat 64% van de Nederlanders wekelijks sport. In gemeente Heerde bevinden zich een aantal sportverenigingen. Om bovenstaande redenen wordt ervoor gekozen om binnen dit onderzoek te kijken naar een sportvereniging in gemeente Heerde.

Allereerst wordt er nu een definitiebepaling gegeven van wat een sportorganisatie is. Hiervoor zijn een aantal basisprincipes gegeven door Smith (2000): Sportverenigingen zijn *autonoom*, waardoor ze dus niet afhankelijk zijn van overheid of markt; ze zijn grotendeels afhankelijk van *vrijwilligers*; de besluitvormingsprocessen zijn *democratisch* en lid zijn van een sportvereniging is *vrijwillig*. Mensen worden vaak lid van een sportvereniging omdat dit voor hen een direct en tastbaar nut heeft. Men vindt het gezellig om lid te zijn en geniet van de diensten die worden aangeboden (Bekkers & De Graaf, 2002). In het geval van sportverenigingen gaan deze diensten over het aanbod van de sportactiviteiten. Er is hier dus sprake van selectieve prikkels waar Olson (1965) het in zijn theorie over collectieve actie over heeft. Het gaat hier om individuele sociale en materiële voordelen van het lid zijn. Uit onderzoek blijkt dat sportorganisaties een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving, ondanks dat hun primaire doel ligt in de uitvoering van de sport. Er wordt zelfs beargumenteerd dat sportverenigingen de functie van kerken hebben overgenomen. Volgens Stokvis (2013) zouden sportverenigingen in een tijd waar

vastigheden wegvallen en mensen elkaar op andere manieren niet of nauwelijks kunnen ontmoeten, dé zelforganisaties op lokaal niveau zijn bij uitstek. Hoewel het aantal sportverenigingen in Nederland afneemt de laatste jaren, blijven er bij verenigingen nieuwe leden bijkomen. Volgens van Kalmthout en van Ginneken (2017) is zeker bij de grotere buitensporten, denk hier aan voetbal, atletiek en hockey, een tendens zichtbaar richting meer vitaliteit. Met het oog daarop, worden juist sportverenigingen gezien als verbanden die (relatief) duurzaam en veerkrachtig zijn. Stuij en Stokvis (2015) geven aan dat sportverenigingen in de wenteling van verantwoordelijkheden dan ook een grotere maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben. Uit onderzoek van Lucassen & Kalmthout (2015) blijkt dat sportverenigingen, in vergelijking met voorgaande jaren, bewust meer kijken naar wat zij voor de directe samenleving van hun stad, dorp of buurt kunnen betekenen.

Binnen het sociaal domein krijgen sportverenigingen de taak om sociale inclusie, (sport) participatie en een gezonde leefstijl te bevorderen (Van der Roest, 2018). Uit onderzoek van Waardenburg (2016) naar de sportnota's van de twintig grootste gemeenten in Nederland, komt dat er vier maatschappelijke rollen voor sportverenigingen zijn in Nederland. Hieronder worden deze rollen beschreven.

1. Als eerste blijkt dat de sportvereniging wordt gezien als *sportaanbieder*. Gemeenten hebben belang bij deze rol, omdat het aanbieden van sportactiviteiten als een dienst van waarde is voor de lokale samenleving. Daarbij kunnen sportverenigingen, als sportaanbieder, een significante rol spelen voor het leefbaar maken en houden van de directe omgeving. Er wordt vaak verwacht dat sportorganisaties meer aanbod in de directe omgeving gaan organiseren. Denk hierbij aan het organiseren van activiteiten op het schoolplein of ergens anders. De toename van activiteiten in de buurt zou bevorderlijk zijn voor de leefbaarheid van de buurt.
2. De sportvereniging wordt ook gezien als *accommodatiebeheerder*. De maatschappelijke rol die hierin wordt weggelegd is dat de accommodaties van sportverenigingen (die zich vlak bij burgers bevinden) vaak gebruikt worden om activiteiten te organiseren voor bepaalde doelgroepen in de directe omgeving. Daarbij kunnen kantines en clubhuizen van de sportvereniging een rol vervullen in de wijk. Als de inrichting van de accommodaties is afgestemd op de lokale maatschappelijke uitdagingen, dan krijgen de accommodaties vaak een betekenis in de gemeentelijke sportnota's. Hoewel de verantwoordelijkheid voor de inrichting van de accommodaties voor een belangrijk deel bij gemeenten ligt, krijgen sportverenigingen hier steeds meer en een grotere verantwoordelijkheid in. Sportverenigingen kunnen bijvoorbeeld aanvullende faciliteiten, zoals een kinderopvang, integreren in de accommodatie. Volgens de Lange (2017) kan het in zelfbeheer nemen van de organisatie hier ook onder vallen.
3. De sportvereniging in haar maatschappelijke rol als *opleidingsinstituut*. Deze 'opleidingen' kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van vaardigheden gerelateerd aan de sport; sociale vaardigheden; professionele vaardigheden en democratische vaardigheden. Hierdoor is al zichtbaar dat het veel verder gaat dan een focus puur op sport. Het pedagogisch klimaat van de vereniging en de rol die de vereniging speelt bij de opvoeding is hierbij ook van belang. Voorbeelden van de rol als opleidingsinstituut zijn zichtbaar in dat sommige gemeenten sportverenigingen beschouwen als een plek waar (langdurig) werklozen tijdelijk aan hun vaardigheden en vertrouwen kunnen werken, om daarna terug te keren in de arbeidsmarkt.
4. De laatste rol die de sportvereniging toebedeeld krijgt is die van *projectuitvoerder*. Deze rol is met het oog op het sociaal domein wellicht het meest relevant, aangezien sportverenigingen hier actief als partner worden betrokken bij maatschappelijke interventies. In sportnota's is deze rol te herkennen aan verwachtingen en vragen richting de vereniging om meer doelgericht te werken aan uitdagingen in de maatschappij. Hierbij kan gedacht worden aan het uitvoeren van publieke interventies zoals 'bewegen naar werk'.

Nu de rollen zijn beschreven die sportverenigingen kunnen spelen in het sociaal domein van een gemeente, blijft de vraag over hoe het komt dat sportverenigingen deze taken op zich nemen. Men zou kunnen verwachten dat hun eigenlijke doel de uitvoering van de sport zelf is. Uit een onderzoek van Waardenburg en van de Bovenkamp (2014) wordt dit verklaard door de groeiende invloed van (lokale) overheden. Overheden spelen een dominante rol in de samenwerkingen tussen sportverenigingen en de overheid. Er zijn vier mechanismes waardoor de overheid deze invloed bezit. Als eerste bezit de overheid de financiële middelen, ook al blijken sportvereniging daar niet in eerste instantie van afhankelijk te zijn. Binnen sportverenigingen zijn de belangrijkste inkomstenbronnen kantine-omzet, contributies en sponsering. Ook zijn sportverenigingen ten dele afhankelijk van subsidies van de lokale overheden. Volgens van der Maat en van Kalmthout (2017) volgt hieruit dat de financiële situatie van sportverenigingen afhankelijk is van veranderingen in het uitgavenpatroon van mensen, organisaties en overheden en bezuinigingen. Daarbij valt op dat des te meer inwoners een gemeente heeft, des te meer geld zij uitgeeft per inwoner aan sport (Van der Roest, 2018). Vanuit de teruglopende financiële situatie van sportverenigingen voelen zij vaak de noodzaak om samen te werken met andere lokale (semi-) publieke instellingen. Door deze samenwerking wordt de vereniging als het ware ‘meegetrokken’ door de samenwerking om bij te dragen aan het maatschappelijk welzijn. Daarbij blijkt dat het gebruik van positief geframed taalgebruik vanuit de overheid een grote invloed heeft op de vereniging. Ze worden opgeroepen om een positieve bijdrage te leveren aan hun directe omgeving, en sportverenigingen bleken daar in de meeste gevallen gevoelig voor te zijn. Dit heeft een positief effect als gekeken wordt naar de verandering van de sportvereniging op zich. Deze waren voorheen op zichzelf, naar binnen gekeerde, organisaties en zijn nu veranderd naar meer naar buiten gekeerde organisaties, waardoor burgers met allerlei achtergronden elkaar kunnen ontmoeten. Dit zou zorgen voor een grotere sociale samenhang en sociaal kapitaal in de samenleving. Een keerzijde eraan is dat de ‘vrije omgang’ tussen mensen steeds meer gebeurt zoals de overheid dit wil (Waardenburg & van de Bovenkamp, 2014).

Ook blijkt uit het onderzoek van, van der Roest (2018) dat er meer mogelijke belemmerende factoren zijn voor de maatschappelijke rol van sportverenigingen. Allereerst, de wens van lokale overheden is vaak dat sportverenigingen zich op steeds meer een steeds complexere vraagstukken richten (Van Eekeren, 2016). Daarom vragen Boessenkool et al. (2011) zich af in hoeverre er nog meer verwacht kan worden van sportverenigingen. Om te kunnen omgaan met de complexiteit van de vraagstukken wordt immers van sportverenigingen verwacht dat zij om kunnen gaan met mensen met sociale problemen. Volgens Waardenburg (2016) zijn sportverenigingen vaak niet gewend om te handelen en denken vanuit zorginterventies en missen vaak de professionele kennis en expertise die hiervoor nodig is. Daar komt bij dat het juist de kwetsbare burgers zijn die niet altijd zelf hun weg vinden naar de sportvereniging (Vandermeersch, Meganck, Seghers, Vos & Scheerder, 2017). Andere belemmerende factoren zijn te vinden in de grootte van de sportverenigingen. Met name in de rol van projectuitvoerder lijkt weggelegd te zijn voor een specifiek deel van de sportverenigingen. Om zich op het sociaal domein te kunnen begeven en eraan bij te dragen, moet een sportvereniging van bepaalde grootte zijn. Ook het bezitten van een eigen sportaccommodatie blijkt hierbij van belang (Van der Roest, 2018).

Tabel 2.3

Overzicht van verschillen tussen civil society organisaties

Kenmerk	Religieuze organisaties (kerkgemeenschap)	Seculiere organisaties (vrijwilligersorganisatie)	Seculiere organisaties (sportvereniging)
Primair doel	Geloof overbrengen; collectief welzijn	Welzijn in maatschappij verbeteren; individuele interesses en belangen	Sport; individuele interesses en belangen
Bijdrage aan maatschappelijk welzijn (door bevorderen, genereren en/of aanleren van:)	Sociaal kapitaal; sociale cohesie; mate van integratie en verbondenheid; genereren van maatschappelijke vaardigheden; sociale steun; kerkelijke leden zijn vaker vrijwilligers; geven leiderschap aan de lokale samenleving; vormen van vaste culturele plekken in de samenleving door accommodatie.	Sociaal kapitaal; verbinding creëren in samenleving; organisator van voorzieningen en aanbod in de eerste lijn; verbeteren van het welzijn van mensen; mensen beter met elkaar laten identificeren; mensen loyaliteit laten ervaren; mensen leren elkaar te vertrouwen.	Sociaal kapitaal; sociale inclusie; sociale cohesie; (sport) participatie; gezonde leefstijl; leefbaarheid buurt; maatschappelijke faciliteiten integreren in accommodatie; ontwikkeling van (sport, sociale, professionele en democratische) vaardigheden; uitvoeren van publieke interventies
Morele basis organisatie	Hogere roeping; caritas; morele verplichting	De wil om de kwaliteit van het leven van achtergestelde mensen te verbeteren	Groeiende invloed van overheden
Basis voor lidmaatschap individuen	Groepsidentiteit; geloofsovertuiging; sociale druk	Persoonlijke voorkeuren en opvattingen; motivatie om het 'juiste' te doen voor achtergestelde mensen; morele waarden	Selectieve prikkels of persoonlijke voorkeuren en opvattingen
Financiële middelen	Eigen middelen (vrijwillige bijdragen); direct of indirecte overheidsfinanciering voor activiteiten in algemeen belang	Donaties; eigen middelen; publieke financiering	Eigen middelen (contributie en kantine-omzet); sponsoring en financiering van overheid
Belemmerende factoren	(1). Afhankelijkheid van vrijwilligers (2). Reputatie van religieuze organisaties; (3). Moeite met nieuwe rol; (4) in sommige gevallen sterk gericht op eigen gemeenschap	(1). Grotere druk op vrijwilligerswerk en overbelasting van huidige vrijwilligers; (2) moeite met hoge eisen omtrent de kwaliteit van dienstverlening	(1). Expertise en professionaliteit; (2). Moeite met nieuwe rol; (3). Grootte van vereniging en bezitten eigen accommodatie

In Tabel 2.3 wordt een overzicht gegeven van de kenmerken die zojuist beschreven zijn. De belangrijkste kenmerken die verklaringen kunnen vormen voor verschillen in bijdrage aan het maatschappelijk welzijn lijken het primaire doel van de organisatie, de morele basis van de organisatie en de basis van het lidmaatschap van individuen te zijn. Deze geven immers weer waarom de organisatie bijdraagt aan de samenleving en waarom mensen lid worden van deze organisaties. Verder valt op dat

bij de bijdrage tot het maatschappelijk welzijn overeenkomsten en verschillen zijn tussen de verschillende organisaties. De kerk lijkt vaak op te spreken als leider en vaste plek in de samenleving terwijl de vrijwilligersorganisaties veelal gericht zijn op het ‘zorgen’ voor de samenleving en de sportvereniging veel relateert aan vaardigheden en individuele (sport) ontwikkeling. Voor deelvraag één komt naar voren dat voornamelijk vrijwilligersorganisaties afhankelijk zijn van (financiële) steun van de overheid. Verder heeft elke organisatie te maken met belemmerende factoren, maar opvallend hieraan is dat de kerkelijke gemeenschappen te leiden kunnen hebben onder hun religieuze karakter. Deze belemmerende factor zou een verklaring kunnen zijn waarom deze organisaties zich vaak op hun eigen achterban lijken te richten. Verder, doordat er vanuit het meest vanuit de overheid wordt verwacht van vrijwilligersorganisaties, lijken zij de meeste moeite te hebben met hun nieuwe rol en verantwoordelijkheid.

De vraag blijft staan hoe de zojuist beschreven kenmerken kunnen leiden tot bepaalde activiteiten vanuit de organisaties voor bepaalde groepen mensen in de lokale samenleving. In de volgende alinea's wordt getracht hier een antwoord op te formuleren.

Religieuze civil society organisaties

Naast liefde en het zorgen voor de medemens is een kernelement in alle grote religieuze stromingen (De Hart & Dekker, 2015). Belangeloze inzet voor de samenleving is verbonden aan de sociale doctrine van kerken. Volgens Botterman, Hooghe en Bekkers (2009) leren gelovigen vanuit religieuze beginselen het belang van liefdadigheid, naastenliefde en vrijwilligerswerk en voelen ze een morele verplichting om hun medemens te helpen. In de literatuur wordt geconcludeerd dat de grootste bijdrage aan het sociaal kapitaal dat de samenleving bezit, wordt geleverd door kerkgangers (o.a. Putnam, 2000; Ruiter & De Graaf, 2010). Uit het onderzoek van De Hart en Dekker (2015) blijkt echter wel dat dit normatieve appel pas echt effect heeft op het zichzelf inzetten voor anderen, wanneer dit regelmatig gekanaliseerd en bevestigd wordt via actieve deelname in een religieuze organisatie. Hiermee wordt bevestigd dat religieuze civil society organisaties een grote bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijk welzijn. Echter, de mate van secularisering in de gemeente heeft invloed op de mate van actieve deelname aan de religieuze organisatie. Hierdoor zou het normatieve appel in een sterk geseculariseerde gemeente veel minder tot recht kunnen komen.

Bekkers (2003) beargumenteert dat de belangrijkste verklaring voor het hoge niveau van vrijwilligers en vrijwilligerswerk in kerkelijke organisaties (maar ook in seculiere vrijwilligersorganisaties) de onderschrijving van interpersoonlijke waarden (het vertrouwen in anderen en altruïsme) is. Wel geeft Bekkers (2003) aan dat er verschillen zichtbaar zijn in de geneigdheid om het vrijwilligerswerk te richten op medegelovigen in plaats van op ‘buitenstaanders’ van de eigen gemeenschap. Deze verschillen zijn te vinden volgens Bekkers tussen gereformeerden en andersgelovigen. Ook blijkt uit de onderzoeken van Bekkers (2003) en van De Hart en Dekker (2015) dat naarmate een kerkelijke gemeenschap kleiner, orthodoxer en hechter is, des te groter het gedeelte van de inzet naar de eigen religieuze signatuur gaat. Daarbij blijken vooral protestantse kerkelijken zich actief in te zetten voor de eigen gemeenschap en minder voor andere organisaties. Deze bijdrages van kerkelijken voor de eigen gemeenschappen kunnen volgens Bekkers (2003) grotendeels verklaard worden door structurele factoren, zoals bijvoorbeeld het kerkbezoek, de sociale druk uit de kerkelijke omgeving en de kans om gevraagd te worden door de kerkgemeenschap. Met name het zicht op de vanzelfsprekendheid van vrijwilligerswerk van kennissen in de organisatie is een belangrijke aanzet voor mensen om zich in te zetten. De sociale druk is ook volgens Van Tienen et al. (2011) een reden waarom mensen besluiten om zich vrijwillig in te zetten. Ook blijkt uit dit onderzoek dat het door deze sociale druk ook aantrekkelijker wordt om zich langduriger in te zetten, de sociale beloningen voor deze inzet zijn namelijk hoger voor mensen die lid zijn van een kerkelijke organisatie. Religieuze organisaties

lijken zich dus vaker in te zetten voor hun eigen gemeenschap in plaats van het algemeen welzijn. Wanneer de eigen kerkelijke gemeente echter maar een klein deel van de lokale bevolking is, zal de bijdrage van de religieuze organisatie voor de gehele samenleving beperkt zijn.

Volgens Goldsmith et al. (2006) worden kerkelijke organisaties echter vaak vertrouwd door de lokale gemeenschappen waarin ze zich bevinden. Dit komt vaak door hun langdurige geschiedenis en betrekkingen in die gemeenschappen. Om deze reden zijn kerkelijke gemeenschappen sterk verankerd in de samenleving en vormen hierdoor een plek voor hulpbehoevende individuen. Door hun verwevenheid in de lokale gemeenschap spelen zij een belangrijke rol in de vorming van sociaal kapitaal. In Tabel 2.2 is een overzicht gegeven van de activiteiten die kerkelijke organisaties ondernemen. Veel van deze activiteiten zijn ook gericht op het algemeen maatschappelijk welzijn. In deze activiteiten zijn belangrijke rollen te vinden voor kerkelijke gemeenschappen met betrekking tot het algemeen welzijn. Deze bevindingen van Goldsmith et al. (2006) komen niet overeen met die van Bekkers (2003) en van De Hart en Dekker (2015). Goldsmith et al. (2006) schrijven namelijk juist een grote rol aan religieuze civil society organisaties toe in de samenleving. Door de secularisatie zijn veel van de oorspronkelijke kerkgemeenschappen opgeheven of op zijn minst veranderd. Hierdoor kan men zich afvragen in hoeverre deze organisaties daadwerkelijk verweven zijn met de lokale samenleving. Daarbij kan men zich afvragen of niet-of anders gelovige individuen snel zullen aankloppen bij religieuze organisaties in plaats van bij organisaties waar zij zich wellicht meer thuis zullen voelen.

NGO's of vrijwilligersorganisaties als civil society organisaties

Volgens het onderzoek van, van der Vet (2015) zijn individuen vrijwilliger bij een vrijwilligersorganisatie gebaseerd op hun morele waarden en belangen. Vrijwilligers ontvangen immers weinig selectieve prikkels door middel van hun lidmaatschap. Vakil (1997) gaf in zijn omschrijving van vrijwilligersorganisaties aan dat deze organisaties afgestemd zijn op het verbeteren van de kwaliteit van leven van achtergestelde mensen. In tegenstelling tot religieuze organisaties ontbreekt hier heb hebben van een hogere roeping of verplichting om zich in te zetten voor het maatschappelijk welzijn. Daarbij ontbreekt ook het frequente contact dat actieve kerkgangers hebben met elkaar door middel van onder andere het bezoeken van kerkdiensten (Bekkers & De Graaf, 2002). Door het ontbreken van de frequente contacten is ook de kans op sociale druk lager dan in een kerkelijke gemeenschap. Volgens Maloney (1999) worden mensen uit eigen initiatief lid van dit soort organisaties.

Net als kerkelijke gemeenschappen hebben ook vrijwilligersorganisaties een positie midden in de lokale samenleving, waardoor ze signalen kunnen oppakken uit de samenleving. Anders dan bij sommige religieuze organisaties komt niet in de literatuur naar voren dat vrijwilligersorganisaties zich voornamelijk richten op de eigen gemeenschap. Ze hebben mede hierdoor een strategische rol als organisator van voorzieningen en aanbod in de eerste lijn. Ook is er een kans voor dit soort organisaties omdat zij zich dicht bij de gemeente bevinden. Hierdoor kunnen zij de gemeenten ondersteunen bij de nieuwe verantwoordelijkheid voor het maatschappelijk welzijn bij de transitie van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. Volgens Top, Helming en Raaijmakers (2012) zijn deze organisaties de aangewezen partij om verbinding te leggen met andere branches in het maatschappelijk middenveld zoals scholen. Vrijwilligersorganisaties zijn daarnaast een stimulator voor het sociaal kapitaal in de lokale samenleving (Putnam, 2000). Het verschil met religieuze organisaties is hierin voornamelijk zichtbaar omdat vrijwilligersorganisaties sterkere banden hebben met gemeenten. Daardoor zijn zij wellicht beter in staat om onder de Wmo doelstellingen bij te dragen aan het maatschappelijk welzijn. Hier ligt wel een risico van overbelasting. Als de gemeente te veel verwacht van de vrijwilligersorganisaties kan dit schadelijk zijn voor de relatie. Door processen van individualisering is het wellicht moeilijker om individuen voor langere tijd te binden aan de vrijwilligersorganisaties.

Sportverenigingen als civil society organisaties

In tegenstelling tot religieuze organisaties en vrijwilligersorganisaties zijn individuen in eerst instantie lid van een sportvereniging vanwege persoonlijke selectieve prikkels. Leden van sportvereniging hebben zich hierbij aan gesloten om dat zij op allerlei manieren wensen deel te nemen aan sportactiviteiten (Bekkers & de Graaf, 2002). Om lid te worden van een sportvereniging hoeft een individu volgens Bekkers en de Graaf (2002) geen religieuze achtergrond of specifieke overtuiging te bezitten om plezier te ontleen aan het lid zijn. In een onderzoek van Waardenburg en van de Bovenkamp (2014) wordt naar voren gebracht dat sportverenigingen maatschappelijke taken op zich nemen door groeiende invloed van overheden. Dit is een duidelijk verschil met de morele basis van religieuze organisaties en vrijwilligersorganisaties. Echter blijkt uit onderzoek van Lucassen & Kalmthout (2015) dat sportverenigingen, in vergelijking met voorgaande jaren, bewust meer kijken naar wat zij voor de directe samenleving van hun stad, dorp of buurt kunnen betekenen.

Volgens Waardenburg (2016) kunnen sportverenigingen in meerdere rollen bijdragen aan het welzijn van de samenleving. Ze kunnen zich inzetten als sportaanbieder, accommodatiebeheerder, opleidingsinstituut en projectuitvoerder. In relatie tot het maatschappelijk welzijn is de rol van projectuitvoerder het meest relevant (Waardenburg, 2016). Uit deze rol klinkt ook de invloed van de lokale overheden door, hier worden sportverenigingen immers ingezet als middel en partner om welzijnsprojecten uit te voeren. De vraag blijft hoe de relatie tussen de sportverenigingen en gemeenten er dan precies uit ziet. Het is daarbij onduidelijk wat er zou gebeuren met de maatschappelijke rol van sportverenigingen wanneer zij verwacht zouden worden zelfstandig zorg te dragen voor het maatschappelijk welzijn. Verder wordt aangegeven dat mensen lid worden van een sportvereniging vanwege de selectieve prikkels, in hoeverre zijn deze leden dan in staat of gewillig om bij te dragen aan het maatschappelijk welzijn buiten de eigen sportvereniging om? Wat voor invloed heeft dit dan op de maatschappelijke rol van sportverenigingen?

Conclusie

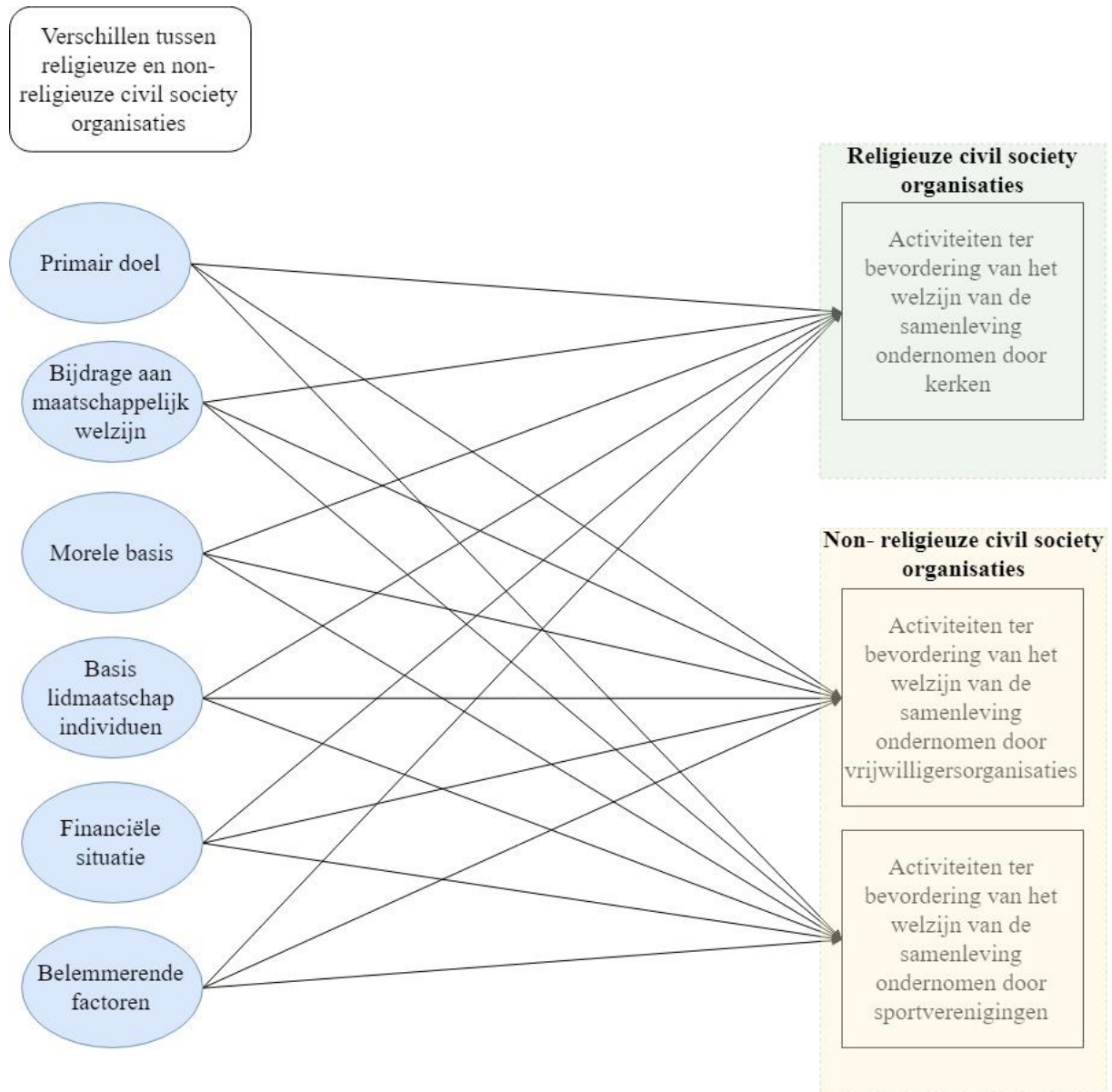
Hierboven zijn de verschillen die in de literatuur zijn gevonden tussen religieuze en seculiere civil society organisaties toegelicht. In Tabel 2.3 is een overzicht gegeven van de verschillen tussen de organisaties. In deze thesis is gekozen om te kijken naar de volgende kenmerken: het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving; de morele basis van de organisatie; de basis voor het lidmaatschap van individuen, de financiële middelen van de organisatie en de belemmerende factoren voor de organisaties. Er is gekozen om te focussen op deze kenmerken omdat de eerste vier kenmerken ingaan om het wereldbeeld van de organisatie en de motivatie om zich in te zetten voor de lokale samenleving. Met een nadruk op de morele basis van de organisatie en de basis voor het lidmaatschap van de individuen. De laatste twee kenmerken kijken naar de praktische kant, zonder voldoende financiële middelen en met de aanwezigheid van veel belemmerende factoren wordt het voor een organisatie bemoeilijkt om activiteiten te organiseren. Het is echter van belang om in de gaten te houden dat er wellicht meer factoren meespelen die een verklaring kunnen vormen voor de verschillen tussen de organisaties op basis van hun achtergrond. Een van de meest voor de hand liggende verschillen ligt in het religieuze karakter van de FBO's, zij vinden motivatie en inspiratie vanuit hun religie. Ook blijkt lidmaatschap bij religieuze organisaties vaak gebaseerd te zijn op groepsidentiteit. Toch lijken NGO's relatief veel overeen te komen met religieuze organisaties, beiden hebben namelijk als primair doel om het welzijn in de samenleving te vergroten. Verder lijken alle verschillende organisaties moeite te hebben met de grotere rol die zij hebben gekregen in het sociaal domein sinds de transitie in de samenleving en de invoering van de Wmo. In Figuur 2.2 is schematisch weergegeven via welke kenmerken de verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties worden geuit. Door de verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties

zullen zij op andere manieren bijdragen aan het maatschappelijk welzijn via activiteiten. Potentiele relaties tussen de kenmerken onderling worden in dit onderzoek niet meegenomen, toch wordt niet uitgesloten dat deze wel aanwezig zijn.

Er kunnen een aantal verwachtingen worden geformuleerd wat betreft de uitkomsten van het onderzoek gebaseerd op de literatuur. Allereerst is de verwachting dat kerkgemeenschappen en NGO's het meest bij zullen dragen aan het welzijn in de samenleving. De achterliggende reden hiervoor is dat dit hun primaire doel is, waar het primaire doel van de sportvereniging de sport op zichzelf is. Daarbij wordt verwacht dat kerkgemeenschappen het meest moeite hebben om hun activiteiten te kunnen voortzetten, zij zijn immers meer dan hun seculiere tegenhangers afhankelijk van vrijwilligers. Door de groeiende secularisatie en het wantrouwige beeld wat soms bestaat over de organisaties, is het waarschijnlijk dat vrijwilligers en leden zullen afnemen. Uiteraard is dit afhankelijk van hoe de specifieke samenleving er uit ziet. Wanneer er sprake zou zijn van een relatief kleine en homogene samenleving dan zal de afname van vrijwilligers en leden naar alle waarschijnlijk minder of niet afnemen. De samenwerking met de gemeente is met kerkelijke organisaties naar verwachting het laagste gezien de scheiding tussen kerk en staat in Nederland. Verder is de invloed op de lokale samenleving afhankelijk van het soort kerkgemeenschap de organisatie is, aangezien orthodoxe gemeenschappen veelal gericht zijn op de eigen gemeenschap. Als laatste wordt verwacht dat er vanuit gemeentelijk beleid een groeiende nadruk te vinden zal zijn op sportverenigingen in hun maatschappelijke rol. Tegen de achtergrond van de terugtrekkende overheid, de Wmo en de herindeling van de participatie samenleving is het te verwachten dat lokale overheden meer oog hebben voor de potenties die liggen bij sportverenigingen.

Figuur 2.2.

Schematische weergave van kenmerken die invloed hebben op de verschillen tussen organisaties

Noot. zie voor exacte omschrijving van kenmerken per organisatie Tabel 2.3

Methodologie

Het doel van dit onderzoek is om een nuttige bijdrage te leveren aan het huidige debat over de inrichting van de participatiesamenleving en wat de rol van civil society organisaties met verschillende kenmerken hierin is. Om dit te kunnen onderzoeken is gekozen voor een kwalitatieve enkelvoudige geneste casestudy. Allereerst wordt ingegaan op de onderzoekseenheden en de dataverzameling. Vervolgens wordt de methode van data-analyse weergegeven. Dit methodologiehoofdstuk wordt afgesloten met een toelichting over de ethische verantwoordelijkheid in dit onderzoek.

Casusselectie

Om een antwoord te kunnen formuleren op de vragen die deze thesis onderzoekt zijn verschillende onderzoekseenheden gezocht en geselecteerd. In deze paragraaf wordt ingegaan op de zoektocht naar; de selectie van, en de kenmerken van de onderzoekseenheden.

Gemeente Heerde

In deze thesis werd één unit of analysis onderzocht, namelijk de gemeente Heerde. De gemeente Heerde is de analyse eenheid op het eerste niveau. Deze case bestaat op haar beurt weer uit meerdere sub eenheden (de gemeente als beleidsmaker zelf en de civil society organisaties actief binnen de gemeente Heerde) die terugkomen door het interviewen van de respondenten (Yin, 2003). De gemeente werd geïdentificeerd en geselecteerd op basis van de volgende criteria:

- De gemeente is een Nederlandse gemeente
- In de gemeente zijn civil society actoren aantoonbaar aanwezig. Het gaat hier om religieuze civil society organisaties, serviceorganisaties, ideële belangenorganisaties en lokale sportverenigingen
- De gemeente voert beleid uit waarin al enige aandacht is geschonken aan het ‘inzetten’ van de civil society organisaties om aan de doelstelling uit de Wmo 2015 te kunnen voldoen
- De gemeente is bezig met de vraag hoe ze de invoering en uitvoering van de Wmo goed kunnen laten verlopen

Gemeenten binnen het netwerk van de onderzoeker zijn via e-mail benaderd met de vraag of zij interesse hadden in medewerking aan het onderzoek met daarin een bondige uitleg over het doel van het onderzoek. Gemeente Heerde reageerde hier positief op en voldeed aan alle opgestelde criteria, daarom werd besloten het onderzoek te vervolgen in deze gemeente.

Gemeente Heerde is een gemeente in de Nederlandse provincie Gelderland. Het is gelegen aan de rand van de Veluwe en telt 18.603 inwoners en kan hiermee worden gezien als een kleine Nederlandse gemeente (Schaap, 2015). Het is een meerkernige gemeente, naast Heerde zijn er drie andere kernen: Veessen, Vorchten en Wapenveld. Gemeente Heerde heeft, in vergelijking met het Nederlands gemiddelde, een relatief normaal percentage van religieuze inwoners (CBS, 2015b). Van de volwassen bevolking gaf in 2015 50% aan dat hij of zij behoorde tot een kerkelijk gezindte of levensbeschouwelijke groepering. In gemeente Heerde was dit in 2015 58,7%. Van dit percentage is het merendeel van de mensen aangesloten bij een christelijke geloofsgemeenschap. In deze thesis is het van belang dat er enige mate van religieuze inwoners zijn, aangezien er wordt ingegaan op de verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties. Mocht er een gemeente zijn geselecteerd met een relatief hoge of juist lage mate van secularisatie, dan zou dit de uitkomsten wellicht beïnvloeden. Ook andere kenmerken waarin gemeente onderling verschillen zoals grootte en populatiekenmerken, zouden van invloed kunnen zijn op de data die uit dit onderzoek wordt verkregen. Daarmee moet zeker rekening gehouden worden wanneer er besloten zou worden om de onderzoeksresultaten te generaliseren naar andere Nederlandse gemeenten.

Het dagelijks bestuur van gemeente Heerde bestaat uit de burgemeester, drie wethouders en de gemeentesecretaris. De wethouders komen respectievelijk uit de volgende politieke partijen: ChristenUnie-SGP, CDA en PvdA. De gemeenteraad bestaat uit zeventien raadsleden en uit zes fracties van de volgende politieke partijen: CDA, ChristenUnie-SGP, Gemeentebelang Boerenpartij, VVD, D66/GroenLinks en de PvdA. Het is van belang om weer te geven hoe het politiek bestel in gemeente Heerde vorm is gegeven, aangezien dit invloed kan hebben op de natuurlijke relatie die het bestuur heeft met de religieuze sector in de samenleving.

Interview respondenten

In dit onderzoek zijn zeven respondenten geïnterviewd. Hiervan waren drie werkzaam bij gemeente Heerde en vier respondenten waren burgers die actief betrokken waren bij civil society organisaties. Er is gekozen om binnen de actieve burgers twee actieve burgers te interviewen vanuit religieuze organisaties en twee uit seculiere organisaties. De reden hiervoor was om de verdeling tussen religieus en seculier zo eerlijke mogelijk te houden. De hoofdreden voor het selecteren van deze respondenten was omdat zij over genoeg kennis, informatie en ervaring beschikken met of in gemeente Heerde. Deze respondenten voor de interviews zijn geselecteerd en geïdentificeerd op basis van de volgende criteria:

- Respondenten zijn of werkzaam op het sociaal domein van de gemeente of zijn op een andere manier verbonden bij de vorming of uitvoering van beleid omtrent de Wmo 2015. Of, respondenten zijn actief lid bij een organisatie uit de civil society en zijn betrokken bij de samenwerking tussen de organisatie en gemeente op grond van de Wmo
- Respondenten hebben een Nederlandse nationaliteit en zijn minimaal 18 jaar oud
- Respondenten zijn in staat Nederlands of Engels te spreken

Via contact met een sleutelfiguur in de gemeente Heerde werden de mogelijke respondenten binnen de gemeente aangewezen gebaseerd op hun kennis over het onderwerp van de thesis. Vervolgens zijn de personen die werkzaam zijn als ambtenaar, benaderd via e-mail of in persoon. Reguliere respondenten werden gevonden middels een sneeuwbalmethode via de gemeentelijke respondenten. Door e-mail contact met de civil society organisaties in gemeente Heerde die de gemeentelijke respondenten suggereerden werden uiteindelijk de overige respondenten gevonden. In deze e-mails werden drie onderwerpen behandeld: de doelstelling, de vraag of de organisatie interesse had om mee te werken en als laatste of zij, in het geval van interesse, mogelijke respondenten in hun organisatie kennen die voldeden aan bovenstaande criteria. De verwachting was dat alle respondenten voldoende kennis hadden over het onderwerp en daardoor in staat waren om antwoord te geven op de vragen. Uit voorzorg werd er wel voorafgaand aan het interview een e-mail gestuurd waarin uitgelegd wordt wat de Wmo 2015 inhoudt en wat er wordt verstaan onder de civil society en zelfredzaamheid van inwoners. Zie Tabel 3.1 voor een overzicht van de respondenten. Respondenten G-1, G-2 en G-3 zijn geïnterviewd als controle op de resultaten verkregen uit de beleidsanalyse voor deelvraag één. Verder stonden de vragen gesteld aan deze respondenten voornamelijk in het kader van het 'gedrag' van de gemeente. Echter, omdat zij vanuit persoonlijke achtergrond een band hebben of hadden met religieuze organisaties, gaven zij in sommige gevallen ook antwoorden die zich richten op hun persoonlijke ervaringen met religieuze organisaties in Heerde. Deze antwoorden stonden in dat geval los van hun werk als ambtenaar bij de gemeente Heerde. De overige respondenten gaven voornamelijk antwoord op de tweede en derde deelvraag. Daarbij werd ook hen gevraagd naar het gemeentelijk beleid gezien vanuit het oogpunt van de civil society organisaties. Onder de tabel wordt een globale omschrijving gegeven van de civil society organisaties waar de respondenten actief zijn.

Tabel 3.1

Overzicht respondenten

Codenaam Respondenten	Omschrijving functie respondent	Geïnterviewd op
Respondent G-1	Strategisch beleidsadviseur	7 mei 2019
Respondent G-2	Adviseur Sociaal Maatschappelijke Verbinding	7 mei 2019
Respondent G-3	Trainee Wmo	7 mei 2019
Respondent B-1	Coördinator stichting Grip op de knip en voorzitter kerkenraad lokale kerkgemeenschap	9 mei 2019
Respondent B-2	Voormalig predikant en huidige voorzitter interkerkelijk diaconaal overleg Heerde	9 mei 2019
Respondent B-3	Voorzitter lokale vrijwilligersorganisatie	9 mei 2019
Respondent B-4	Voorzitter lokale sportvereniging	10 mei 2019

Noot. De letters G en B staan voor Gemeente en Burger.

De eerste organisatie is een stichting die zich richt op het voorkomen en oplossen van problematiek van mensen omtrent financiële schulden. Dit doet stichting Grip op de Knip met behulp van vrijwilligers. Deze stichting laat zich leiden door de Bijbel en veel deelnemende organisaties zijn kerkgemeenschappen uit gemeente Heerde. Het bestuur van de stichting is religieus, overige vrijwilligers en hulpvragers hoeven niet religieus te zijn. Verder wordt er ook geen aandacht besteed aan het al dan niet religieus zijn van deze vrijwilligers en hulpvragers. **De tweede organisatie** is een kerkelijke gemeenschap in gemeente Heerde. Deze gemeenschap valt onder de Protestante Kerk in Nederland. Hieraan gekoppeld is het interkerkelijk diaconaal overleg. Aan het overleg nemen bijna alle kerkgemeenschappen in gemeente Heerde deel. **De derde organisatie** is een vrijwilligers stichting gevestigd in Heerde. Deze stichting zet zich in om algemene maatschappelijke hulp te bieden aan allerlei doelgroepen, die om welke reden dan ook geen beroep kunnen doen op familie, kennissen of professionele hulp. De stichting is veertig jaar geleden ontstaat uit kerkelijk initiatief. Inmiddels heeft deze religieuze oorsprong weinig tot geen invloed meer op de beleidsvoering binnen de vrijwilligersorganisatie. **De vierde organisatie** is een sportvereniging in één van de kernen van gemeente Heerde. Deze sportvereniging had van oorsprong een katholieke signatuur. Deze oorspronkelijke signatuur heeft inmiddels geen invloed meer op de sportvereniging. In deze thesis is specifiek voor deze vereniging gekozen, om zo tot meer spreiding van organisaties binnen de verschillende kernen van gemeente Heerde te komen.

Beleidsdocumenten voor analyse

In dit onderzoek zijn elf documenten geanalyseerd. De selectie van deze documenten was gebaseerd op de volgende criteria:

- Het is een beleidsdocument van gemeente Heerde of het is een document gerelateerd aan de samenwerking van gemeente Heerde met civil society organisaties in relatie tot het welzijn van de samenleving
- Het document is verschenen tussen 2015 en mei 2019 omdat dit de periode is tussen de invoering van de Wmo 2015 en de tijd van het onderzoek.
- Het document bevat stukken over de Wmo 2015 of het document betreft de doelstelling van de Wmo om de civil society in te zetten bij het vergroten van het welzijn en de zelfredzaamheid van de lokale bevolking
- Het document is geschreven in het Nederlands of Engels

Ter voorbereiding, ondersteuning van en aanvulling op de semigestructureerde interviews zijn verschillende documenten gebruikt. De totstandkoming van deze bronnen is niet afhankelijk van de invloed van de onderzoeker en vormen daarom een stabiele databron (Swanborn, 2013, p.105). De documenten zijn voornamelijk gebruikt om een beeld te vormen over de beleidsvoering omtrent de Wmo en civil society organisaties van gemeente Heerde.

Aangezien de uitwerking van het Wmo-beleid is overgelaten aan de beleidsvrijheid van lokale overheden is het van belang niet het Wmo-beleid van het ministerie van volksgezondheid, welzijn en sport te analyseren. Daarom wordt er op de website van gemeente Heerde en via werknemers bij gemeente Heerde gezocht naar de belangrijkste documenten omtrent de Wmo. De toegang tot de documenten geschied door middel van de medewerkers op de geselecteerde gemeente. Veel gebruikte woorden in deze zoektocht waren de centrale begrippen: Wmo, sportverenigingen, welzijns- of vrijwilligersorganisaties, kerken, zelfredzaamheid, participatie en sociale samenhang. Zie Tabel 3.2 voor een overzicht van geselecteerde documenten voor beleidsanalyse

Tabel 3.2

Overzicht van geselecteerde documenten voor beleidsanalyse

Titel	Type	Bron	Datum gelezen	Omvang (pagina's)
Collegeprogramma 2018-2022	Collegeprogramma	Gemeente Heerde	29-04-2019	29
Kaderdocument sociaal domein 2017-2020	Kaderdocument	Gemeente Heerde	29-04-2019	28
Nota Vrijwillige inzet 2017-2020	Nota	Gemeente Heerde	30-04-2019	28
Nota Sport en Bewegen 2017-2020	Nota	Gemeente Heerde	30-04-2019	21
Kadernota Accommodatiebeleid	Kaderdocument	Gemeente Heerde	30-04-2019	18
Samenwerking binnen de sociale infrastructuur van Heerde: "naar een aanpak van 0 tot 100"	Beleidsstuk	Gemeente Heerde	30-04-2019	18
Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020	Beleidskaders document	Gemeente Heerde	01-05-2019	15
Plan van Aanpak Preventie	Beleidsplan	Gemeente Heerde	01-05-2019	16
Verslag 8 maart 2018	Vergadering notulen interkerkelijk diaconaal overleg	CJG Heerde, gemeente Heerde, kerken Heerde	01-05-2019	2
Verslag 12 april 2018	Vergadering notulen interkerkelijk diaconaal overleg	CJG Heerde, gemeente Heerde, kerken Heerde	01-05-2019	1
Verslag 17 mei 2018	Vergadering notulen	CJG Heerde, gemeente	01-05-2019	2

	interkerkelijk diaconaal overleg	Heerde, kerken Heerde		
--	-------------------------------------	--------------------------	--	--

In dit onderzoek zijn elf documenten geselecteerd en geanalyseerd. De selectie van beleidsdocumenten en het analyseren hebben zich afgespeeld in de maanden April en Mei van het jaar 2019.

Samenvattend, is één gemeente geselecteerd voor deze casestudie. Vanuit die gemeente zijn er elf documenten geanalyseerd. Het onderzoeksdesign van dit onderzoek kan getypeerd worden als een kwalitatief onderzoek. Lipsky (2010) gaf aan dat wanneer men op zoek is naar wat beleid daadwerkelijk inhoudt, en wat daarvan de effecten zijn, dan moet men niet alleen kijken naar beleidsplannen en evaluaties. Immers, niet beleidsteksten, maar juist de mensen die met de uitvoering bezig zijn bepalen wat de daadwerkelijke uitvoering van het beleid is. Daarom werd in dit onderzoek geprobeerd om inzicht te krijgen in verschillende opvattingen en ervaringen die mensen hebben over de rol van civil society organisaties in betrekking tot gemeentelijk beleid en de zelfredzaamheid van burgers in een gemeente. Een kwalitatief onderzoek is hierbij het meest geschikt, omdat deze de kans biedt om rijke en diepgaande data te kunnen verzamelen bij de respondenten van dit onderzoek.

Er zijn verschillende manieren om een kwalitatief onderzoek uit te voeren. In deze thesis is gekozen voor het uitvoeren van een enkelvoudige geneste casestudie. Het betreft in dit onderzoek een exploratieve casestudie met één onderzoekseenheid, namelijk gemeente Heerde. Er is in dit geval sprake van een exploratieve casestudie omdat met deze thesis werd geprobeerd om de situatie in gemeente Heerde beter te begrijpen. Om dat te kunnen doen werd gekeken naar relaties tussen alle organisaties. Daarbij werd gezocht naar verklaringen voor de kenmerken van die relaties. De casestudie is een bruikbare methode in dit onderzoek om dat het de mogelijkheid biedt tot grondig onderzoek en gedetailleerde beschrijvingen van de ervaringen en opvattingen van de situatie in gemeente Heerde. Door middel van dit onderzoek kon er gezocht worden naar mogelijke verklaringen voor de verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties in gemeente Heerde. Daarbij genereert het proposities die mogelijk in vervolgonderzoek meer systematisch onderzocht kunnen worden. Opgemerkt moet worden dat de matige generaliseerbaarheid van een enkelvoudige casestudie als een nadelig gegeven beschouwd kan worden. In dit onderzoek is toch gekozen voor deze methode omdat het de mogelijkheid geeft tot grondig en gedetailleerd onderzoek. Hierdoor neemt de kans op het vinden van potentiële oplossingen voor de verbetering van de huidige situatie voor gemeente Heerde toe.

Methode van dataverzameling

De data binnen deze thesis zijn verzameld op basis van semigestructureerd interviews en een analyse van relevante beleidsdocumenten van de gemeente Heerde.

Beleidsdocumenten

Na het vinden van de geschikte documenten werden deze documenten door de onderzoeker bestudeerd. Door middel van het bestuderen van deze bronnen werd er een algemeen beeld geschetst van de formele beleidssituatie omtrent de verschillende civil society organisaties in Heerde. De documenten gaven de nodige informatie over hoe Heerde de invulling van de Wmo middels de civil society organisaties heeft ingevuld.

Interviews

Bij het afnemen van de interviews werd gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Waarbij de belangrijkste onderwerpen en vragen op voorhand vastlagen, om hiermee het interview enigszins te sturen (Yin, 2003). Er werd gekozen voor interviews omdat deze: leiden tot rijke data; ze directe toegang

geven tot de sociale ervaringen en opvattingen van de respondenten; het is een flexibel instrument en daarbij geeft het de mogelijkheid tot doorvragen waardoor er tot een zo volledig mogelijk antwoord gekomen wordt. Zoals eerder beschreven is dat van belang bij de doelstelling van dit onderwerp. Na afronding van de document analyse, werden eerst de beleidsmedewerkers van de gemeente geïnterviewd waardoor, in aanvulling op de resultaten uit de beleidsanalyse, een volledig beeld wordt geschetst over de huidige stand van zaken omtrent de beleidsvoering.

Allereerst werden de interviewvragen vooraf gecontroleerd op relevantie en bruikbaarheid door de thesis-begeleider en een medewerker binnen gemeente Heerde die veel kennis heeft over het onderwerp van deze thesis. Het vooraf opgestelde interviewschema (zie Bijlage 3.1a en 3.1b) werd gebruikt als een leidraad tijdens de afname van de interviews. De interviewschema's bevatten de meest belangrijke onderwerpen, terwijl ze nog steeds ruimte bieden voor een open gesprek. De interviewvragen zijn gebaseerd op de concepten die zijn toegelicht in hoofdstuk 2 en de beleidsdocumenten die geanalyseerd zijn bij de document analyse.

Nadat respondenten voor de eerste keer hadden toegezegd om mee te werken aan het interview hadden zij nog drie dagen de tijd om deze toezegging alsnog in te trekken. Voorafgaand aan het interview kregen respondenten een e-mail met daarin alle belangrijke informatie omtrent het onderwerp van dit onderzoek. Hierin werd uitgelegd wat het doel van het onderzoek is; hoe het interview er uit zou gaan zien en hoeveel tijd dit ongeveer in beslag zou nemen; dat hun gegevens anoniem verwerkt zouden worden daarbij werd uitgelegd dat respondenten na de afname van het interview een samenvatting van hun interview zouden ontvangen om zo te controleren of de aannames van de onderzoeker kloppen.

In het begin van het daadwerkelijke interview werd nogmaals kort het doel van het onderzoek toegelicht en werd er aangegeven dat respondenten konden stoppen met het interview wanneer zij daar behoefte aan hadden. Daarbij werden de interviews op een vertrouwde locatie afgenomen, waardoor de antwoorden van de respondenten zo min mogelijk beïnvloed werden door de omgevingscontext (Boeijs, 2014). De interviews, werden na toestemming van de respondent, opgenomen, waardoor de onderzoeker na het interview rechtstreeks toegang had tot de antwoorden van de respondent. Daarbij werden aantekeningen tijdens het interview gemaakt over de sfeer en setting. Na afronding van het onderzoek zijn de gespreksopnames en de aantekeningen definitief verwijderd.

Om voor de analyse te controleren of de onderzoeker de antwoorden op een juiste manier heeft geïnterpreteerd en verwerkt werd een samenvatting van het interview voorgelegd aan de respondenten om te controleren of zij het eens waren met de uitwerking van de onderzoeker. Mochten respondenten niet reageren op de samenvatting dan werd na vijf dagen door de onderzoeker aangenomen dat de respondenten het eens waren met de samenvatting. Pas na goedkeuring van respondenten op de samenvatting of na het verlopen van de vijf dagen is met de analyse begonnen.

De interviews met de zeven respondenten duurden 45 tot 60 minuten per interview. De interviews en de selectie van respondenten hebben zich afgespeeld in de maanden april, mei en juni 2019 afhankelijk van de beschikbaarheid van de respondenten.

Methode van data-analyse

Binnen dit onderzoek werd gebruik gemaakt van verschillende kwalitatieve onderzoeksmethoden. De gebruikte onderzoeksmethoden zijn: document analyse en interviews. In de komende paragrafen wordt ingegaan op de methoden document analyse en interviews. Het literatuuronderzoek is volbracht in het theoretisch kader.

Analyse van beleidsdocumenten

Om een helder beeld te krijgen van het huidige Wmo beleid van de gemeente werd in de analyse grotendeels gebruik gemaakt van de begrippen Wmo, terugtrekkende overheid, zelfredzaamheid, sociaal kapitaal, sociale samenhang, sociale cohesie, kerk, sportvereniging en vrijwilligersorganisatie. Om vervolgens te onderzoeken of er in het beleid een onderscheid werd gemaakt tussen religieuze en seculiere civil society organisaties werd respectievelijk gezocht naar verschillen in het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving; de morele basis van de samenleving; de basis voor het lidmaatschap van individuen, de financiële middelen van de organisatie en de belemmerende factoren voor de organisaties. Door de beleidsdocumenten op deze manier te coderen is er voor een groot gedeelte antwoord gekomen op deelvraag 1 (*In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in het gemeentelijk beleid van Heerde ten aanzien van seculiere en religieuze civil society organisaties?*). De documenten worden gecodeerd in een combinatie van deductief en inductief coderen. Het analyseren van de teksten begint met een set vooropgestelde codes (zie Bijlage 3.2) die aan de hand van het coderen wordt uitgebreid. Wanneer de codering van de documenten verzadigd is worden de gegevens samengevat, met elkaar vergeleken en uiteindelijk worden er conclusies getrokken op grond van de onderzoeksvraag. Voor een toelichting op het codeerschema en de manier van analyseren wordt verwezen naar Bijlage 3.2)

Analyse van interviewdata

Nadat het afnemen van de interviews worden de interviews, met hulp van het transcribeerprogramma F4, getranscribeerd aan de hand van de gespreksopnames.

De interviews werden, zoals eerder gezegd, anoniem verwerkt. Om de anonimiteit van de respondenten te beschermen werden de namen van respondenten vervangen door codes die bestaan uit de functie van de respondent gekoppeld aan letters en cijfers. Echter, door de kleinschaligheid van gemeente Heerde kan niet voorkomen worden dat de identiteiten van de respondenten alsnog worden gevonden door een buitenstaander die hiernaar op zoek is.

Na het transcriberen werden de interviewtranscripten gecodeerd met behulp van het computerprogramma Atlas. Ti. Dit gebeurde aan de hand van drie codeerfasen, achtereenvolgens: open coderen, axiaal coderen en selectief coderen (Boeije, 2014). Zie Bijlage 3.3 voor het vooraf opgestelde codeerschema en een toelichting bij dit schema. Het codeerschema is gebaseerd op de theoretische concepten zoals gevonden in hoofdstuk 2. Er blijft echter wel ruimte over voor mogelijke nieuwe codes die tijdens het proces van coderen voorbijkomen en opvielen. Met het analyseren van deze data werden antwoorden geformuleerd op de deelvragen 2 en 3.

Om de betrouwbaarheid van het coderen te controleren codeert de onderzoeker dezelfde data nogmaals op een later tijdstip (ook wel intra-betrouwbaarheid genoemd). Daarbij worden er aantekeningen bijgehouden om de ontwikkeling in het onderzoek te monitoren. Met deze aantekeningen ontstaat een chronologisch overzicht van de gemaakte keuzes en hoe deze de volgende stappen van de onderzoeker hebben beïnvloed.

Ethische verantwoording

De onderzoeker heeft de verantwoordelijkheid om eerlijk en ethisch verantwoord te werk te gaan. Dit werd gegarandeerd door het vermijden van manipulatie van de onderzoeksgegevens. Daarbij werd er geen plagiaat gepleegd, dit werd gecontroleerd door de thesis begeleiders. Deze master thesis zal na afloop op de vrij toegankelijke thesis databank van de Universiteit van Twente geplaatst worden, hier zijn van tevoren duidelijke afspraken over gemaakt bij de gemeente waar het onderzoek plaats zal vinden.

In deze thesis worden interviews afgenomen bij personen, om hun privacy en de bescherming van hun gegevens te garanderen werd het onderzoeksvorstel voorafgaande aan het onderzoek ingediend bij de ethische commissie van de faculteit BMS van de Universiteit van Twente. De ethische commissie beoordeelde of het onderzoeksvorstel met aanvraagnummer 190516) voldeed aan de ethische standaarden. De commissie heeft op 12-04-2019 de ethische toestemming voor het onderzoeksvorstel gegeven.

Conclusie

Om tot een antwoord te komen op de onderzoeksvragen is allereerst gemeente Heerde geselecteerd op basis van selectiecriteria passende bij dit onderzoek om deze enkelvoudige geneste casestudie uit te voeren. Na voltooiing van het literatuuronderzoek in het theoretisch kader, zijn elf documenten en een zevental interviewrespondenten geselecteerd. Om een algemeen beeld te vormen over de beleidsvoering van gemeente Heerde, omtrent het inzetten van civil society organisaties bij de uitvoering van de Wmo doelstelling, zijn de verschillende documenten bestudeerd en geanalyseerd. De documenten werden geanalyseerd aan de hand van een coderingsschema. Om een volledig beeld te vormen over de beleidsvoering zijn allereerst respondenten geïnterviewd die werkzaam zijn bij gemeente Heerde. Hierdoor werd een beeld gevormd over de ervaringen die zij hadden over dit beleid en over de praktijk omtrent dit beleid. Vervolgens werden respondenten, die actief waren binnen de civil society organisaties, geïnterviewd. Hierdoor werd een beeld gevormd over hoe de beleidsvorming er uit ziet aan de praktijk kant en daarbij werd een beeld geschetst over de activiteiten die de organisaties ondernemen in Heerde buiten het beleid van de gemeente om. De respondenten werden geïnterviewd aan de hand van een semigestructureerd interview. Na transcriberen van de interviews met het programma F4 zijn de transcripten gecodeerd met behulp van het programma Atlas. Ti. Aan de hand van de resultaten zijn vervolgens antwoorden geformuleerd op de onderzoeksvragen in dit onderzoek.

Analyse

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvragen zoals deze in hoofdstuk 1 van deze thesis zijn weergegeven. De eerste deelvraag: *”In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in het gemeentelijk beleid van Heerde ten aanzien van seculiere -en religieuze civil society organisaties”* wordt beantwoord met behulp van een documenten analyse van elf documenten die aangedragen zijn vanuit de gemeentelijke organisatie in Heerde. De tweede: *”In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in de activiteiten die seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde ondernemen?”* en derde deelvraag: *”Hoe kunnen de beschreven verschillen tussen de activiteiten van seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde verklaard worden?”* zijn gebaseerd op de resultaten voortgekomen uit de gehouden interviews met zeven respondenten. Deze vragen worden beantwoord met het oog op de relatie tussen gemeenten en civil society organisaties. Verder worden de resultaten geanalyseerd tegen de achtergrond van de inclusiviteit van de samenleving. Hierbij zal dus worden gekeken naar welke activiteiten de organisaties ondernemen voor welke doelgroep en met welke reden(en) dit zo is.

Gemeenlijk beleid Heerde

Deze deelvraag zal worden beantwoord in een aantal stappen. Allereerst zal omschreven worden hoe het beleid in Heerde omtrent civil society organisaties in zijn algemeenheid naar voren komt. Hierna zal worden ingegaan op het beleid en de aanpak richting de verschillende organisaties.

Algemeen overzicht beleid

Uit bijna alle documenten die zijn geanalyseerd blijkt dat er binnen het sociaal domein aandacht wordt geschonken aan de transformatie van participatiesamenleving naar verzorgingsstaat. Een duidelijke omschrijving van deze nadruk op de noodzaak tot transformatie staat beschreven in het kader document sociaal domein 2017-2020 (kaderdocument sociaal domein):

“Een transformatie naar een nieuwe samenleving. Transformatie is een cultuurverandering. We bewegen ons richting een inclusieve samenleving waarin eigen kracht en eigen verantwoordelijkheid van het individu en onze samenleving een steeds grotere rol gaan spelen..” (p.4).

In dit citaat wordt duidelijk dat de verschuiving van verantwoordelijkheid wordt uitgedrukt door middel van het nadrukkelijk inzetten op de eigen en gezamenlijke verantwoordelijkheid van de burgers. Deze eigen kracht en eigen verantwoordelijkheid zouden in een nieuwe, getransformeerde samenleving een grote rol spelen. Dit zijn echter termen die al sinds de vorige eeuw worden gebruikt om de verschuiving van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving aan te duiden (o.a. Jager-Vreugdenhil, 2012). De vraag blijft richting de gemeente staan waaruit dit vernieuwende dan zou moeten blijken? Wat maakt de huidige aanpak anders dan de aanpak die er bijvoorbeeld 20 jaar geleden was?

In de documenten worden een aantal redenen gegeven als achtergrond voor deze verschuiving van verantwoordelijkheden: de Wmo 2015 en de noodzaak tot herindeling van sociale zekerheden in verband met de herziening van de verzorgingsstaat en het versoberen van het socialezekerheidsstelsel. Verder zou er een grotere zorgvraag zijn en het zorgvolume zou flink toenemen door de beschikbaarheid van nieuwe technologieën en de toenemende kwaliteit van de zorg (p.5). Inclusie, participatie en integratie van alle burgers spelen een grote rol in alle documenten. Het zou daarbij de eigen verantwoordelijkheid van de burgers zijn om dit te behalen door mee te doen aan maatschappelijke activiteiten. Naast vrienden, familie, kennissen en burens wordt regelmatig een oproep gedaan richting de civil society organisaties in Heerde om mensen hierin te ondersteunen. Het volgende citaat komt uit het kaderdocument sociaal domein:

“Ze gaan alle drie uit van een samenleving, een civil society, die verregaand in staat is om vraagstukken van verminderde zelfredzaamheid van burgers op te lossen. Zeker daar waar een burger dat niet meer helemaal zelf kan wordt veel verwacht van de gemeenschap waarin hij leeft.” (p. 15).

De drie gaat in dit geval over de 3-D-pijlers van het sociaal domein: De Wmo, de jeugdwet en de participatiewet. Er wordt dus veel verantwoordelijkheid gelegd bij de samenleving, civil society en de gemeenschap. Deze termen wijzen echter alle drie op verschillende verbanden, zo is de gemeenschap volgen Dekker (2002) immers iets heel anders dan de civil society. De civil society maakt daarbij wel deel uit van de samenleving, maar houdt niet hetzelfde in als de gemeenschap. Door deze duidingen wordt het onduidelijk waar de verantwoordelijkheid neergelegd kan of moet worden.

De rol van civil society organisaties komt ook naar voren in de inzet van de gemeente op vroegtijdige signalering en preventie (plan van aanpak preventie (preventieplan), p. 3). De gemeente ondersteunt civil society organisaties en aan de andere kant worden civil society organisaties door gemeente Heerde vaak gezien als een middel om strategische doelen te bereiken. De gemeente herkent deze onderwerpen als samenhangend en wil ze dan ook integraal gebruiken (kaderdocument sociaal domein, p. 4). In het beleidsstuk samenwerken staat het volgende citaat:

“De opgave voor de gemeente is het verbinden van het maatschappelijk veld waardoor men langer thuis kan blijven functioneren. De sociale infrastructuur moet het mogelijk maken vroegtijdig signalen te herkennen en hierop te acteren, waardoor het maatschappelijk veld krachtiger wordt en/of krachtig blijft om een groot deel van de ondersteuning te kunnen blijven bieden.” (p. 5).

In de geanalyseerde documenten wordt beargumenteerd waarom er wordt gekozen voor het als gemeente actief samen werken met civil society organisaties. Civil society organisaties zouden zorgen voor een samenleving met een grotere sociale samenhang, meer sociale inclusie, meer participatie van inwoners en een hogere leefbaarheid (kaderdocument sociaal domein, p. 7, 16). In het algemeen kan de samenwerking tussen gemeenten en de civil society organisaties in Heerde worden omschreven als een onderling afhankelijke relatie. In deze relatie neemt de gemeente een regisserende, stimulerende en faciliterende rol in (collegeprogramma, p. 7). In deze context wordt nog geen onderscheid gemaakt richting de verschillende civil society organisaties. Het is dus tot zover nog onduidelijk of de gemeente in haar beleid rekening houdt met de kenmerken en karakteristieken van de organisaties en wat die uiteindelijk betekenen voor het algemeen welzijn.

Kerkelijke gemeenschappen in beleid

Kerken worden met enige regelmaat genoemd in de documenten, maar er wordt geen losstaand beleid gevoerd omtrent kerken. Waarom er geen beleid wordt gevoerd richting kerkgemeenschappen wordt niet duidelijk gemaakt in de beleidsstukken. In het beleidsstuk samenwerken worden kerken benaderd als organisaties die een belangrijke bijdrage leveren aan het sociaal weefsel in een wijk en als (potentieel) deelnemer aan gezamenlijke projecten (p.7). Ook wordt de kerk genoemd als ketenpartner voor de kerngroep preventie (waar o.a. de gemeente deel van uit maakt) in het werkveld (p.10). Kerken zouden volgens het preventieplan een grote rol kunnen gaan spelen als het gaat om vroeg signalering, preventie, sociale verbinding en de actieve inzet van inwoners (p. 3). Er wordt echter geen aandacht geschonken aan de vraag voor wie deze invloed van kerkgemeenschappen geldt. Immers, ongeveer de helft van de inwoners uit Heerde geeft aan niet bij een kerkelijke gemeenschap aangesloten te zijn. Met deze mensen, die wellicht niet bereikt zullen worden door kerkgemeenschappen, houdt het beleid geen rekening. In het verlengde hiervan, het beleid schenkt ook geen aandacht aan het religieuze label dat kerkgemeenschappen met hun activiteiten vaak zullen uitdragen. Dit label zal groepen van de bevolking wellicht nog verder houden van deze activiteiten en daarmee de bedoelde effecten voor het welzijn van de samenleving van deze activiteiten. Uit het preventieplan blijkt verder dat er wel verbindingen zijn

met kerken, maar dat deze verbindingen nog niet zo sterk zijn als de gemeente zou willen (p.11). Daarom wordt nu door de gemeente ingezet op het actief proberen te verbinden met kerken in Heerde. Er wordt echter in beleid voorbij gegaan aan de kerk staat verhouding die gebruikelijk is in Nederland (Kennedy, 2010). Deze verhouding bemoeilijkt de samenwerking tussen gemeenten en kerken in de praktijk. Een mogelijke verklaring voor de wens vanuit de gemeente om toch samen te werken met kerkelijke organisaties zou voort kunnen komen uit de samenstelling van de gemeenteraad. In de gemeenteraad zitten namelijk drie partijen (ChristenUnie-SGP, Gemeentebelang Boerenpartij en CDA), met op zijn minst een christelijke signatuur.

Uit de nota vrijwillige inzet 2017-2020 (nota vrijwilligerswerk) blijkt dat kerken een belangrijke rol spelen in het aanbod van vrijwilligerswerk in Heerde aangezien zij vrijwilligerswerk in allerlei vormen zouden bieden (p. 7). In de doelstellingen van de gemeente Heerde wat betreft de vrijwillige inzet, zoals genoemd in de nota vrijwilligerswerk, worden kerken regelmatig genoemd als samenwerkingspartners van de gemeente. Voorbeelden hiervan zijn het bevorderen van leefbaarheid door middel van vrijwillige inzet (p.22) en het mogelijk maken van langer en of eerder (beschermde) wonen door middel van vrijwillige inzet (p. 23). Daarnaast wordt in de kadernota accommodatiebeleid benadrukt dat de accommodaties die kerken bezitten mogelijk welzijnsfuncties kunnen vervullen binnen gemeente Heerde (p. 6). Belemmerende factoren voor kerkelijke organisaties worden niet specifiek genoemd in de beleidsstukken. Concluderend, het beleid toont een aantal verwachtingen richting kerkgemeenschappen voor het sociaal beleid, er wordt echter in de beleidsstukken geen aandacht geschonken aan de kenmerken van de religieuze organisaties wat betreft de doelgroep die zij (kunnen) bereiken en de invloed van de kerk staat verhouding op de samenwerking met deze kerkgemeenschappen.

Vrijwilligersorganisaties in beleid

In de nota vrijwilligerswerk worden vrijwilligers het cement van de samenleving genoemd (p.4), er wordt dus veel van vrijwilligers verwacht. Doordat vrijwilligers een belangrijke rol hebben in de zelfredzaamheid en collectieve redzaamheid vervullen ze hiermee een bijdrage aan de doelstellingen van de Wmo 2015, de Jeugdwet en de Participatiewet (nota vrijwilligerswerk, p.4). Daarbij heeft vrijwilligerswerk ook een positief effect op de maatschappelijke participatie van de hulpvrager en de vrijwilliger. In de kadernota sociaal domein wordt verder aangegeven dat vrijwilligerswerk de sociale cohesie zou vergroten (p.12). De gemeente beseft dat vrijwilligerswerk voorkomt op alle sociale domeinen binnen de gemeente (p. 4). Het integrale hoofddoel van de gemeente Heerde voor het vrijwilligersbeleid is als volgt geformuleerd:

“Het versterken van het vrijwilligerswerk in de gemeente Heerde, waarbij de samenleving zo veel mogelijk aan zet is en de gemeente initiatieven faciliteert die passen binnen andere beleidsvelden... die zonder een bijdrage van de gemeente niet tot stand komen.” (nota vrijwilligerswerk, p.12).

Dit wil dus zeggen dat de gemeente enkel bijdraagt wanneer het zonder de bijdrage van de gemeente niet tot stand komt. Dit hoofddoel past hiermee in het tendens van een zelfredzame samenleving waarin de overheid enkel ondersteunt waar nodig. Hier past het eerdergenoemde devies uit de Wmo ‘niet leunen maar steunen’ (Trommel, 2018) goed bij. Dit brengt echter een tweetal risico’s met zich mee. Allereerst, het is mogelijk dat initiatieven wel voort blijven bestaan zonder steun van de gemeente, maar beter tot uitdrukking zouden komen voor grotere of veelzijdigere groepen burgers mét de steun van de gemeente. Wanneer dit het geval is, dan kan dit er enerzijds voor zorgen dat de vrijwilligers zich enigszins in de steek gelaten voelen, en anderzijds dat er groepen burgers zijn die door het ontbreken van steun aan de initiatieven buiten het raakvlak van de activiteiten blijven.

Er is hierbij een belangrijke rol weggelegd voor vroeg signalering door vrijwilligers, verbinding en kennisdeling tussen organisaties. Er zijn zes subdoelen in dit beleidskader van vrijwillig inzet, een paar van die subdoelen zijn: *“(2) Stimuleren van vroeg signalering, verbinding en kennisdeling; (4) Aanmoedigen van nieuwe initiatieven van vrijwillige inzet”* (p.13).

De rol van de gemeente binnen het vrijwilligerswerk in gemeente Heerde is een kader stellende, faciliterende, ondersteunende en bevorderende rol (nota vrijwilligerswerk, p. 11). De gemeente draagt bij aan de financiering van vrijwillige inzet. Dit gebeurt op een direct manier, door middel van het begroten van geld voor vrijwilligerswerk in de gemeentebegroting en het inzetten van vrijwilligersprijzen en pluimen. Het financieel bijdragen gebeurt echter ook veelal op indirecte manieren, via budgetten en of kosten die zijn gelinkt aan vrijwillige inzet of vrijwilligers (bijvoorbeeld via subsidies). De kaders van de gemeentelijke begroting, de subsidieverordening, het subsidieprogramma en de subsidieplafonds zijn de kaders voor de subsidies met betrekking tot vrijwilligers en vrijwillige inzet (nota vrijwilligerswerk, p. 12). In het gemeentelijk beleid wordt dus duidelijk bijgedragen aan de vrijwilligers(organisaties) binnen de gemeente.

In de nota vrijwilligerswerk is een aantal thema's weergegeven waarin wordt aangegeven wat de gemeente wil bereiken en hoe ze dit wil gaan doen. Zie Bijlage 4.1 voor een overzicht van de doelen en plannen omtrent thema's van de gemeente Heerde. Het document uitwerking vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020 (uitvoeringsplan vrijwilligerswerk) bestaat uit vijf sub programma's. Zie Bijlage 4.2 voor een overzicht van de sub programma's en de uitvoeringsplannen omtrent die programma's (uitvoeringsplan vrijwilligerswerk). Dat deze plannen en uitvoeringsprogramma's zo duidelijk zijn uitgewerkt lijkt samen te vallen met hoeveel er van vrijwilligers verwacht wordt uit de beleidsstukken.

Vrijwilligersorganisaties in gemeente Heerde hebben volgens de beleidsstukken te kampen met belemmerende factoren. Het aantal mensen dat vrijwilligerswerk verricht loopt steeds meer terug, terwijl door de veranderingen in het sociaal domein de vraag naar vrijwilligers juist toe neemt. Daarbij is er op het moment een groot vrijwilliger potentieel dat nog onbenut blijft (uitvoeringsplan vrijwilligerswerk, p. 5). Hierdoor wordt er een groter beroep gedaan op de huidige vrijwilligers en op de kennis en competenties van deze vrijwilligers. Al liggen de benodigde kennis en competenties wel aan het soort vrijwilligerswerk. Om te voorkomen dat vrijwilligers overbelast raken wordt hier bewust aandacht aan geschonken door de gemeente (preventieplan, p. 8). Men heeft te maken met een nieuwe soort vrijwilliger:

“De burger die zich wel vrijwillig wil inzetten maar dit wel binnen de eigen tijdsplannen wenst te doen en zich evenmin langdurig wil binden.” (nota vrijwilligerswerk, p. 5).

Er wordt dus gesproken over de “nieuwe vrijwilliger”, maar men kan zich afvragen of deze nieuwe vrijwilliger wel geschikt is voor de taken die opgelegd lijken te zijn vanuit de nieuwe samenleving. Wat is de invloed van de kortdurende binding van de vrijwilligers op taken als verbinding en vroeg signalering? Is de ondersteuning van de gemeente hierbij voldoende om deze taken te kunnen dragen? De gemeente geeft aan rekening te houden met de overbelasting van vrijwilligers, maar er wordt niks gezegd over wie deze taken gaat opvangen wanneer de vrijwilligers daadwerkelijk te overbelast zijn. Verder valt op dat er geen aandacht lijkt te zijn voor de vraag of de vrijwilliger in zijn algemeenheid wel de behoefte voelt om deze extra verantwoordelijkheden op zich te nemen. Concluderend heeft het vrijwilligersbeleid stevige voeten in de gemeente Heerde. Naast de reguliere ‘taken’ die vrijwilligers hebben, wordt er ook nadrukkelijk een vroeg signalerende, verbindende en kennis delende taak verwacht. Enerzijds staat hier zichtbare stimulans en ondersteuning tegenover van de gemeente, maar anderzijds geldt deze ondersteuning veelal voor initiatieven die zonder steun van de gemeente niet van

de grond zouden komen. Verder wordt het probleem van vrijwilligerstekorten geconstateerd door de gemeente en daarbij probeert de gemeente hier oplossingen voor aan te dragen.

Sportverenigingen in beleid

In de nota sport en bewegen 2017-2020 (nota sport) staat het volgende over sportverenigingen:

“Via een integraal sportbeleid wordt de bevordering van sport als zinvolle tijdsbesteding (sport als doel) verbonden aan deze instrumentele waarde ter oplossing van beleidsproblemen (sport als middel).”

Uit dit citaat blijkt de verandering van de positie van sport en sportverenigingen. Opvallend zijn de tegenstrijdige definities die worden gebruikt door de gemeente om sportverenigingen in hun beleid te duiden. Enerzijds worden ze als middel gezien om bepaalde doelen te binnen het sociaal domein te behalen, anderzijds wordt de sportvereniging gezien als de samenwerkingspartner van de gemeente. Dit onderscheid is van belang omdat een middel iets is wat je gebruikt, terwijl je met een partner samenwerkt, deze twee definities lijken niet volledig met elkaar te stroken. Volgens de nota sport (p.12) heeft een sportvereniging altijd een maatschappelijke rol door haar aanbod van sportactiviteiten. Een sportvereniging zou echter een bredere maatschappelijke rol kunnen oppakken door maatschappelijke activiteiten op te zetten die niet binnen hun reguliere aanbod horen. Hierbij kan gedacht worden aan re-integratie programma's. De reden hierachter is dat sport de mensen verschillende belangrijke vaardigheden aanleert (kaderdocument sociaal domein, p. 26). Sportverenigingen worden gezien als een belangrijk middel om te komen tot participatie, sociale binding en een hogere leefbaarheid in de buurt (nota sport, p. 12). Een ander voordeel gaat in op het primaire doel van een sportvereniging: het aanbieden van sport. Sporten is gezond en verlaagt de kans op aandoeningen en sociaal emotionele klachten (p. 24). Net zoals in het beleid bij kerkgemeenschappen, wordt er bij sportverenigingen ook geen rekening gehouden met de reikwijdte die de activiteiten hebben richting alle burgers. In hoeverre de sportvereniging ook andere burgers dan hun eigen leden bereiken blijft onduidelijk. Hier wordt in het beleid dan ook geen aandacht aan besteed.

In het kaderdocument sociaal domein staat over sportverenigingen dat ze een 'spilfunctie' hebben. Daarom vindt de gemeente van sportverenigingen het volgende:

“De gemeente vindt dat sportverenigingen een belangrijke verbindende rol vervullen en een waardevolle partner zijn voor het sociaal domein. Denk daarbij aan hun signalerende vermogen en hun mogelijkheid om burgers een zinvolle (dag)besteding te kunnen bieden.” (kaderdocument sociaal domein, p. 23).

Het is onduidelijk of deze opbrengsten voor alle inwoners (geacht worden te) gelden, of dat het voldoende is wanneer de sportvereniging enkel haar eigen sportleden zou bereiken. De voordelen voor de sportverenigingen om samen te werken voor het sociaal domein ligt volgens het kaderdocument sociaal domein in het feit dat het een voedingsbodem zou bieden voor continuïteit door de mogelijke nieuwe vrijwilligers en leden uit andere doelgroepen (kaderdocument sociaal domein, p. 24). Echter, zoals eerder aangegeven is er blijkbaar een algemeen vrijwilligerstekort (uitvoeringsplan vrijwilligerswerk, p. 5), daarom lijkt dit voordeel voor de sportvereniging tegenstrijdig te zijn met het probleem wat wordt aangekaart in het vrijwilligersbeleid.

Gemeente Heerde is bezig met de ontwikkeling van een zogeheten 0-100 loket. Bij dit loket van 0-100 wordt aangegeven dat een georganiseerd preventief veld van groot belang is. Hiervoor is een fysieke en sociale infrastructuur nodig die zelfredzaamheid en participatie van de inwoner bevordert. Sportverenigingen leveren een belangrijke bijdrage aan het sociaal weefsel in deze infrastructuur. Daarbij worden sportverenigingen, net als kerken, gezien als ketenpartner van de gemeente in de kerngroep preventie (beleidsstuk samenwerken, p.10). De gemeente heeft als doel om in het

subsidiebeleid afspraken te maken met sportverenigingen om de ondersteunende en signalerende rol van de vereniging met betrekking tot het sociaal domein en het maatschappelijk welzijn te versterken. De verwachting is dat hierdoor het preventieve aspect van de sportvereniging meer tot zijn recht zal komen (kaderdocument sociaal domein, p. 24).

De gemeente wil door middel van het sportbeleid aansluiten op ontwikkelingen die gaande zijn binnen het sociaal domein. De gemeente wil sport en bewegen stimuleren bij alle inwoners van Heerde, hierin legt ze haar prioriteit bij de jeugd van gemeente Heerde. Om de sport te kunnen stimuleren maakt de gemeente gebruik van verschillende instrumenten. Allereerst hebben ze een combinatiefunctionaris sport aangesteld. De functionaris is een verbindende schakel tussen sportverenigingen, onderwijs en jeugd. Daarnaast is er een sportstimuleringssubsidie, deze subsidie kunnen sportverenigingen aanvragen als ze aan bepaalde voorwaarden voldoen. Verder wordt ook een sportplatform opgericht. Dit platform is opgericht om een goede samenwerking tussen gemeente, sportverenigingen en organisaties in andere sectoren te bewerkstelligen. Als laatste is er een gemeentelijke sportprijs in het leven geroepen voor het individu of team dat een bijzondere prestatie heeft verricht op het gebied van sport. De gemeente heeft ook een rol in het accommodatiebeleid omtrent sportaccommodaties. Enerzijds is er de exploitatiebijdrage, bedoeld voor het onderhouden en beheren van een sportaccommodatie. Anderzijds is er het maatschappelijk tarief voor erfpacht en huur als een vergoeding (nota sport, p. 13).

In de geanalyseerde documenten komen een aantal belemmerende factoren naar voren voor sportverenigingen. Ledenaantallen lopen terug, er ontstaat een gebrek aan vrijwilligers en het betaalbaar houden van accommodaties wordt een uitdaging (nota sport, p.6). Sommige sportverenigingen hebben ook door de teruglopende financiën moeite om hun hoofd boven water te houden. De gemeente wil samen met de sportverenigingen de problemen in kaart brengen en samen kijken naar mogelijke oplossingen (nota sport, p. 12). Ook in de nota vrijwilligerswerk wordt aandacht geschonken aan de problemen waar sportverenigingen tegenaan lopen. Via bepaalde vrijwilligersorganisaties met een ‘makelaarsfunctie’ willen ze de werving van vrijwilligers stimuleren en faciliteren en daarna linken aan de sportverenigingen (nota vrijwilligerswerk, p. 24). Ondanks al deze oplossingen die worden aangedragen door de gemeente wordt er geen aandacht besteed aan de vraag of sportverenigingen in staat zijn of willen bijdragen aan maatschappelijke doelstellingen. Daarbij, als er wordt aangegeven dat de ledenaantallen teruglopen en sportverenigingen blijken grotendeels afhankelijk te zijn van de contributie (zie theoretisch kader), hoe gaat het dan met de maatschappelijke rol van deze verenigingen?

Samenvatting en antwoord deelvraag één

In deze paragraaf is geprobeerd een antwoord te formuleren op deelvraag één: *”In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in het gemeentelijk beleid van Heerde ten aanzien van seculiere -en religieuze civil society organisaties”*. Allereerst viel op dat in alle documenten die zijn aangeleverd door de gemeente er wordt geschreven over een verschuiving van verzorgingsstaat naar participatie samenleving. De nadruk ligt daarbij op het vermeerderen van de zelfredzaamheid, samenredzaamheid en participatie van de bevolking. Opvallend is de benadering van de gemeente richting de ‘nieuwe samenleving’ die zij wil bereiken, terwijl ze hierbij termen noemt die al in de vorige eeuw benoemd werden. De organisaties worden door de gemeente gezien als middelen om de doelen in het sociaal domein te halen. De gemeente probeert met verschillende organisaties in de Heerdense civil society samen te werken om dit doel te behalen. Hierbij wordt echter geen aandacht besteed aan welke civil society organisatie welke eventuele doelgroep zou kunnen bereiken met haar activiteiten. Er wordt daarom wat dat betreft geen rekening gehouden met de onderscheidende kenmerken van de organisaties in het gemeentelijk beleid. Verder komt in de samenwerking de inzet op preventie en de vroeg signalerende rol van de organisaties naar boven. Wederom wordt hierbij geen aandacht besteed welke bevolkingsgroepen door deze vroeg signalerende rol van de verschillende organisaties worden bereikt. In de beleidsstukken wordt voornamelijk ingegaan op wat de samenwerking met dit soort organisaties oplevert voor de gemeente.

Er wordt echter weinig aandacht besteed aan hoe de civil society organisaties hier tegenover staan. Dit lijkt niet te strijken met het devies van ‘samen’ een nieuwe samenleving bereiken, omdat vooral nog gedacht lijkt te worden vanuit het gemeentelijk perspectief.

Er zijn wel andere verschillen zichtbaar in de gemeentelijke aanpak richting deze organisaties. Deze uiteten zich in de mate van aandacht voor de verschillende organisaties in het beleid. Allereerst blijkt dat vrijwilligersverenigingen het diepst ingebed zijn in het sociaal beleid, hieruit volgt dat ook het meest verwacht wordt van deze vrijwilligers. Ook komt de relatief nieuw ontdekte maatschappelijke rol van sportverenigingen duidelijk naar voren. Om de samenwerking tussen gemeente en sportvereniging te stimuleren zijn een scala aan plannen opgezet. Religieuze civil society organisaties worden her en der genoemd in de documenten, maar er bestaat (nog) geen actief losstaand beleid. Wel geeft de gemeente aan actief te proberen om de communicatie tussen kerken en de gemeente te verbeteren. Er wordt hierbij echter niet ingegaan op de scheiding tussen kerk en staat of het religieuze label dat deze organisaties in de praktijk zullen meebrengen in hun activiteiten. Deze wens om toch actief samen te werken met kerkelijke organisaties is wellicht te verklaren doordat de gemeenteraad wordt gevormd door onder andere drie politieke partijen (ChristenUnie-SGP, Gemeentebelang Boerenpartij en CDA) met een op zijn minst christelijke signatuur.

Als laatste zijn er verschillen zichtbaar in het beleid richting de verschillende organisaties wat betreft de steun richting de organisaties. Allereerst ontvangen vrijwilligersorganisaties de meeste steun in de vorm van financiële middelen. Hierdoor zijn deze organisaties ook met het meest afhankelijk van de gemeente. Sportverenigingen ontvangen minder financiële steun, maar kunnen eventueel wel meer worden geholpen door de gemeente. De gemeente steunt de kerkgemeenschappen in principe niet financieel, daarom staan de kerkelijke organisaties vrijwel onafhankelijk van de gemeente. Wat betreft de belemmerende factoren voor deze organisaties blijkt uit de beleidstukken dat er een algemeen vrijwilligerstekort is waar alle organisaties mee te maken zullen hebben. Bij de vrijwilligersorganisaties komt daarbij ook een druk op de huidige vrijwilligers wat betreft kennis en competenties naar boven. Bij sportverenigingen zouden er ook financiële problemen zijn door het teruglopen van de ledenaantallen. Bij de kerkelijke gemeenschappen komen verder geen belemmerende factoren naar boven, maar aan deze organisaties wordt ook geen specifiek beleid gewijd.

Activiteiten van de civil society organisaties

In de volgende alinea's wordt een toelichting gegeven op de activiteiten die civil society organisaties in gemeente Heerde ondernemen om het welzijn van de inwoners van gemeente Heerde te bevorderen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de activiteiten van religieuze en seculiere civil society organisaties.

Activiteiten van kerken in gemeente Heerde

Uit de interviews blijkt dat kerken in gemeente Heerde een aantal activiteiten ondernemen ten behoeve van het welzijn van de samenleving. Allereerst is er financiële hulp voor hulpbehoevenden vanuit de kerkelijke diaconie. Respondent G-2 geeft bijvoorbeeld aan dat leden van de kerk met een bijstandsuitkering vanuit de gemeente, bij tekorten alsnog kunnen aankloppen bij de kerkelijke diaconie voor verdere financiële bijstand (persoonlijke communicatie, respondent G-2). Ook respondent B-1 drukt de bijdrage van de kerk aan het welzijn van individuen uit aan de hand van de rol van de kerkelijke diaconie. De respondent geeft aan dat kerken via de stichting Grip op de Knip, wel eens financieel willen toereiken naar financieel hulpbehoevende mensen. Via stichting Grip op de Knip zou het voor de kerken niet uitmaken of de hulpbehoevende persoon wel of niet kerkelijk is (persoonlijke communicatie, respondent B-1). Ook respondent B-3 geeft aan indirecte ervaring te hebben met de kerkelijke diaconie. Echter, in tegenstelling tot respondent B-1 en in overeenstemming met respondent G-2, geeft deze respondent aan dat de diaconie van kerken in Heerde voornamelijk gericht is op de eigen gemeenschap. De ervaring van de respondent met de diaconie komt naar voren in het volgende citaat:

“Ik weet bijvoorbeeld een ander dorp hier wat meer verderop... Die hebben bijvoorbeeld een woord en daad kringloopwinkel. Dat is hier bijvoorbeeld niet. Ik kreeg een keer, voor iemand die ik kende, heel spontaan uit die woord en daad winkel allemaal babykleertjes. Dat is een heel duidelijk zorggevoel vanuit de kerk, ook voor mensen van buiten de gemeente.” (persoonlijke communicatie, respondent B-3).

Hiermee geeft de respondent aan dat kerkgemeenschappen in andere gebieden wel indirecte steun aan niet-kerkelijke burgers laten zien, maar dat in gemeente Heerde niet gebeurt.

De voor iedereen toegankelijke voedselbank in gemeente Heerde vindt plaats in een ruimte van een kerk van respondent B-1. De sociale zorg vanuit kerken voor de samenleving komt hier volgens respondent B-1 goed naar voren:

“Toen heeft de kerk ook meteen gezegd, het is niet alleen voedselpakketten uitdelen, maar wij bieden de mensen ook een kop koffie en een gesprek aan.” (persoonlijke communicatie, respondent B-1).

De respondenten G-2 en B-1 noemen ook de ontmoetingsfunctie van kerken als een actieve bijdrage aan de samenleving. Respondent G-2 geeft bijvoorbeeld aan dat in zijn eigen kerkgemeenschap ontmoetingsmiddagen voor ouderen leden zijn, om op er op die manier voor te zorgen dat de ouderen weer in contact komen met andere mensen (persoonlijke communicatie, respondent G-2). Respondent B-1 geeft aan dat maandelijks een spelletjesmiddag wordt georganiseerd. Ook wordt volgens deze respondent in samenwerking met stichting vluchtelingenwerk in de kerk de zogeheten ‘huiskamer’ georganiseerd voor mensen met een migrantenachtergrond. De kerk ondersteunt dit initiatief van stichting vluchtelingenwerk door de stichting een ruimte te bieden voor dit project. Daarbij zetten vrijwilligers in de kerk zich hier in door contacten te leggen met de migranten (persoonlijke communicatie, respondent B-1). Net als bij de voedselbank valt op dat de activiteiten die kerken ondernemen voor de hele samenleving, in samenwerking zijn met andere organisaties. Respondent G-2 gaat in op de rol die vrijwilligers binnen de kerken kunnen spelen voor kerkleden. Zo is er in de kerkgemeenschap van de respondent een jeugdouderling waarbij jongeren kunnen aankloppen met hun problemen. De ouderling probeert te helpen en verwijst door wanneer dit nodig is (persoonlijke communicatie, respondent G-2).

Naast deze activiteiten die bepaalde kerkgenootschappen uit eigen initiatief ondernemen zijn er ook verschillende samenwerkingsverbanden tussen kerken. Deze komen tot uiting in het interkerkelijk platform Heerde (IPH), het interkerkelijk diaconaal overleg (IDO) en in mindere mate in het vrijwilligersplatform. In het IPH komen alle kerken uit de kern Heerde samen. Vanuit het IPH is een jaarlijkse gezamenlijke dodenherdenking op 4 mei. Daarnaast worden er vanuit het IPH activiteiten zoals een muziekfestival of een volleybaltoernooi georganiseerd. In principe staan deze activiteiten van het IPH voor iedereen open (persoonlijke communicatie, respondent B-2). Het IDO is volgens respondent B-2 ooit ontstaan naar aanleiding van de MKZ (mond-en-klauwzeer) -crisis. De kerken sloegen gezamenlijk de handen ineen om er te zijn voor de boeren. Vanuit het IDO wordt ook via een rooster bepaald naar welke doelen de collectes gaan. De gemeente Heerde erkent en is aanwezig bij het IDO. Rond de transitie in 2015 is volgens de respondent vanuit de landelijke vereniging de Protestante Kerk Nederland een aanmoediging richting kerken gegaan om maatschappelijk relevant te worden. In Heerde is dat via het IDO opgepakt door het opzetten van stichting Grip op de Knip (zie alinea activiteiten van vrijwilligersorganisaties) (persoonlijke communicatie, respondent B-2). Stichting Grip op de Knip krijgt rechtstreeks subsidie van de gemeente Heerde en daarnaast wordt de stichting financieel bijgestaan door de kerken in gemeente Heerde. De scholing van de maatjes (vrijwilligers binnen stichting grip op de knip) wordt bijvoorbeeld gefinancierd vanuit de kerken in de gemeente (persoonlijke communicatie, respondent B-1). Opvallend is dat stichting Grip op de Knip wel genoemd

wordt in verschillende beleidsstukken (zie bijvoorbeeld Bijlage 4.1), maar dat hier niet wordt vermeld dat zij vanuit religieus initiatief ontstaan is, of dat zij momenteel ook door kerken wordt ondersteund. Hierin zie je dus sterker de relatie tussen de gemeente en de stichting als vrijwilligersorganisatie naar boven komen, aangezien de stichting ook vanuit het vrijwilligersbeleid de subsidies krijgt. Kerken in de gemeente Heerde maken ook onderdeel uit van het vrijwilligersplatform. Volgens respondent B-2 zit iemand vanuit het IDO als vertegenwoordiger voor de kerken ook bij het vrijwilligersplatform. In dit vrijwilligersplatform wordt samengewerkt met andere organisaties in de gemeente Heerde, in hoeverre hier echt resultaten uit behaald worden voor kerkelijke activiteiten is nog niet duidelijk (persoonlijke communicatie, respondent B-2).

Zoals onder deelvraag één beschreven wordt in de beleidstukken aandacht geschonken aan de vroeg signalerende rol die kerken mogelijk zouden kunnen gaan spelen. Respondenten G-2 en B-1 geven bijvoorbeeld aan dat ambtsdragers kunnen constateren of er mogelijk problemen zijn bij jeugd of gezinnen in de kerkgemeenschap. Een voorbeeld hiervan wordt gegeven door respondent G-2, als voormalig ouderling, heeft de respondent gezien dat er bij gezinnen soms verschillende problemen zijn. Hier moet men dan als ouderling, volgens respondent G-2, op inspelen door eerste hulp te bieden middels een gesprek en daarbij deze gezinnen te verwijzen naar de juiste mensen binnen of buiten de kerk.

Respondent B-1 geeft wel aan dat deze vroeg signalerende rol voornamelijk goed naar voren kan komen bij kerken die nog werken met traditionele huisbezoeken. Daarbij geeft deze respondent aan dat er om deze vroeg signalering goed naar buiten te kunnen laten komen echt bewustwording nodig is en het leren herkennen van signalen (persoonlijke communicatie, respondent B-1). Ook respondent G-3 geeft aan dat kerken veel in aanmerking komen met mensen met problemen. Deze respondent geeft daarbij aan dat kerken moeten weten dat ze niet alleen voor de problemen staan, maar dat de gemeente ze hierin kan bij staan (persoonlijke communicatie, respondent G-3). Respondent G-2 is ook van mening dat kerken en gemeenten een actievere rol naar elkaar zouden moeten spelen, maar dat deze relatie soms lastig is:

“Aan de andere kant denk ik wel dat er op sociaal gebied van beide kanten een actievere rol zou moeten komen, maar ik denk wel dat bij de gemeente bij de echte invulling achterover moet blijven leunen. Het gaat dan namelijk om wat zo’n kerk inhoudt, en daar raak je dan als gemeente snel aan. dus wat dat betreft moet je wel echt oppassen... Maar maatschappelijk gezien, moeten ze beiden een actievere rol naar elkaar toe spelen. Kerken willen de bemoeienis ook niet. Ze willen niet zomaar gevoelige onderwerpen van gezinnen bij gemeenten neer gaan leggen. Maar predikanten geven wel vaak aan dat ze niet opgeleid zijn voor het omgaan met dat soort problemen. Zij zijn opgeleid voor predikant zijn, dus dat is lastig voor ze. “ (persoonlijke communicatie, respondent G-2).

Aan dit citaat is te zien dat de relatie tussen gemeente en kerkgemeenschappen gecompliceerd is (wordt verder toegelicht onder de derde deelvraag). Beide partijen zien de kansen, maar zeker ook de risico’s van hechtere samenwerking met elkaar. De relatie die er wel is tussen gemeente en kerken vindt plaats in het IDO en het vrijwilligersplatform. Op deze manier is het mogelijk dat de organisaties elkaar beter leren kennen, wat wellicht bevorderlijk is voor de toekomstige samenwerkingsrelaties.

Activiteiten van vrijwilligersorganisaties in gemeente Heerde

Zoals onder deelvraag één beschreven worden veel activiteiten vanuit vrijwilligersorganisaties ondersteund, gestimuleerd en gesubsidieerd door de gemeente Heerde. Respondent B-3 is voorzitter van één van de grootste vrijwilligersorganisatie in de gemeente Heerde. De respondent geeft aan dat deze organisatie in het verleden al veel projecten heeft gedraaid en dat het momenteel acht projecten draait. Het belangrijkste project is het project tafeltje dekje, dit project wordt gesubsidieerd door de gemeente

Heerde. Met dit project worden voornamelijk de ouderen in de samenleving bereikt, omdat zij vaker voldoen aan de voorwaarden voor het project. Verder wordt er in samenwerking met het vrijwilligersplatform een telefooncentrale onderhouden waarmee hulpvragers gekoppeld worden aan de vrijwillige hulpbieders (persoonlijke communicatie, respondent B-3). Respondent G-1 ziet in deze activiteit een goede kans om mensen met elkaar in contact te brengen en wellicht tot een blijvende relatie te laten komen (persoonlijke communicatie, respondent G-1). Verder werden het repair café, waar dingen gemaakt kunnen worden en de vervoerdienst voor het vervoeren van hulpvragers genoemd. Het repair café is in principe voor elke inwoner met een kapot apparaat. Van de vervoersdienst wordt voornamelijk gebruik gemaakt door ouderen inwoners, aangezien zij vaak degenen zijn die zelf niet mobiel zijn. Daarnaast bestaat het, eerdergenoemde, stichting vluchtelingenwerk. In samenwerking met een kerk organiseren zij de zogeheten 'huiskamer, waar vluchtelingen samen komen en kunnen praten.

Het vrijwilligersplatform is een samenwerkingsverband waar veel van de organisaties die vrijwilligers in dienst hebben bij aangesloten zijn. Volgens respondent B-3 is dit platform ooit opgestart uit initiatief van de vrijwilligersorganisaties, maar inmiddels heeft de gemeente ook een grote rol in dit platform. Respondent B-3 (voorzitter vrijwilligersorganisatie) voelt een aantal spanningen en onduidelijkheden in de samenwerking in dit platform. Zo voelt het voor de respondent alsof de nadruk binnen het platform voornamelijk ligt op de gemeente en professionele welzijnsinstanties, terwijl er minder resultaten behaald worden aan de kant van de, in de ogen van de respondent, échte vrijwilligers. Respondenten B-1, B-2 en B-4 staan juist, samen met de respondenten vanuit de gemeente, relatief positief tegenover het vrijwilligersplatform.

Een ander vrijwilligersproject, waar intensief wordt samengewerkt met gemeente is het eerdergenoemde project Grip op de Knip. Dit project helpt allerlei mensen met schuldenproblematiek. Stichting Grip op de Knip werkt het liefste preventief. Daarbij heeft ze ook een overduidelijke vroeg signalerende rol. Volgens respondent B-1 hangt schuldenproblematiek immers vaak samen met allerlei andere problematiek. Om deze reden kunnen zij volgens de respondent goed doorverwijzen naar eventuele andere organisaties of de gemeente (persoonlijke communicatie, respondent B-1). De vroeg signalerende rol bij andere projecten komt op allerlei manieren naar voren. Respondent B-3 geeft bijvoorbeeld aan dat deze rol goed naar voren komt bij het tafeltje dekje project, hier valt het vrijwilligers bijvoorbeeld op dat (vaak oudere) hulpvragers eten laten staan (persoonlijke communicatie, respondent B-3).

De activiteiten die vrijwilligersorganisaties ondernemen zijn dus soms specifiek gericht op bepaalde doelgroepen (bijvoorbeeld stichting vluchtelingenwerk of stichting grip op de knip), maar er zijn ook een aantal voorbeelden van projecten die er voor alle inwoners zijn (bijvoorbeeld het repair café). Het is hierbij dus afhankelijk van de oorsprong en het doel van de specifieke vluchteling organisatie. Het vrijwilligersplatform is daarbij oorspronkelijk bedoeld om alle (vrijwillige) welzijnsorganisaties en de gemeente met elkaar te laten overleggen en mogelijk samen te werken. Echter, doordat de nadruk lijkt te liggen op het belangen van de professionele welzijnsinstanties en de gemeente loopt de samenwerking niet ideaal. Verder komt de vroeg signalerende en preventieve rol in een aantal voorbeelden duidelijk naar voren. Opvallend is wel dat de voorbeelden komen uit de projecten of stichtingen die duidelijk worden gesteund door de gemeente.

Activiteiten van sportverenigingen in gemeente Heerde

Opvallend kwam naar voren dat respondent B-4 aangeeft dat de sportvereniging niet bewust bezig is met haar maatschappelijke rol. Wel wordt er vanuit de gemeente gestimuleerd om een open vereniging te zijn, hier staat de sportvereniging volgens respondent B-4 voor open (persoonlijke communicatie, respondent B-4). Dit komt terug in de samenwerking die zij in het verleden hebben gehad met de gemeente in verband met een participatie project voor langdurig werkelozen. Dit project was bedoeld

om langdurig werkelozen via het vrijwillig meewerken op de sportvereniging weer te laten wennen aan een werkritme en te laten participeren in de samenleving. Dit project is mislukt, maar volgens respondent G-1 is het een mogelijkheid dat deze activiteit in de toekomst weer wordt opgepakt. Verder geeft respondent G-1 ook aan dat er mogelijk plannen zijn om de jeugd in de toekomst te laten participeren met behulp van sportverenigingen. Momenteel krijgen sportverenigingen een bepaald bedrag per jeugdlid om in te zetten voor de stimulering van de jeugd (persoonlijke communicatie, respondent G-1). Met deze activiteiten zullen dus wel voornamelijk jeugdige inwoners bereikt worden. Verder is er sinds kort een sportplatform in ontwikkeling, dit platform is bedoeld om samenwerking tussen sportverenigingen te stimuleren op allerlei gebieden. Ook is er sinds kort een nieuwe buurtsport coach, maar beide projecten moeten volgens respondent B-4 en G-1 nog groeien. Deze observatie komt overeen met wat er bij deelvraag één is besproken, de samenwerking tussen gemeente en sportverenigingen op het sociaal domein is nog relatief nieuw. Daarnaast leent de sportvereniging haar sportaccommodatie gedeeltelijk uit aan andere sportverenigingen. De sportvereniging staat er open voor om dit vaker te doen, ook voor niet sport gerelateerde activiteiten. Dan zal echter wel het bestemmingsplan voor de sportaccommodatie aangepast moeten worden door de gemeente (persoonlijke communicatie, respondent B-4).

De sportvereniging van de respondent en andere sportverenigingen voeren een aantal activiteiten uit in een maatschappelijke rol. Allereerst is er door samenwerking van verschillende sportverenigingen een rommelmarkt georganiseerd en daarnaast organiseert een sportvereniging jaarlijks een straatvoetbal event. Verder geeft de respondent aan dat er mogelijke plannen zijn om met meerdere leden een sponsorloop voor een goed doel te lopen. Daarnaast is er in het verleden een gratis lidmaatschap aangeboden aan asielzoekers die op dat moment niet de financiële middelen hadden om zich bij de vereniging aan te kunnen sluiten. De respondent B-4 geeft hierbij aan dat deze dingen ‘gewoon gebeuren’, daar heeft de vereniging de stimulering van de gemeente niet voor nodig (persoonlijke communicatie, respondent B-4). Dit zijn echter wel duidelijke voorbeelden van een sportvereniging die zich actief inzet voor het maatschappelijk welzijn voor alle inwoners. Afgezien van de sponsorloop, die uiteraard vaak bestemd is voor één enkel doel. De samenwerking en steun van de gemeente lijkt de sportvereniging hier dus niet voor nodig te hebben.

Ook voor de eigen leden worden activiteiten ondernomen, zo worden zieken bezocht en niet mobiele leden of voetballiefhebbers opgehaald. Verder is er tot nu toe in de sportvereniging nog nooit een situatie geweest waarin de vroeg signalerende rol bij eigen leden van pas is gekomen. Wel geeft respondent B-1 aan dat juist sportverenigingen ook erg geschikt zouden kunnen zijn voor een vroeg signalerende functie. De respondent geeft aan dat sportverenigingen hun ogen open zouden kunnen houden voor mensen die zomaar lid-af worden of kinderen die geen of slechte sportkleding kunnen aanschaffen (persoonlijke communicatie, respondent B-1). Het feit blijft echter dat in de sportvereniging van respondent B-4 nog nooit een signaal is opgepikt omdat die er volgens respondent B-4 niet waren. Volgens respondent G-3 zou het vrijwilligersplatform in de toekomst een rol kunnen spelen voor sportvereniging in hun vroeg signalerende rol. De samenwerking van sportverenigingen en het vrijwilligersplatform moet echter eerst nog verder ontwikkelen (persoonlijke communicatie, respondent G-3). Respondent B-3 betwijfelt of sportverenigingen bij zouden kunnen dragen aan of samen zouden kunnen werken met het vrijwilligersplatform vanwege het feit dat er geld omgaat in een sportvereniging en het feit dat de respondent van mening is dat actieve leden bij een sportvereniging geen vrijwilligers zijn, maar leden die hun plicht uitvoeren tegenover de vereniging (persoonlijke communicatie, respondent B-3).

Samenvattend worden door de sportvereniging activiteiten voor eigen leden, maar zeker ook activiteiten bedoeld voor de hele samenleving uitgevoerd. In het verleden is een samenwerkingsproject

met de gemeente mislukt, maar er zijn plannen om in de toekomst meer samen te werken. Deze en veel andere ontwikkelingen zijn toekomstig. Momenteel is de samenwerking met de gemeente op dit vlak minimaal, de sportvereniging geeft ook aan de gemeente niet nodig te hebben voor het ondernemen van activiteiten voor de samenleving of eigen leden. Met de activiteiten wordt momenteel echter maar een beperkte groep burgers bereikt.

Samenvatting en antwoord deelvraag twee

In deze paragraaf werd geprobeerde volgende onderzoeksvraag te beantwoorden: *“In hoeverre zijn er verschillen zichtbaar in de activiteiten die seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde ondernemen?”* allereerst kan over de verschillen in activiteiten gezegd worden dat alle organisaties activiteiten ondernemen, maar dat de meeste activiteiten worden ondernomen door vrijwilligersorganisaties en kerken. Kerken lijken daarbij de meeste activiteiten te richten op leden uit de eigen kerkgemeenschap. Wanneer de kerk wel activiteiten onderneemt voor andere doelgroepen dan is dit veelal in samenwerking met andere organisaties. Vrijwilligersorganisaties ondernemen activiteiten voor veel verschillende doelgroepen in de lokale samenleving. De doelgroep is afhankelijk van de aard van de specifieke vrijwilligersorganisatie. Sportverenigingen richten hun activiteiten met name op eigen leden en in enkele gevallen op de hele samenleving.

Zoals ook onder deelvraag één naar voren komt, worden de meeste activiteiten in samenwerking met de gemeente ondernomen door de vrijwilligersorganisaties. De samenwerking wat betreft activiteiten tussen de kerk en de gemeente ontbreekt en die tussen sportverenigingen en gemeenten moet nog tot ontwikkeling komen.

Verder lijkt de aard van de activiteiten die door de verschillende organisaties worden ondernomen bij elke organisatie een andere insteek te hebben. Vrijwilligersorganisaties en kerkgemeenschappen zijn voornamelijk gericht op mensen helpen. Waarbij vrijwilligersorganisaties ook veelal praktische hulp bieden, denk aan de vervoersdienst of het tafeltje dekje project. Kerkgemeenschappen zetten met hun activiteiten veelal in op de ontmoetingen tussen mensen, denk hierbij aan de spelletjesmiddagen en het gesprek bij de voedselbank. Niet al deze activiteiten hebben per se een religieus karakter. Sportverenigingen lijken binnen de activiteiten die zij (uit eigen initiatief) ondernemen voor het algemeen welzijn voornamelijk vasthouden aan de sport. Activiteiten die zij voor eigen gemeenschap ondernemen betreffen voornamelijk zorg voor eigen belemmerde leden.

In deelvraag één kwam verder de nadruk op een vroeg signalerende functie van de organisaties naar voren. Bij kerkgemeenschappen komt deze vroeg signalerende rol naar voren wanneer er traditionele huisbezoeken worden uitgevoerd. Bij vrijwilligersorganisaties worden voorbeelden van vroeg signalerende functies genoemd bij projecten en/of stichtingen die samenwerken met de gemeente. Wellicht dat de invloed van de samenwerking met de gemeente hierin doorklinkt. Als laatste geeft de sportvereniging zelf niet aan dat er situaties zijn voorgekomen waar er vroeg signalering nodig was. Andere respondenten denken juist dat sportverenigingen geschikt zouden zijn voor het vroeg signaleren van problematiek bij mensen. Er bevinden zich in gemeente Heerde echter meer sportverenigingen dan alleen de sportvereniging van deze respondent. Het kan dus zo zijn dat bij andere sportverenigingen wel duidelijk een vroeg signalerende rol naar boven komt.

Verklaringen voor de gevonden verschillen

Deelvraag drie: *“Hoe kunnen de beschreven verschillen tussen de activiteiten van seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde verklaard worden?”* wordt beantwoord op basis van de afgenomen interviews met de respondenten. Per categorie organisatie worden de kenmerken zoals in hoofdstuk twee genoemd omschreven (primaire doel; bijdrage aan maatschappelijk welzijn; morele basis; basis lidmaatschap van individuen; financiële situatie; belemmerende factoren). Daarnaast wordt

gekeken naar de samenwerking tussen de gemeente en de organisaties zoals ervaren door de respondenten. Deze resultaten zullen de basis vormen voor de verklaringen van de beschreven verschillen.

Religieuze civil society organisaties: kerkgemeenschappen

Uit de eerste twee deelvragen bleek dat er geen losstaand beleid is omtrent kerken in gemeente Heerde en dat de samenwerking tussen gemeente en kerken (nog) nauwelijks aanwezig is. Hierna kwam naar voren dat kerken veel activiteiten ondernemen ter bevordering van het welzijn van (voornamelijk) eigen leden. Deze activiteiten zijn voornamelijk gericht op het creëren van ontmoetingen tussen verschillende mensen. Ook bleek dat kerken in staat zijn om een vroeg signalerende rol aan te nemen, maar dat dit succesvoller is bij kerkgemeenschappen met traditionele huisbezoeken.

Respondent B-2 geeft aan dat gezamenlijk geloven in god het *primaire doel* is van een kerkgemeenschap. Daarbij geven verscheidene respondenten (G-2, G-3, B-1 en B-2) aan dat het zorgen voor de naaste een ander belangrijk doel is van een kerkelijke gemeenschap. Respondent G-1 geeft zelfs aan dat het de plicht van het geloof is om er voor elkaar te zijn. Volgens respondent G-3 zijn in het primaire doel van het geloven ook waarden zoals naastenliefde en zorgen voor elkaar te vinden (persoonlijke communicatie, respondenten G-2, G-3, B-1 en B-2). Uit de interviews komt daarbij naar voren dat de *morele basis* van een religieuze organisatie om goed te doen voor het maatschappelijk welzijn te vinden is in de plicht die hierin ligt vanuit het geloof (respondent G-2); het idee dat de kerk er is voor de medemens (respondent G-1) en naastenliefde (respondent B-1). Wel valt op dat veel respondenten aangeven dat de kerkelijke gemeenschap wat betreft haar doel om voor de naaste te zorgen te vaak gericht is op haar eigen gemeenschap. Zo zegt respondent G-3 het volgende over het primaire doel van een religieuze organisatie:

“Ergens denk ik dat als je dat zou vragen aan iemand die in de kerk zit, dat ze dan zeggen: de wereld verbeteren, naastenliefde en dat soort dingen. Maar ik denk dat het in de praktijk toch nog best vaak neerkomt op, zeg maar, de eigen gemeenschap en dat is misschien ook wel logisch.” (persoonlijke communicatie, respondent G-3).

Ook respondent B-2 geeft aan dat kerkelijke organisaties met de mond wel belijden dat zij er zijn voor de gemeenschap, maar dat de prioriteiten van predikanten in de praktijk vaak bij het pastoraal in eigen gemeente en de kerkdienst liggen (persoonlijke communicatie, respondenten B-1, B-2, G-2 en G-3). Daarbij geeft respondent G-1 aan dat het opvalt dat kerkelijke individuen van origine wel veel willen betekenen, maar dat hun tijd wordt opgeslokt door taken in de eigen religieuze organisatie (persoonlijke communicatie, respondent G-1). Dit wil dus zeggen dat kerkgemeenschappen in veel gevallen wel gewillig zijn om bij te dragen aan het welzijn buiten eigen gemeenschap, maar dat zij door de druk binnen de kerk niet in staat zijn om die bijdrage te leveren.

De *bijdragen aan het maatschappelijke welzijn* van een religieuze organisatie staan beschreven bij deelvraag twee. Opvallend aan de activiteiten die kerkelijke organisaties in gemeente Heerde ondernemen is dat niet elke respondent overtuigd is van het nut dat deze activiteiten hebben voor de hele lokale bevolking. Respondenten G-2, B-2 en B-1 geven aan dat er zeker dingen georganiseerd worden die in het belang zijn van de alle inwoners van Heerde. Wel geven zij aan dat kerken meer naar buiten zouden kunnen en moeten treden om hun maatschappelijke rol zo beter op te pakken. Respondenten G-1 en G-3 geven daarentegen aan dat zij vermoeden dat kerken voornamelijk activiteiten ondernemen enkel voor de eigen gemeenschap is. Respondent B-3 geeft aan dat het onbekend is of kerkelijke gemeenschappen in Heerde ook wat betekenen voor het algemeen belang, maar de respondent weet wel dat het in andere gemeenten wel zo is. Respondent B-4 laat zich verder niet uit over de maatschappelijke rol voor kerken (persoonlijke communicatie, respondenten G-1 t/m G-3 en B-1 t/m B-

4). Deze eigen gerichtheid heeft uiteraard wel invloed op de inclusiviteit van welzijn van de samenleving, er wordt immers maar een bepaalde groep inwoners uit gemeente Heerde bereikt. Ongeveer de helft van de inwoners geeft immers aan niet aangesloten te zijn bij een kerkelijk gemeenschap en wordt daarom ook niet bereikt. Het vermoeden, omdat de secularisatie toeneemt, is dat de groep kerkleden alleen kleiner zal worden. Dit gegeven is van belang om als gemeente in de gaten te houden wanneer kerkelijke gemeenschappen geacht worden het welzijn van de Heerdense samenleving te verhogen.

Respondent B-2 geeft aan dat mensen *lid worden van* een religieuze organisatie omdat zij vinden dat het ‘geloofsverhaal’ van de kerk past bij hun eigen levensverhaal. Individuen worden volgens deze respondent *lid* omdat zij geloven in hetgeen dat daar verteld wordt. Respondent G-3 geeft echter het volgende aan over waarom individuen lid zijn van een religieuze organisatie:

“Eigenlijk denk ik dat dat komt omdat je erin op gegroeid bent.. Er zijn ook echt wel mensen die tot geloof zijn gekomen uit hunzelf, maar veel zijn er gewoon in opgegroeid” (persoonlijke communicatie, respondent G-3).

Men kan zich afvragen waarom deze mensen, met als doel om hun geloof te belijden of samen te komen met de mensen waarmee je bent opgegroeid, zich zouden willen inzetten voor het welzijn van anderen in die samenleving. Zeker gezien een steeds groter deel van deze samenleving zich niet meer thuis voelt bij de kerk. Anderzijds zit geloven voor de naast verweven in het geloof dat deze mensen belijden, waardoor zij vanuit het geloof wellicht de plicht voelen om zich in te zetten.

Over de *financiële situatie*, geven de respondenten B-1, B-2 en G-2 aan dat kerken volledig financieel onafhankelijk zijn van de gemeenten. Respondent G-2 geeft als verklaring hiervoor aan dat hier duidelijk de scheiding tussen kerk en staat naar voren komt. Het is opvallend dat de scheiding tussen kerk en staat weinig wordt genoemd, tot het punt waar het gaat om eventuele financiële steun van de gemeente richting kerken. Daarbij geven respondenten G-2 en B-2 aan dat kerken wel te maken hebben met teruglopende ledenaantallen. Respondent B-2 zegt hierover dat de financiële situatie nu nog niet problematisch is, omdat de oudere leden in het verleden het meeste geld mee brachten en dat zij nu nog in de kerken zitten. Wel vraagt respondent B-2 zich af hoe religieuze organisaties er voor zullen staan over bijvoorbeeld 10 á 15 jaar (persoonlijke communicatie, respondenten B-1, B-2 en G-2). Het afnemende ledenaantal heeft invloed op de activiteiten die worden ondernomen voor het welzijn van de inwoners. Bij minder leden zullen er immers ook minder activiteiten ondernomen kunnen worden. Echter, wanneer de activiteiten alleen op eigen gemeenschap zijn gericht dan heeft dit wellicht minder invloed op het welzijn van de samenleving.

Uit de interviews komen verschillende *belemmerende factoren* voor religieuze organisaties naar voren. Allereerst is de veronderstelde gerichtheid op de eigen gemeenschap een belemmerende factor die wordt genoemd door alle respondenten. Volgens respondent B-2 hebben veel kerken zich een afwachterende houding aangemeten: mensen moeten maar bij hen komen (persoonlijke communicatie, respondent B-2). Respondenten G-1 en G-2 zien ook in dat deze eigen gerichtheid de samenwerking tussen de kerk en de burgerlijke gemeente moeilijk maakt (persoonlijke communicatie, respondenten G-1 en G-2). Tegelijkertijd wordt aangegeven dat het van belang is dat de scheiding tussen kerk en staat blijft bestaan. De gemeente zou zich niet moeten bemoeien met de geloofsovertuiging en kerken mogen zich niet bemoeien met publiek beleid. Deze waarnemingen zijn tegenstrijdig, als er dus niets veranderd aan de relatie tussen staat en kerk dan zal de gewenste samenwerking tussen gemeente en kerk ook moeizaam blijven.

Een andere belemmerende factor die wordt genoemd is dat de kerkelijke organisatie het vaak erg druk heeft. Ze heeft volgens de respondenten genoeg eigen problemen, zoals de toenemende ontkerkelijkking (respondenten G-3 en B-2), daarbij blijkt er een angst te zijn vanuit de eigen gemeenschap dat belangrijke kerkelijke taken blijven liggen (respondent G-2). Ook blijken kerken volgens respondent B-1 moeite te hebben met het vinden van genoeg vrijwilligers om blijvend activiteiten voor de gemeenschap te organiseren. Het voornaamste probleem lijkt te liggen in het vinden van geschikte ambtsdragers volgens respondent B-1 en B-2. De reden hiervoor zou volgens hen liggen in het feit dat mensen zich niet zo lang willen binden. Het ontbreken van genoeg ambtsdragers staat de vroeg signalerende functie van kerken in de weg. Hierdoor zouden er immers niet meer de standaard huisbezoeken verzorgd worden (respondent B-1, B-2). Dit verschilt volgens respondent B-1 wel per kerkelijke organisatie, vooral de wat meer traditionele gemeenschappen kennen nog een vorm van huisbezoeken (persoonlijke communicatie, respondenten G-2, G-3, B-1 en B-2).

Respondenten G-3 en B-3 vragen zich af of religieuze organisaties daadwerkelijk activiteiten ondernemen in het belang van het maatschappelijk welzijn van de hele samenleving. Daarbij vraagt respondent B-3 zich af of mensen buiten de religieuze organisatie wel bekend zijn met de activiteiten die worden ondernomen. Hier komt echter ook het imago van een kerkelijke organisatie naar voren als een belemmerende factor. Respondenten B-1, B-2 en B-3 geven aan dat er een religieus label vast kan zitten aan activiteiten van een kerkelijke organisatie (persoonlijke communicatie, respondenten G-3, B-1 t/m B-3). Respondent B-2 geeft dit weer met de volgende opmerking:

“Je kunt als gemeenschap ook echt wel maatschappelijk betrokken zijn, maar zorg er dan voor dat je niet met het religieuze labeltje aankomt..” (persoonlijke communicatie, respondent B-2).

Dit label bemoeilijkt ook de activiteiten die kerken mogelijk proberen te ondernemen voor het algemeen welzijn. Mensen die geen affiniteit met, of zelfs afkeer hebben tegen religie en kerken zullen naar waarschijnlijkheid niet af komen op activiteiten georganiseerd door kerken. Aangezien ongeveer de helft van de inwoners niet aangesloten is bij een kerk, daarom is het niet onwaarschijnlijk dat hier groepen mensen bij zitten die geen contact willen hebben met een kerk.

Religieuze organisaties hebben via het IDO en het vrijwilligersplatform contact met de burgerlijke gemeente. Verder loopt de *samenwerking met de gemeente* enigszins moeizaam, zoals zojuist ook al werd aangegeven (respondenten G-1 en G-2). Respondent G-2 geeft aan dat dit verbeterd zou kunnen worden op de volgende manier:

“Ik denk dat er een stuk bewustwording gecreëerd zou moeten worden in kerken. Zodat ze weten dat de gemeente ook veel voor ons kan betekenen... We kunnen elkaar helpen. Kerken denken vaak na een uitnodiging van gemeente: ‘laat maar gaan, we hebben de boel wel onder controle’. Ze moeten bewust worden dat je breder kan kijken dan naar je eigen kerk. We moeten bewust worden van wat we voor elkaar kunnen betekenen.” (persoonlijke communicatie, respondent G-2).

De scheiding tussen kerk en staat wordt ook als belangrijk punt aangedragen in de relatie met de burgerlijke gemeente:

“De gemeente moet zich niet bemoeien met wat er in de kerk gebeurt, en de kerk zou zich niet heel actief moet bezighouden met gemeentelijk beleid.” (persoonlijke communicatie, respondent G-2).

Ook respondent B-1 geeft aan dat er een zekere scheiding tussen kerk en staat aanwezig is. Daardoor denken kerken volgens deze respondent niet gelijk aan de burgerlijke gemeente als samenwerkingspartner. Er wordt dus niet alleen gedacht over de scheiding tussen kerk en staat vanuit

de gemeente, maar ook vanuit de kerken zelf. Verder denkt respondent G-3 dat de samenwerking wellicht ook wat lastig wordt tussen deze twee partners:

“En het lastige kan dan zijn dat de gemeente neutraal moet zijn, terwijl die organisaties misschien wel zeggen van ja wat wij doen, doen wij wel uit onze geloofsovertuiging dus dat komt er wel doorheen.” (persoonlijke communicatie, respondent G-3).

Daarbij geeft respondent G-3 aan dat religieuze organisaties veel moeilijker te bereiken zijn dan seculiere organisaties. De respondent weet zelf geen verklaring voor dit verschijnsel. Respondent B-2 geeft wel aan dat er sinds de transitie in 2015 meer bewustzijn is gekomen aan beide kanten (kerkelijke en burgerlijke gemeente) dat men elkaar moet vinden in samenwerkingsverbanden (persoonlijke communicatie, respondenten G-2, G-3, B-1 en B-2). De gemeente zou echter rekening moeten houden met het feit dat kerken hun geloof willen uitdragen en daarbij een zeker label meedragen dat invloed heeft op het bereik van de activiteiten die worden ondernomen (in samenwerking met) de kerk.

Seculiere civil society organisaties: vrijwilligersorganisaties

Uit de analyse van de vorige twee deelvragen komt naar voren dat vrijwilligersorganisaties diep zijn ingebed in het gemeentelijk beleid. In het verlengde daarvan blijkt dat vrijwilligersorganisaties een relatief sterke samenwerking kennen met de gemeente en daarbij veel steun ontvangen van de gemeente. Verder kwam naar voren dat in het beleid wordt erkent dat het vrijwilligerstekort een problematisch gegeven is. Ook kwam naar voren dat vrijwilligersorganisaties activiteiten ondernemen voor verschillende doelgroepen in de lokale samenleving. De, door de gemeente gewenste, vroeg signalerende rol komt in de antwoorden van de respondenten het duidelijkste terug in projecten waarin samen wordt gewerkt met de gemeente.

Het *primaire doel* van vrijwilligersorganisaties is volgens respondent B-3 het helpen van mensen die hulp nodig hebben:

“...uit de notulen uit 1978 luidt het citaat: ‘velen die hulp nodig hebben, wachten op hen die hulp geven’. Nou dat is het. Wij doen dat omdat zoveel mensen hulp nodig hebben en wie gaat het anders doen?” (persoonlijke communicatie, respondent B-3).

Het uiteindelijke doel van de organisatie waarvan deze respondent de voorzitter is, is voldoen aan de hulpvraag van de hulpvrager (persoonlijke communicatie, respondent B-3). Hieruit volgt dat de *bijdrage van vrijwilligersorganisaties aan het maatschappelijk welzijn* is terug te vinden in het primaire doel van de organisatie. Vrijwilligersorganisatie verschillen per maatschappelijk doel dat zij dienen (respondent G-3). Voor de samenwerking tussen gemeente en vrijwilligersorganisatie betekent dit dat de gemeente in het beleid goed rekening zou moeten houden met de verschillen tussen deze organisaties. Volgens respondent G-3 gebeurt dit ook al grotendeels doordat voor specifiek beleid specifieke vrijwilligersorganisaties aangesproken worden. Verder komt ook de signalerende rol van vrijwilligersorganisaties naar voren. Volgens respondent B-3 zijn vrijwilligers vaak in staat om eenzaamheid of andere problemen op te merken. Daarbij verzorgen de vrijwilligers stukjes welzijn voor de hulpvragers (persoonlijke communicatie, respondenten B-3 en G-3). Doordat vrijwilligersorganisaties veelal eigen specifieke doelen hebben, is er wel een risico dat bepaalde doelgroepen vergeten worden. Het is van belang dat de gemeente dit goed inzichtelijk houdt.

Respondent B-3 geeft aan dat vrijwilligers anderen helpen uit de goedheid van hun hart, *de morele basis* of motivatie komt volgens deze respondent niet uit geloof of een kerkelijke missie. Wel geeft respondent B-3 aan dat organisatie 40 jaar geleden vanuit kerkelijke diaconieën is opgericht, zoals veel vrijwilligersorganisaties van dezelfde leeftijd. Verder wordt door de respondenten G-1, G-2 en B-3 aangegeven dat vrijwilligers wel vaak een religieuze achtergrond hebben. Respondent B-3 geeft hierover

aan dat dit klopt, maar dat dit komt doordat er ook veel religieuze individuen zijn in gemeente Heerde en daarbij doordat veel vrijwilligers van hogere leeftijd zijn en dus relatief vaker kerkelijk (persoonlijke communicatie, respondenten B-3 en G-1, G-2 en G-3). Echter, het blijkt dat ongeveer de helft van de inwoners niet aangesloten is bij een kerkelijke gemeenschap. Hierdoor kan er toch geconcludeerd worden dat christelijke individuen waarschijnlijk vaker vrijwilliger zijn.

Respondenten B-1 en B-3 geven aan dat individuen *lid* zijn geworden omdat zij een stukje zingeving zochten, ze willen iets nuttigs doen met hun vrije tijd. Verder geven respondent B-1 en B-3 aan dat een andere reden voor het lid worden is te vinden in de affiniteit die men heeft met mensen willen helpen en ondersteunen of affiniteit met een specifieke doelgroep die zij willen helpen. Een derde reden wordt ook genoemd door respondent B-3:

“..Het is geen kerkelijke missie, het is niet vanuit geloof. Ik zeg altijd van: al mijn vrijwilligers doen het echt vanuit de goedheid van hun hart. Heel wonderlijk. Wij doen niet aan vrijwilligersprijzen mee. Het is 100% uit belang voor de ander. Zonder poespas en zonder schouderklopjes”. (persoonlijke communicatie, respondent B-3).

Hieruit volgt dat volgens respondent B-3 vrijwilligers lid zijn bij een vrijwilligersorganisatie omdat zij de ander willen helpen (persoonlijke communicatie, respondenten B-1 en B-3). Het blijven echter vrijwilligers, daar moet rekening mee gehouden worden wanneer verwachtingen worden gesteld.

Vrijwilligersorganisaties worden gedeeltelijk *gefinancierd* vanuit de gemeente door middel van verschillende subsidies (respondent G-1 en G-3). Respondent B-3 sluit hier voor een deel bij aan, de respondent geeft aan dat de vrijwilligersorganisatie één geoordeelde subsidie ontvangt voor het tafeltje dekje. Verder is de organisatie volledig financieel onafhankelijk van de gemeente. Deze zelfstandigheid is grotendeels te verklaren door de grootte van de organisatie. De respondent geeft verder aan dat het bij andere vrijwilligersorganisaties mogelijk is om bijvoorbeeld een vrijwilligersvergoeding te ontvangen als bestuur. In de organisatie van de respondent is dit echter niet het geval (persoonlijke communicatie, respondenten G-1, G-3 en B-3).

De eerste *belemmerende factoren* die genoemd worden door respondenten gaan in op het vrijwilligersbestand. Respondenten G-3, B-1 en B-3 geven aan dat het vinden van nieuwe vrijwilligers moeilijk is. De reden hiervoor is volgens hen onder andere te leggen in de individualisering en de veranderende instelling van vrijwilligers. Respondent G-2 ziet de individualisering als een probleem voor het blijvend vinden van vrijwilligers, terwijl respondenten G-1 en G-3 dit niet noodzakelijk als een belemmerende factor zien. Deze laatste twee respondenten denken namelijk dat een andere aanpak richting deze nieuwe generatie vrijwilligers de problemen kan oplossen. Respondenten G-2 en B-3 zien de vergrijzing van de huidige vrijwilligers als een zekere toekomstige belemmering. Door de verschuiving van verantwoordelijkheden voor het algemeen welzijn van gemeente naar vrijwilligers hebben vrijwilligers, volgens respondent B-3, moeite met hun nieuwe rol en verantwoordelijkheid. Vrijwilligers zouden aangeven dat ze zich overbelast voelen, terwijl de gemeente meer van hen blijft verwachten. Respondent G-3 ziet dit echter anders, de respondent vermoed nog niet dat de gemeente vrijwilligers overbelast. Daarnaast geeft de respondent aan dat de gemeente de respondenten wil helpen en ondersteunen bij hun vrijwilligerstaken. Hier is dus een verschillende mening te horen van de kant van de gemeente en de kant van de vrijwilligersorganisaties. Om de samenwerking en relatie tussen de twee goed te houden, zullen de mening meer met elkaar overeengestemd moeten worden. De laatste belemmerende factor is specifiek voor de vrijwilligersorganisatie van B-3. Doordat er vanuit de gemeente gekort wordt op de financiën voor het tafeltje dekje project wordt de vroeg signalerende rol van deze vrijwilligers ook beperkt (persoonlijke communicatie, respondenten B-1, B-3 en G-1 t/m G-3). Hierdoor zullen de activiteiten voor het algemeen welzijn van deze organisatie worden verminderd.

De *samenwerking tussen de gemeente en vrijwilligersorganisaties* komt vooral naar voren in het vrijwilligersplatform volgens respondenten G-1, G-2 en G-3. Respondent B-3 geeft dit echter aan als zijnde een spanningsveld, aangezien er in het platform vrijwilligers en professionals zitten. Respondent G-3 geeft aan dat het doel is om de vrijwilligersorganisatie duidelijk te maken dat de gemeente haar wil ondersteunen en wil verbinden met andere organisaties. Respondent G-3 geeft aan dat deze veranderende rol (van volledig faciliterend naar voornamelijk regisserend) van de gemeente soms botsingen oplevert in de samenwerking tussen gemeente en vrijwilligersorganisaties. Zoals respondent G-1 aangeeft, is het vrijwilligersbeleid een verplichting voor gemeenten vanuit de Wmo, vandaar dat hier veel op ingezet wordt. Wat betreft de samenwerking tussen de verschillende vrijwilligersorganisaties zegt respondent G-3 dat de verschillende beleidsterreinen de specifieke organisaties weten te vinden voor samenwerking. Zo werken bijvoorbeeld ambtenaren in het schulden beleid samen met stichting grip op de knip (respondent B-1 en G-3). Volgens respondent B-3 wordt er echter soms te veel verwacht vanuit de gemeente. Het botst volgens deze respondent op het punt waar de gemeente te veel verwacht van vrijwilligers. Het volgende citaat van respondent B-3 geeft goed aan wat hier bedoeld wordt:

“Ik wil wel graag de samenwerking met de gemeente, ik denk ook dat het goed is als mensen zien dat de gemeente dat soort initiatieven steunt en ondersteunt.. Maar mensen moeten niet het idee hebben dat een opgelegd iets wordt, want het is ‘vrij’ williger werk... hiervoor ben ik wel behoedzaam.” (persoonlijke communicatie, respondent B-3).

Daarbij is er op de vroeg signalerende functie van de vrijwilligersorganisatie ook onbegrip vanuit respondent B-3 richting de gemeente. De respondent geeft aan dat de gemeente graag vroeg signalering vanuit vrijwilligers ziet, maar tegelijkertijd wel kort op de subsidies (persoonlijke communicatie, respondenten G-1 t/m G-3, B-1 en B-3). Hier is dus discrepantie zichtbaar tussen de doelstelling gesteld door de gemeente in beleid en de nodige steun in de praktijk.

Seculiere civil society organisaties: sportverenigingen

In gemeentelijk beleid komt de relatief nieuw ontdekte maatschappelijke rol van sportverenigingen duidelijk naar voren. Er wordt door de gemeente op allerlei manieren geprobeerd om samen te werken met sportverenigingen in het sociaal domein. In het beleid wordt daarbij erkent dat sportverenigingen tegen financiële problemen aanlopen door het teruglopende ledenaantal. Vanuit deelvraag twee komt naar voren dat sportverenigingen van de drie onderzochte civil society organisaties de minste activiteiten ondernemen voor het algemeen welzijn. Activiteiten die wel worden ondernemen richten zich op de gehele samenleving door middel van sport gerelateerde activiteiten en op eigen leden door middel van het zorgen voor zieke of immobiele leden. Als laatste geeft de sportvereniging zelf niet aan dat er situaties zijn voorgekomen waar er vroeg signalering nodig was. Andere respondenten denken juist dat sportverenigingen geschikt zouden zijn voor het vroeg signaleren van problematiek bij mensen.

In de interviews komt het aanbieden van sport duidelijk naar voren als *primaire doel* van de sportvereniging (respondent G-1, G-3, B-2, B-4). Wel geven respondenten G-1 en B-2 aan dat een sportvereniging ook sociaal begaan is en maatschappelijk relevant kan zijn (persoonlijke communicatie, respondenten G-1 en B-2). Uit het hoofddoel van de organisatie blijkt echter niet de behoefte om samen te werken met de gemeente of om activiteiten te ondernemen ter bevordering van het welzijn van de samenleving. Daarbij zullen hierdoor vooral mensen die geïnteresseerd zijn in sport worden aangetrokken door de activiteiten die ondernomen worden. De rest van de bevolking zal hierdoor minder snel beïnvloed worden door deze activiteiten. Gezien het feit dat hulpbehoevende burgers minder vaak in staat zijn actief een sport te beoefenen, wordt juist deze belangrijke doelgroep niet bereikt. Een aantrekkelijke factor voor *lidmaatschap* bij een sportvereniging is volgens respondent G-1 dat in principe iedereen lid kan worden van de sportvereniging. Wel geeft respondent G-1 aan dat al deze

mensen lid zijn met één doel: sporten. Hier sluiten de respondenten B-4 en G-3 zich bij aan (persoonlijke communicatie, respondent G-1, G-3 en B-4). Wederom, zullen hoofdzakelijk mensen met een interesse in sport (overwogen om) lid te worden van een sportvereniging.

Naast de activiteiten zoals genoemd onder deelvraag twee vallen een aantal punten op wat *betreft de bijdrage aan het maatschappelijk welzijn*. Sport wordt volgens respondent G-3 steeds belangrijker, voornamelijk op jeugd gerelateerde beleidsterreinen. Dit zou dan vooral terugslaan op de vroeg signalerende rol van dit soort organisaties. Respondent B-4 geeft echter aan dat zich tot op heden nooit een dergelijke situatie heeft voorgedaan. Daarbij geeft respondent G-3 aan dat de opbrengst van sociale cohesie bij dit soort organisaties steeds belangrijker wordt. Sportverenigingen zijn volgens de respondent wellicht de belangrijkste bijdrager aan de sociale cohesie in de maatschappij. De reden hiervoor legt de respondent in het feit dat sporten wordt gezien als een leuke bezigheid, terwijl andere zaken veel zwaarder liggen. Wel geeft dezelfde respondent aan dat de opbrengst in sociale cohesie meer een bijeffect is van sportverenigingen. Respondenten G-1, G-2 en G-3 zien ook een belangrijke rol in de vroeg signalerende functie van sportverenigingen. Respondent B-3 vraagt zich af of de betrokkenheid van sportleden verder gaat dan hun eigen sport en vereniging. Respondent G-2 ziet ook de maatschappelijke waarde van sportverenigingen vooral in sport als middel. Respondent G-1 sluit zich hierbij aan, sportverenigingen kunnen volgens deze respondent een rol spelen op maatschappelijke aspect en het gezondheidsaspect in het welzijn van de samenleving. Hier is dus een verschil zichtbaar in de visie van gemeentelijke respondenten en respondenten van de civil society organisaties. De gemeente heeft, in overeenstemming met het beleid, hoge verwachtingen van sportverenigingen, terwijl de andere respondenten betwijfelen in hoeverre de sportvereniging geschikt is voor die rol. Overigens geeft respondent G-3 wel aan dat het primaire doel van een sportvereniging belemmerend zou kunnen werken voor het bijdragen aan de samenleving. Bijdragen aan het maatschappelijk welzijn is volgens deze respondent immers niet het primaire doel (persoonlijke communicatie, respondenten G-1 t/m G-3, B-3 en B-4).

Volgens respondent B-4 ligt de *morele basis* van de sportvereniging om bij te dragen aan het feit dat sportverenigingen overal voor open staan. De respondent geeft het volgende aan:

“.. nou ja, als er beide partijen, of ja wij hoeven er niet eens voordeel uit te halen, maar als een ander er voordeel uit haalt en wij geen nadeel, waarom zouden we het dan niet doen?” .

Uit dit citaat blijkt dat de sportvereniging zeker gewillig is om bij te dragen aan het maatschappelijk welzijn, maar dat zij geen actieve houding toont richting deze rol. Wanneer sportverenigingen gevraagd worden bij te dragen zullen zij vaak meewerken, maar er worden (zeker in vergelijking met bijvoorbeeld vrijwilligersorganisaties) niet veel activiteiten uit eigen initiatief opgezet. Verder blijkt uit de antwoorden van dezelfde respondent dat de organisatie goed omkijkt naar haar eigen leden. Hier heeft de organisatie niet de stimulering van de gemeente voor nodig volgens respondent B-4 (persoonlijke communicatie, respondent B-4). Vanuit de sportvereniging zelf wordt dus geen noodzaak gezien van maatschappelijke stimulering door de gemeente. De gemeente zelf wil hier (zoals blijkt uit beleid) echter wel op in zetten.

Volgens respondent G-2 is er geen apart budget vanuit de gemeente voor de sportvereniging. De respondent geeft aan dat er sportorganisaties zijn die vanwege de *financiële situatie* het hoofd nauwelijks boven water kunnen houden. Sinds de decentralisaties zijn er volgens deze respondent flinke bezuinigingen geweest binnen het sportbeleid van de gemeente. Respondent B-4 sluit zich hierbij aan, de steun vanuit de gemeente wordt volgens deze respondent alleen maar minder. De financiële verantwoordelijkheden verschuiven van gemeente naar de sportvereniging zelf. Respondent G-1 geeft aan dat de gemeente uit de financiën wil blijven, maar dat ook sportverenigingen bij een potje kunnen

komen met subsidies wanneer zij kunnen aantonen dat zij maatschappelijk relevante activiteiten uitvoeren (persoonlijke communicatie, respondenten G-1, G-2 en B-4). Dit is tegenstrijdig tot wat er gezegd werd in het beleid. Hierin werd namelijk aangegeven dat gemeente samen met de sportverenigingen de problemen in kaart wil brengen om daarna samen te kijken naar mogelijke oplossingen. Het feit dat de gemeente uit de financiën wil blijven strookt niet met het idee van samen kijken naar oplossingen.

Respondent G-2 geeft aan dat een *belemmerende factor* is dat er (ook in het kader van de nieuwe maatschappelijke rol van sportverenigingen) behoefte is aan professionalisering van vrijwilligers in het bestuur. Opvallend is dat de respondent B-4 hier geen behoefte aan lijkt te hebben, terwijl deze respondent zelf actief is bij een sportvereniging. Echter, voornamelijk gemeentelijke respondenten zien een belangrijke rol voor sportverenigingen in de vroeg signalering van problemen, terwijl respondent B-4 nog nooit een soortgelijke situatie heeft meegemaakt. Wellicht is de reden hiervoor niet het ontbreken van situaties waar vroeg signalering nodig geweest zou zijn, maar het ontbreken van vaardigheden om dit soort situaties te herkennen. In dat laatste geval zou respondent G-2 gelijk kunnen hebben met de behoefte aan professionalisering van bestuursleden. Daarbij geven respondenten B-4 en G-2 aan dat het erg lastig is om vrijwilligers te vinden, voornamelijk op hogere posities binnen sportverenigingen. Een specifieke belemmerende factor in gemeente Heerde is dat sportverenigingen momenteel maar moeilijk andere activiteiten kunnen uitoefenen in hun accommodaties vanwege de bestemmingsplannen. Alle activiteiten die uitgevoerd worden moeten hier sport gerelateerd zijn (respondenten B-4 en G-2). Dit is tegenstrijdig met de wil van de gemeente dat sportverenigingen meer maatschappelijk relevant worden, aangezien ze door de bestemmingsplannen mogelijk gehinderd worden in deze rol. Verder zijn er sportverenigingen die met grote moeite het hoofd boven water kunnen houden in verband met financiële problemen. Volgens respondent G-1 ligt een belemmerende factor voor sportvereniging met betrekking tot hun maatschappelijke rol in het feit dat zij niet weten waar de gemeente allemaal mee bezig is. Zoals eerdergenoemd ziet respondent G-3 een belemmerende factor in het primaire doel van de sportverenigingen, deze lijkt volgens deze respondent maar moeilijk te verenigen met maatschappelijk relevant zijn. Als laatste geeft respondent B-4 de problematische aanwas van nieuwe leden aan. Het blijkt lastig te zijn om nieuwe leden te vinden. Redenen hiervoor liggen in de groei van individuele sporten en het stoppen van jongeren op bepaalde leeftijd (persoonlijke communicatie, respondenten G-1, G-2, G-3 en B-4).

Respondent G-2 geeft een duidelijke verandering ten opzichte *samenwerking tussen gemeente en sportvereniging* aan:

“Sport was sport. Punt. Verder werd ook niet echt gekeken. Wij willen dat de sportverenigingen een bredere rol gaat oppakken... Sportverenigingen moeten zich meer gaan richten op maatschappelijke activiteiten”. (persoonlijke communicatie, respondent G-2).

Via het sportplatform en de buurtsportcoach wordt geprobeerd om meer stevige relaties met sportverenigingen te leggen. Dit staat echter nog in de kinderschoenen (respondent B-4, G-2) Verder geeft respondent G-1 aan dat de gemeente Heerde gericht is op onder andere de maatschappelijke rol van sport. Echter, respondent B-4 geeft aan dat er nog vrij weinig contact is met de gemeente Heerde (los van contacten over accommodatie). Verder geeft respondent B-4, in overeenstemming met respondent G-2, aan dat de gemeente zich financieel aan het terug trekken is. Er is bijvoorbeeld privatisering van sportaccommodaties aan de gang (persoonlijke communicatie, respondenten G-1, G-2 en B-4). Zoals eerder benoemd, dit financieel terugtrekken van de gemeente lijkt tegenstrijdig te zijn met het de verwachtingen die in het beleid zijn opgesteld.

Samenvatting en analyse deelvraag drie

Deze paragraaf probeert verklaringen te geven zoals beschreven onder de derde deelvraag: *“Hoe kunnen de beschreven verschillen tussen de activiteiten van seculiere -en religieuze civil society organisaties in Heerde verklaard worden?”*

Allereerst blijkt dat kerkgemeenschappen voornamelijk activiteiten ondernemen voor de eigen leden. Dit is enigszins tegenstrijdig met de waarden die verweven zouden zijn het primaire doel van de organisaties. Met het geloven zit namelijk zorgen voor en liefde tonen aan de naaste verweven. Echter, blijkt uit antwoorden van de respondenten dat er niet per definitie sprake is van onwil vanuit de kerken om bij te dragen aan het algemeen welzijn, maar dat zij door druk aan eigen taken en problemen binnen de gemeenschap niet toe komen aan activiteiten voor het algemeen welzijn. De activiteiten die wel ondernomen worden voor het algemeen welzijn dragen vaak een religieus label met zich mee, dit label zou niet kerkelijke mensen er van af kunnen doen zien om deel te nemen aan de activiteiten. Hier draagt de scheiding tussen kerk en staat in de Nederlandse samenleving aan bij. Geloven behoort men te doen op privéterrein, in combinatie met de secularisering heeft deze scheiding er wellicht voor gezorgd dat kerken zich in de laatste jaren nog meer hebben teruggetrokken in hun eigen schulp. Door deze scheiding kan het daarbij ook lastig zijn om actief samen te werken met de gemeente, aangezien deze zich niet hoort te bemoeien met geloofsovertuigingen van burgers. Verder blijkt dat kerkelijke organisaties moeite hebben met het vinden van vrijwilligers voor allerlei taken. Voornamelijk het vinden van ambtsdragers blijkt erg lastig. Terwijl kerkgemeenschappen met traditionele huisbezoeken juist meer geschikt zouden zijn voor een vroeg signalerende functie zoals de gemeente dat graag zou zien. De combinatie van werkdruk binnen eigen gemeenschap, het moeilijk kunnen vinden van vrijwilligers en het religieuze label aan de ondernomen activiteiten zorgen er dus voor dat kerken voornamelijk activiteiten ondernemen voor de eigen gemeenschap. Dit heeft echter wel invloed op de inclusiviteit van de samenleving als men zou kijken naar in hoeverre iedereen bereikt wordt door die activiteiten. Immers ongeveer de helft van de lokale samenleving in Heerde geeft aan niet bij een kerkgemeenschap te horen, zij worden daardoor ook zeer waarschijnlijk niet bereikt. De gemeente schrijft echter in haar beleidstukken dat zij streeft naar een actievere samenwerking met de kerken. Toch blijkt de relatie tussen gemeente en kerken moeizaam te verlopen. Een grote veroorzaker van deze moeizaamheid is te vinden in de verhouding tussen de eerdergenoemde kerk en staat. Door deze verhouding wordt er vanuit de gemeente, maar ook vanuit de kerken, niet gelijk aan elkaar gedacht als natuurlijke samenwerkingspartner. Om deze relatie te verbeteren zou er volgens de respondenten bewustwording van wat men voor elkaar kan betekenen moeten optreden bij beide partijen. Een verklaring voor het feit dat gemeente Heerde er ondanks de scheiding tussen staat en kerk voor kiest om actiever te willen samen werken met de kerken kan liggen in de politieke kleur van de volksvertegenwoordiging. Hier zijn immers meerdere politieke partijen aanwezig met een christelijke signatuur.

Vrijwilligersorganisaties verrichten activiteiten voor het algemeen welzijn omdat dit verweven is met hun primaire doel en de morele basis van hun organisatie. Hierbij aansluitend is de basis van het lidmaatschap voor individuen. Vrijwilligers kunnen verschillende redenen hebben, denk aan affiniteit met de doelgroep of het zoeken naar een zinvolle tijdsbesteding, om vrijwilliger te worden. De overkoepelende reden die wordt aangedragen is dat zij zich willen inzetten voor de ander. De doelgroep van de activiteiten die worden ondernomen verschilt per vrijwilligersorganisatie. Voor de samenwerking tussen gemeente en vrijwilligersorganisatie betekent dit dat de gemeente in het beleid goed rekening zou moeten houden met de verschillen tussen deze vrijwilligersorganisaties zodat zoveel mogelijk doelgroepen in de samenleving bereikt worden. Wanneer bepaalde doelgroepen immers niet bereikt worden, bijvoorbeeld omdat er simpelweg geen vrijwilligersorganisatie is die zich bezighoudt met die specifieke doelgroep, dan gaat dit ten koste van de inclusiviteit van het welzijn in de samenleving. Echter, ondanks dat de samenwerkingsverbanden tussen vrijwilligersorganisaties en de gemeente sterk

zijn, lijken ze niet altijd even positief te zijn. Zo wordt er getwijfeld aan de effectiviteit van het vrijwilligersplatform zoals zij nu is, en daarbij lijkt er wederzijds onbegrip en miscommunicatie te zijn. Vanuit de kant van de vrijwilligersorganisaties kan dit verklaard worden door het imago van de gemeente. Vrijwilligers hebben het gevoel overbelast te worden, omdat de gemeente taken aan het afschuiven zou zijn. Vanuit de gemeente wordt echter aangegeven dat zij juist de respondenten willen ondersteunen, zodat er samen gezorgd kan worden voor de samenleving.

Sportverenigingen lijken minder dan voorgaande civil society organisaties bezig te zijn met hun maatschappelijke rol. Wel staan sportverenigingen relatief positief tegenover deze rol, ondanks dat zorgen voor de maatschappij niet in verband staat met hun primaire doel van sporten. De sportvereniging staat open voor een maatschappelijke rol en wanneer zij wat kan betekenen voor de maatschappij dan wil zij zeker meewerken. Hier is echter geen sprake van een actieve naar buiten tredende houding van sportverenigingen. Opvallend is dat wordt aangegeven dat de opbrengst aan sociale cohesie het hoogste is bij sportverenigingen. De reden die hiervoor wordt gegeven is dat sporten een leuke activiteit is om mensen actief bij elkaar te brengen. Er is echter wel een verschil in visie zichtbaar: de gemeente en haar beleid heeft positieve verwachtingen van het maatschappelijk kunnen van een sportvereniging. Terwijl de andere respondenten zich afvragen in hoeverre de sportvereniging daadwerkelijk wat kan betekenen voor het algemeen welzijn. Activiteiten die wel worden ondernomen voor het algemeen welzijn zijn vaak gerelateerd aan sport, wat logischerwijs te verklaren is aan de hand van het primaire doel en de basis van lidmaatschap van individuen aan deze organisaties. Het gevolg hiervan is echter wel dat voornamelijk mensen met affiniteit met sport bereikt zullen worden. Bepaalde doelgroepen, denk aan bijvoorbeeld immobiele ouderen, zullen waarschijnlijk niet bereikt worden. Hieruit volgt dat deze activiteiten het welzijn van een beperkte groep zullen verhogen.

De relatie tussen de gemeente en sportverenigingen is er momenteel voornamelijk op het gebied van financiën. Financiële verantwoordelijkheden worden verplaatst van gemeente naar sportvereniging. Dit lijkt tegenstrijdig met wat er in beleid wordt omgeschreven. Hierin werd namelijk aangegeven dat gemeente samen met de sportverenigingen de (financiële) problemen in kaart wil brengen om daarna samen te kijken naar mogelijke oplossingen. Verder is er ook een andere tegenstrijdigheid te vinden in het (sport) beleid. Door de bestemmingsplannen worden sportverenigingen soms gehinderd om hun accommodaties uit te lenen voor andere activiteiten. Dit is tegenstrijdig met de wil van de gemeente dat sportverenigingen meer maatschappelijk relevant worden door bijvoorbeeld hun accommodaties in te zetten voor andere activiteiten. Er zijn echter een aantal ontwikkelingen gaande of in de planning om de eventuele maatschappelijke rol van sportverenigingen te stimuleren (bijvoorbeeld het sportplatform). De vraag blijft echter wel staan of deze organisaties wel echt geschikt zijn voor een brede maatschappelijke rol aangezien de meeste activiteiten die worden ondernomen gericht zijn op de eigen leden of voornamelijk interessant zijn voor mensen met een interesse in sport.

Kerninzichten uit analyse

Tijdens de analyse van de resultaten is er een aantal dingen dat opvalt. Deze kerninzichten worden in deze paragraaf besproken en toegelicht. Allereerst valt op dat de scheiding tussen kerk en staat ook vandaag de dag nog diep aanwezig is in de relatie tussen gemeente en kerken. De twee soorten organisaties erkennen elkaars bestaan en voornamelijk de gemeente wil inzetten op een actievere samenwerking. Wanneer de samenwerking echter te dichtbij lijkt te komen, komt toch de scheiding tussen kerk en staat om de hoek kijken. De primaire doelen van deze twee organisaties (enerzijds geloven en anderzijds het publieke domein besturen), lijken niet met elkaar te combineren te zijn. Kerken lijken zich daarbij ook ver in het privéterrein van hun eigen religieuze achterban teruggetrokken te hebben, daarom vraagt men zich af of kerken zich wel richten op zaken buiten hun eigen gemeenschap. Wel wordt er aangegeven dat kerken door werkdruk en eigen problematiek ook vaak de

ruimte niet hebben om activiteiten voor de hele bevolking te ondernemen. Hiernaast valt op dat het imago van religieuze organisaties hun activiteiten voor het maatschappelijk welzijn soms in de weg staat. Ondanks dat naastenzorg verweven zit in het primaire doel en de morele basis van de religieuze organisatie, lijkt de rol van religieuze organisaties voor het algemeen maatschappelijk welzijn dus nog niet duidelijk aanwezig. De gemeente zou hierin rekening moeten houden in haar beleid. Activiteiten van kerken zullen immers niet bijdragen aan het welzijn van de hele bevolking, maar met name aan het welzijn van de burgers uit de eigen achterban.

Een opvallend resultaat dat gevonden is bij vrijwilligersorganisaties is dat ook het imago van de gemeente van belang is. Binnen vrijwilligersorganisaties wordt, ondanks de lange periode van samenwerking, de gemeente soms met een wantrouwend oog aangekeken. Vrijwilligers geven aan het gevoel te hebben dat gemeenten taken aan het afschuiven zijn in het kader van bezuinigingen. De visie vanuit de gemeente hierop is anders, de gemeente geeft namelijk aan juist als doel te hebben om vrijwilligers te ondersteunen in hun taken en niet om alleen maar meer taken af te stoten. Wederzijds onbegrip en mogelijke miscommunicatie werken niet bevorderlijk voor de samenwerking. Wat betreft de inclusiviteit van het welzijn van de samenleving moet hier rekening gehouden worden met het feit dat vrijwilligersorganisaties elk hun eigen doelgroep hebben waar zij hun activiteiten op richten. Het is daarom van belang dat de gemeente in zicht houdt wel doelgroepen wel, en belangrijker, welke doelgroepen wellicht niet bereikt worden.

Sportverenigingen lijken in de meeste activiteiten die zij ondernemen ook voornamelijk gericht te zijn op de eigen leden. Men verwacht wellicht vanwege het primaire doel van sporten niet dat sportverenigingen zich bezighouden met een maatschappelijke rol. Sportverenigingen lijken open te staan voor een maatschappelijke rol, maar nemen hierbij geen actieve houding aan. De activiteiten die wel ondernomen worden zijn vaak gerelateerd aan sport. Hoewel dit niet verwonderlijk is gezien het primaire doel, heeft dit wel invloed op de inclusiviteit van maatschappelijk welzijn. Aan de activiteiten zullen immers voornamelijk leden of mensen met een interesse in sport deelnemen. Gemeenten moeten deze doelgroep, maar ook de doelgroepen van kerken en vrijwilligersorganisatie, goed in de gaten houden om er zo voor te zorgen dat elke doelgroep eventueel wordt bereikt door een soort van civil society organisatie. Opvallend is verder dat in de beleidsplannen wordt omschreven dat men graag een intensieve samenwerking met sportverenigingen ziet in het sociaal domein, terwijl dit in de realiteit niet of nauwelijks tot uiting komt. Hier lijkt dus een discrepantie te zijn hetgeen dat omschreven wordt in het beleid en hetgeen dat in de praktijk gebeurt. Daarbij lijken vooral gemeentelijke respondenten, in overeenstemming met het geschreven beleid, veel verwachtingen te hebben voor sportverenigingen in een maatschappelijke rol. Respondenten uit de andere civil society organisaties twijfelen echter of sportverenigingen wel geschikt zijn voor een maatschappelijke rol. Over de relatie tussen gemeente en sportvereniging kan verder gezegd worden dat deze nieuw en nog vol in ontwikkeling is. Als de gemaakte plannen in het beleid zijn doorgevoerd in de praktijk, kan wellicht meer gezegd worden over de rol van de sportvereniging in de taken van het sociaal domein.

Over het algemeen valt verder op dat alle organisaties moeite hebben met het vinden van de geschikte vrijwilligers, voornamelijk voor hogere vrijwilligersposities. Daarbij wordt ook de financiële situatie van de organisaties vaak aangedragen door de respondenten. Momenteel lijkt dit nog niet voor extreem grote problemen te zorgen (met uitzonderingen van enkele sportverenigingen), maar in de toekomst voorzien de respondenten wel problemen. Hierdoor kan men zich afvragen in hoeverre er nog een grotere maatschappelijke rol verwacht kan worden van civil society organisaties.

Samenvattend kan gesteld worden dat de relatie tussen de gemeente en de organisaties allemaal op haar eigen manier enigszins moeizaam loopt. Met kerken vanwege de verhouding tussen kerk en staat, met vrijwilligersorganisaties omdat er miscommunicatie is over het afschuiven of juist helpen bij taken

onder het sociaal domein en bij sportverenigingen omdat er discrepantie is tussen beleid en praktijk en de visie van gemeentelijke respondenten en civil society respondenten. Daarbij zou de gemeente, met het oog op de inclusiviteit van het maatschappelijk welzijn, inzicht moeten houden welke doelgroepen wel of juist niet bereikt zullen worden met de activiteiten van de organisaties. In het gemeentelijk beleid komt niet of nauwelijks naar voren of de gemeente een duidelijk beeld heeft van de doelgroepen die momenteel worden bereikt door de verschillende civil society organisaties. De lokale samenleving is relatief pluriform van aard, waardoor burgers zich naar verwachting niet bij alle activiteiten even goed thuis zullen voelen. Als laatste zal de gemeente in de samenwerking met civil society organisaties oog moeten hebben voor de belemmerende factoren waar civil society organisaties mee te maken hebben. Deze belemmerende factoren hebben immers invloed op de mate waarop civil society organisaties zich in kunnen zetten voor de samenleving.

Verwachtingen zoals gesteld in hoofdstuk 2

In hoofdstuk 2 zijn een aantal verwachtingen opgesteld op basis van de literatuur. Vanuit de resultaten kan het volgende gezegd worden over deze verwachtingen. Zie voor een volledig overzicht van kenmerken die in resultaten en theorie naar voren komen Bijlage 4.3.

(1) *Allereerst was er de verwachting dat kerkgemeenschappen en vrijwilligersorganisaties het meest bij zullen dragen aan het welzijn in de samenleving. De achterliggende reden hiervoor was dat dit hun primaire doel is, waar het primaire doel van de sportvereniging de sport op zichzelf is.* Uit de resultaten komt deze verwachting inderdaad naar voren. Echter wordt er bij religieuze organisaties getwijfeld aan de daadwerkelijke bijdrage aan het algemeen maatschappelijke welzijn. Respondenten geven regelmatig aan dat de kerkelijke organisaties in gemeente Heerde voornamelijk gericht zijn op de eigen gemeenschap. (2) *Daarbij werd verwacht dat kerkgemeenschappen het meest moeite zouden hebben om hun activiteiten te kunnen voortzetten, zij zouden immers meer dan hun seculiere tegenhangers afhankelijk zijn van vrijwilligers. Door de groeiende secularisatie en het wantrouwe beeld dat soms bestaat over de organisaties, werd verwacht dat vrijwilligers en leden zullen afnemen.* Uit de resultaten blijkt geen opvallend verschil tussen de seculiere en religieuze organisaties wat betreft het vinden van vrijwilligers. Bij alle organisaties komt het niet kunnen vinden van vrijwilligers naar voren als een belemmerende factor. Daarbij wordt afname in leden en vrijwilligers bij kerkelijke organisatie voornamelijk gelinkt aan de groeiende individualisering en in mindere mate met de secularisering. (3) *De samenwerking met de gemeente met kerkelijke organisaties zou naar verwachting het laagste zijn gezien de scheiding tussen kerk en staat in Nederland.* Deze verwachting komt overeen met de resultaten die gevonden zijn. Verder is de invloed op de lokale samenleving afhankelijk van het soort kerkgemeenschap de organisatie is, aangezien orthodoxe gemeenschappen veelal gericht zijn op de eigen gemeenschap. Deze verwachting komt ook naar voren uit de resultaten, een aantal respondenten geeft aan dat het afhankelijk is van het soort kerkgemeenschap. Al geven zij niet specifiek aan dat het hier om de meer orthodoxe gemeenschappen zou gaan. (4) *Als laatste werd verwacht dat er vanuit gemeentelijk beleid een groeiende nadruk te vinden zou zijn op sportverenigingen in hun maatschappelijke rol. Tegen de achtergrond van de terugtrekkende overheid, de Wmo en de herindeling van de participatiesamenleving werd verwacht dat lokale overheden meer oog zouden hebben voor de potenties die liggen bij sportverenigingen.* Deze verwachting komt naar voren uit de resultaten. Allereerst blijkt dit uit de beleidsdocumenten analyse. Wanneer echter wordt gekeken naar de interviewresultaten dan komt dit alleen vanuit het oogpunt van de gemeentelijke respondenten naar voren. De actieve respondent bij de sportvereniging geeft aan dat er (nog) nauwelijks stimulering of contact met de sportvereniging is vanuit de gemeente wat betreft de maatschappelijke rol van sportverenigingen. Hieruit blijkt dus een tegenstrijdigheid in visie en in beleid.

Conclusie

Antwoord op de hoofdvraag

In deze thesis is geprobeerd een antwoord te formuleren op de volgende onderzoeksvraag:

“Hoe kunnen de eventuele verschillen in de activiteiten, ter bevordering van het welzijn van de samenleving, van civil society organisaties in Heerde verklaard worden uit enerzijds kenmerken van het gemeentelijk beleid en anderzijds kenmerken van de organisaties?”

In het beleid komt niet of nauwelijks naar voren dat de gemeente rekening houdt met de verschillen tussen de organisaties wat betreft welke eventuele doelgroep zij zouden kunnen bereiken met hun activiteiten. Er wordt dus wat dat betreft geen rekening gehouden met de onderscheidende kenmerken van de organisaties in het gemeentelijk beleid. Er zijn wel andere verschillen zichtbaar in de gemeentelijke aanpak richting deze organisaties. Deze uiten zich in de mate van aandacht voor de verschillende organisaties in het beleid. Door de scheiding tussen kerk en staat, die niet expliciet genoemd worden in de documenten, wordt geen actief beleid gevoerd richting kerken. Hierdoor worden kerkgemeenschappen in mindere mate gestimuleerd, geactiveerd of ondersteund door de gemeente om activiteiten voor het algemeen welzijn te ondernemen. Doordat de samenwerking tussen gemeente en religieuze organisatie beperkt blijft is het niet verwonderlijk dat religieuze organisaties hun energie in eerste instantie inzetten voor de eigen achterban. Wel probeert de gemeente tot een actievere samenwerking te komen met de kerken. Dit is enerzijds te verklaren aan de hand van de denominatie van de lokale bevolking. De helft van de bevolking geeft immers aan aangesloten te zijn bij een religieuze organisatie. Anderzijds is dit te verklaren aan de hand van de politieke partijen die de gemeente besturen, waarvan meerdere een religieuze signatuur hebben. Uit deze twee kenmerken blijkt waarom de gemeente er waarde aan hecht om samenwerkingsverbanden te hebben met de kerken in de maatschappij. De relatie tussen vrijwilligersorganisaties en de gemeente komt sterk naar voren in het gemeentelijk beleid. Om die reden zijn vrijwilligersorganisaties vaak samenwerkingspartners van de gemeente om het algemeen welzijn van de bevolking te bevorderen. Als laatste komt in het beleid duidelijk naar voren dat de maatschappelijke rol van sportverenigingen een relatief nieuw ontdekte rol is. Veel plannen en projecten omtrent sportverenigingen zijn recentelijk gestart en nog niet volledig ontwikkeld. Het is daarom niet verwonderlijk dat de maatschappelijke rol van sportverenigingen nog niet volledig tot ontwikkeling is gekomen.

Om de vraag verder te kunnen beantwoorden worden nu eerst de verschillen tussen de ondernomen activiteiten door de civil society organisaties weergegeven. Uit dit onderzoek blijkt dat religieuze organisaties voornamelijk activiteiten ondernemen voor de eigen kerkelijke gemeenschap. Van de seculiere organisaties ondernemen vrijwilligersorganisaties de meeste activiteiten voor het algemeen welzijn van de samenleving. Terwijl sportverenigingen zich voornamelijk richten op de eigen leden of mensen met een interesse in sport. Hieruit valt dus te concluderen dat alle drie verschillende doelgroepen burgers zullen bereiken met hun activiteiten. Daarbij blijkt dat de activiteiten van religieuze civil society organisaties vaak een zorgend en verbindend karakter hebben, met relatief vaak een religieus label. De activiteiten ondernomen door vrijwilligersorganisaties kunnen een wisselend maatschappelijk doel hebben, toch zijn ze vaak van een zorgend of helpend karakter. Sportverenigingen relateren hun activiteiten in bijna alle gevallen aan sport of het ondersteunen van beperkte leden.

De beschreven verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties kunnen grotendeels verklaard worden aan de hand van kenmerken van de organisaties. De belangrijkste kenmerken die naar boven komen als verklarende factoren voor de verschillen zijn de primaire doelen van de organisaties; de morele basis van de organisaties om het welzijn in de maatschappij te verbeteren en de basis van lidmaatschap van de individuen. Ook de belemmerende factoren, waar elk van de

organisaties er een aantal heeft, hebben invloed op de mate van uitvoeren van activiteiten voor het maatschappelijk welzijn. Hieruit volgt dat de kenmerken van financiële situatie en bijdrage aan het maatschappelijk welzijn minder mee te lijken tellen in een verklaring voor de verschillen tussen de organisaties. Redenen hiervoor kunnen liggen in het feit dat de verschillende organisaties allemaal op andere manier en in andere mate bijdragen aan de maatschappij, maar dat dit regelmatig gekoppeld is aan hun primaire doel. Hierdoor is niet de bijdrage het verklarende kenmerk, maar dus het primaire doel van de organisatie. Echter, het kenmerk bijdrage aan het maatschappelijk welzijn, is wel van groot belang voor de implicaties van dit onderzoek richting de inclusiviteit van het maatschappelijk welzijn. Dit kenmerk geeft immers weer aan welke doelgroepen in de samenleving de organisaties bereiken. Verder blijkt dat de financiële situatie waarin een civil society organisatie zich bevindt dan wel invloed kan hebben op de manier waarop deze organisatie in staat is om bij te dragen aan de samenleving, maar niet als een onderscheidend kenmerk aan te wijzen is. Eigenlijk komt dit kenmerk immers terug in de mate van (financiële) steun en stimulering vanuit de gemeente in positieve zin. Terwijl het in negatieve zin terugkomt als een belemmerend factor voor de organisaties.

Kerninzichten en implicaties

Bij het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvragen kwamen een aantal kerninzichten naar voren. Dit zijn de volgende: de maatschappelijke rol van religieuze organisaties wordt bemoeilijkt door de kerk en staat verhouding, werkdruk binnen de organisatie en het imago van de organisaties richting niet gelovige inwoners; de samenwerking tussen gemeente en vrijwilligersorganisaties wordt in sommige gevallen belemmerd door wederzijds onbegrip, miscommunicatie en het imago van de gemeente; de samenwerking tussen sportverenigingen en de gemeente in het sociaal domein staat nog in de kinderschoenen en kenmerkt zich door discrepanties in beleid en visie; activiteiten ondernomen door kerken en sportverenigingen lijken allebei erg gericht te zijn op de eigen achterban of mensen met affiniteit richting hun primaire doel; en als laatste: de gemeente houdt in haar beleid niet of nauwelijks rekening met de verschillende kenmerken van de organisaties die invloed hebben op hun maatschappelijk rol.

Allereerst kwam naar voren dat de rol van religieuze organisaties, en de relatie tussen de kerk en de gemeente, ondanks de nadruk op de verschuiving van verantwoordelijkheden nog steeds wordt bemoeilijkt door de scheiding tussen kerk en staat. Hierdoor, maar ook door werkdruk binnen de eigen gemeente, richten kerkgemeenschappen zich in hun activiteiten voornamelijk op de eigen leden. Dit is niet opvallend aangezien zij in het verleden regelmatig zijn verdrongen naar het eigen terrein. De religieuze organisaties hoorden zich immers niet te bemoeien met publieke zaken. De implicatie van dit kerninzicht is dat de invloed van de activiteiten van de kerk voornamelijk gericht blijft op de eigen leden. Wanneer de achterban van deze kerkgemeenschappen kleiner wordt, zullen ook de activiteiten van deze kerken minder mensen gaan bereiken. Deze gevonden inzichten komen overeen met de onderzoeken uitgevoerd door Jager – Vreugdehil (2012) en Ruiter en de Graaf (2010), waaruit blijkt dat zorgen voor anderen een intrinsiek doel is van religieuze organisaties. Het is echter duidelijk wel van belang om het woord ‘anderen’ te lezen als ‘voornamelijk eigen leden’. Verder komen de bevindingen ook sterk overeen met het onderzoek dat Kennedy in 2010 uitvoerde, immers blijkt nog steeds dat in Nederland groot belang wordt gehecht aan de scheiding tussen kerk en staat. Dit onderzoek sluit niet aan bij alle punten genoemd als meerwaarde voor religieuze organisaties door Goldsmith, Eimicke en Pineda (2006). Zij geven immers aan dat religieuze organisaties over het algemeen in hun eigen omgeving worden vertrouwd en dat ze leiderschap geven aan de lokale samenleving. Uit dit onderzoek komt echter naar voren dat men wantrouwig is over de maatschappelijke rol van deze organisaties voor de hele bevolking. Daaruit volgt dat deze organisaties volgens de respondenten vaak in te hoge mate gericht zijn op de eigen gemeenschap. Religieuze organisaties worden dus niet per se over het algemeen vertrouwd in de eigen omgeving en geven daarbij geen leiderschap aan de gehele lokale bevolking. Ook komt in

dit onderzoek niet naar voren dat religieuze organisaties meer dan hun seculiere tegenhangers afhankelijk zijn van vrijwilligers, zoals Boender (2015) dat aangaf. Uiteraard zijn religieuze organisaties afhankelijk van vrijwilligers en dit gebrek aan vrijwilligers is zelfs één van de grote belemmerende factoren voor deze organisaties. Toch komt niet naar voren dat zij meer tegen dit probleem aanlopen dan dat de anderen dat doen, elke organisatie (religieus of seculier) met een afhankelijkheid van vrijwilligers lijkt tegen hetzelfde probleem aan te lopen.

Verder blijkt dat de relatie tussen gemeente en vrijwilligersorganisaties ondanks de intensieve samenwerking in praktijk en beleid, regelmatig belemmerd wordt door wederzijds onbegrip, miscommunicatie en het imago van de gemeente. Met het imago van de gemeente wordt bedoeld dat deze organisaties regelmatig het gevoel hebben dat gemeenten taken aan het afschuiven zijn. De implicatie hiervan is duidelijk, er moet gewerkt worden aan de vertrouwensband, dit kost tijd maar open communicatie en begrip voor de situatie werken hieraan mee. Dit wantrouwige gevoel kwam in eerder onderzoek ook naar voren. Ook Duyvendak en Tonkens stellen de vraag of er niet te veel wordt verwacht van vrijwilligersorganisaties. De Boer en van der Lans (2011) geven zelfs op sceptische wijze aan dat deze verschuiving van verantwoordelijkheden naar vrijwilligersorganisaties inderdaad een manier van afschuiven van bezuinigen door de overheid is. Hier sluit dit onderzoek zich niet volledig bij aan, aangezien er vanuit de gemeente wel duidelijke aanwijzingen zijn dat zij deze organisaties proberen te ondersteunen. Daarbij, door de (over) belastingen van vrijwilligersorganisaties is het maar de vraag of de gestelde verwachting van Top, Helming en Raaijmakers (2012) werkelijkheid kan worden. Zij geven aan dat vrijwilligersorganisaties de aangewezen partij zijn om de verbinding te leggen met andere branches in dit maatschappelijke middenveld zoals het onderwijs en de zorg.

Als laatste blijkt dat de maatschappelijke rol van sportverenigingen nog niet volledig tot ontwikkeling is gekomen. Het beleid is gevormd, maar van de uitwerking is tot op heden weinig terug te zien in de praktijk. Naast deze discrepantie tussen beleid en praktijk, bestaat er ook een discrepantie in visies. Gemeentelijke respondenten staan zeer positief tegenover de maatschappelijke rol van sportverenigingen, terwijl respondenten uit de civil society zich afvragen of een sportvereniging hier geschikt voor is. De sportvereniging zelf staat open voor een maatschappelijke rol, maar neemt hier geen actieve rol in. Op het moment is het nog zo dat sportverenigingen hun activiteiten voornamelijk richten op eigen leden. De activiteiten die zij wel ondernemen voor het algemeen welzijn zijn gerelateerd aan sport, waardoor voornamelijk mensen met een interesse in sport zullen deelnemen. De eerste implicatie hiervan is dat de gemeente hier rekening mee moet houden met het oog op de inclusiviteit van het maatschappelijk welzijn. Lucassen en Kalmthout (2015) gaven aan dat sportverenigingen in vergelijking met voorgaande jaren bewust meer kijken naar wat ze voor de directe samenleving kunnen betekenen. Uit dit onderzoek kwam dit echter niet zo direct naar boven. De onderzochte sportvereniging neemt vooral verantwoordelijkheid voor eigen leden en geeft niet aan een bewuste transformatie naar een maatschappelijke rol meegemaakt te hebben. Van Waardenburg en van de Bovenkamp (2014) geven aan dat sportverenigingen meer maatschappelijk betrokken raken door de groeiende invloed van lokale overheden. Hier sluit dit onderzoek gedeeltelijk bij aan. Enerzijds sluit het onderzoek zich niet aan bij deze bevinding omdat uit de resultaten naar voren kwam dat de sportverenigingen activiteiten onderneemt zonder dat zij daar stimulering voor nodig heeft van de gemeente. Anderzijds wordt niet uitgesloten dat de invloed van de gemeente in de toekomst niet meer stimulering gaat vormen voor de maatschappelijke rol. De sportvereniging geeft immers aan open te staan voor deelname aan of starten van maatschappelijke activiteiten.

Een laatste, maar zeer belangrijk, kernzicht is dat de gemeente momenteel te weinig rekening houdt met de kenmerken van de organisaties en wat daarvan de implicaties zijn voor het algemeen welzijn. Men zou rekening moeten houden met de doelgroepen die deze organisaties bereiken met hun

activiteiten. Dit is van belang voor de inclusiviteit van het welzijn in de maatschappij. Het kan zijn dat er nu bepaalde doelgroepen in de samenleving zijn die op deze manier niet worden bereikt door de activiteiten. In principe is dit niet problematisch, mits de gemeente een vangnet bedenkt of gebruikt om ook deze doelgroepen te bereiken. Daarbij zou de gemeente rekening moeten houden met factoren die de organisaties zouden kunnen belemmeren in hun verantwoordelijkheid. Hier ligt immers enerzijds een risico in van overbelasting van de civil society zoals eerdergenoemd door o.a. Metz (2008), Raad voor het openbaar bestuur (2012) en Tonkens (2015). Anderzijds ligt het risico in een verslechtering van de relatie tussen gemeente en civil society organisaties. De organisaties kunnen zich dan immers ongehoord of onbegrepen voelen door de gemeente.

Beperkingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

De lezer zou er rekening mee moeten houden dat dit onderzoek gebaseerd is op interviews met zeven respondenten. Om die reden moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat de resultaten beïnvloed zijn door de (persoonlijke) achtergrondkenmerken van de respondenten. Het zou zo kunnen zijn dat andere respondenten andere antwoorden geven. Echter, doordat aan alle respondenten zaken zijn gevraagd over alle meegenomen organisaties en hierbij geen opvallend verschillende resultaten naar voren kwamen, is het onwaarschijnlijk dat andere respondenten hadden gezorgd voor een sterk afwijkende conclusie. Voor vervolgonderzoek, met een bredere reikwijdte, wordt daarom aangeraden om een ruimer en meer diverse groep respondenten te interviewen. Een andere beperking van het huidige onderzoek is ook gerelateerd aan de selectie van respondenten. Allereerst zou er een bias voort kunnen komen uit het feit dat er een sleutelfiguur en daarna een sneeuwbalmethode is gebruikt om respondenten te vinden. Hierdoor zijn respondenten gevonden op basis van de informatie van gemeentelijke contacten. De respondenten die hieruit kwamen, waren dus in meer of mindere mate verbonden met de gemeente. Dit zou invloed kunnen hebben op de manier waarop zij reflecteren op de samenwerking tussen gemeente en organisatie. Verder, was het belangrijkste criterium dat de respondenten actief of werkzaam waren bij bepaalde organisaties, er is echter geen rekening gehouden met de eventuele geloofsovertuiging van de respondenten. Dit kenmerk zou er mogelijk voor kunnen zorgen dat religieuze respondenten positiever tegenover het willen en kunnen van religieuze organisaties staan dan dat atheïstische respondenten dit doen. Het is onduidelijk of dat in deze thesis veel invloed heeft gehad, aangezien alle respondenten aangeven dat kerken in gemeente Heerde zich te veel richten op de eigen achterban.

Een andere beperking is dat een aantal van de geanalyseerde beleidsstukken nog in ontwikkeling waren op het moment van analyse. Het zou beter zijn geweest, voornamelijk met het oog op de beleidsstukken gerelateerd aan sport, om dit onderzoek uit te voeren na de inwerkingtreding van die betreffende beleidsstukken. Een laatste beperking is wederom gedeeltelijk het gevolg van de reikwijdte van dit onderzoek. Deze thesis richt zich niet op de invloed die de uitgevoerde activiteiten daadwerkelijk hebben op het algemeen welzijn van de bevolking. Wanneer dit ook onderzocht zou worden kan meer geconcludeerd worden over de maatschappelijke rol die deze organisaties spelen.

In vervolgonderzoek wordt daarom aangeraden om de kwalitatieve analyse uit te breiden met meer interviewrespondenten of met een aanvullende kwantitatieve analyse, door bijvoorbeeld een enquête af te nemen. Verder wordt het aanbevolen om in vervolgonderzoek de kennis van dit onderzoek uit te breiden door middel van op gelijke wijze onderzoek doen naar andersoortige civil society organisaties. Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld cultuurverenigingen, vakbonden of politieke partijen. Door andersoortige civil society organisaties ook te onderzoeken op deze manier, kan er beter en uitgebreider wat gezegd worden over de maatschappelijke rol van civil society organisaties tegen de achtergrond van een terugtrekkende overheid. Daarbij zou binnen deze grotere schaal ook gestructureerd gekeken kunnen worden naar de relatie tussen de gemeente en civil society organisaties. Voornamelijk

de valkuilen en verbeterpunten die hieruit voortkomen zijn van groot belang. Wat betreft het onderzoek naar religieuze civil society organisaties, in vervolgonderzoek zou men zich specifiek op organisaties met een van oorsprong niet-westerse geloofsovertuiging kunnen richten. Het interessante van deze invalshoek is dat deze geloofsculturen wellicht nog meer botsen met het seculiere karakter van Nederland dan dat christelijke geloofsovertuigingen dat doen.

Implicaties voor de praktijk van het lokaal bestuur

In dit onderzoek zijn een aantal bevindingen geconstateerd waaruit praktische implicaties volgen. Deze implicaties zouden door Nederlandse gemeenten bestudeerd en overwogen moeten worden om de relatie met civil society organisaties in het sociaal domein te verbeteren en de inclusiviteit van het maatschappelijk welzijn te waarborgen. Allereerst blijkt dat de samenwerking tussen religieuze organisaties en de gemeente lastig is door de verhouding tussen kerk en staat. Om deze relatie sterker te maken zouden beide partijen elkaar voorzichtig moeten (blijven) benaderen. Hierdoor kan bewustwording en vertrouwen opgebouwd worden die hopelijk uitmondt in een sterkere samenwerking.

Verder is geconstateerd dat er knelpunten zijn in de relatie tussen vrijwilligersorganisaties en de gemeente. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door wederzijds onbegrip. Het blijft daarom van groot belang om als gemeente zich actief in te zetten voor een goede samenwerking. Om tot een succesvolle samenwerking te komen wordt het aangeraden om de vrijwilligersorganisaties actief bij de beleidsvorming te betrekken en onderling contact goed te onderhouden. Daarbinnen moet een overheersende rol ontweken worden. In het contact en de samenwerking zouden de gemeente en de vrijwilligersorganisaties gelijkwaardig moeten zijn. Bovenstaande implicatie geldt, met name met het oog op de toekomst, ook voor de andere civil society organisaties waarmee de gemeente een samenwerkingsverband aangaat. De betrokkenheid bij de beleidsvorming geldt echter niet voor religieuze organisaties met het oog op de gewenste staat en kerk verhouding.

In de literatuur, maar ook in het onderzoek, is gevonden dat gemeenten hoge verwachtingen hebben van sportverenigingen in het sociaal domein. Er blijkt echter discrepantie te zijn tussen wat er in beleid wordt opgesteld en wat er in de praktijk gebeurt. Om de maatschappelijke rol van sportverenigingen tot haar volledige recht te laten komen, moet ervoor gezorgd worden dat de paden vrijgemaakt worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het veranderen van (on)nodig belemmerende bestemmingsplannen. Geef vervolgens sportverenigingen de mogelijkheid om zich maatschappelijk in te zetten en steun ze daarbij waar mogelijk is.

Een algemene bevinding uit dit onderzoek is dat elke civil society organisatie bijdraagt aan het maatschappelijk welzijn van de samenleving. Dit doen zij echter elk op een andere manier en veelal voor andere doelgroepen. Het is de taak van een gemeente om van dit onvolledige vangnet een complementair geheel te maken. Dit zou kunnen gebeuren door bewust rekening te houden met de kenmerken van de organisaties. Zoals bijvoorbeeld uit het onderzoek bleek, zijn kerkgemeenschappen met traditionele huisbezoeken geschikter voor het vroeg signaleren van problemen dan dat andere kerkgemeenschappen dat zijn. Hier zou in het beleid rekening mee gehouden moeten worden door bewust de organisaties te kiezen waarmee men wil samenwerken. Wanneer er immers een aantal organisaties gekozen worden met een ruim bereik in plaats van veel organisaties met elk een kleine of overlappende reikwijdte, dan kan de energie en tijd van de gemeente beter besteed worden. Verder, ondanks dat er veel verwacht wordt van civil society organisaties in het sociaal domein, blijft de financiële steun beperkt of neemt zelfs af. Veel organisaties hebben echter momenteel of in de toekomst te maken met (financiële) problemen. Om de verwachtingen van de gemeente waar te kunnen maken en blijven maken, zal er daarom bewust gekozen moeten worden om meer te investeren.

Referenties

- Adler, P.S. & C. Heckscher (2006). 'Towards Collaborative Community.' in C. Heckscher & P.S. Adler (Reds.) *The Firm as a Collaborative Community*, pp.11-105. Oxford: Oxford University Press.
- Adriaansens, H.P.M., & Van den Akker, P. (Reds.). (1987). *Minder staat – meer welzijn? De verhouding tussen individu en staat bij een terugtrekkende overheid*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Adriaansens, H. P. M. & Zijdeveld A. P. (1981). *Vrijwillig initiatief en de verzorgingsstaat: Cultuursociologische analyse van een beleidsprobleem*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Bekkers, R. (2002). 'Secularisering en veranderende motieven voor vrijwilligerswerk.' in: G.J. Buijs & T.J. van der Ploeg (Reds.). *Pro Deo: Geïnspireerd blijven in vrijwilligerswerk*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Bekkers, R., & De Graaf, N. D. (2002). Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie in Nederland. *Mens en Maatschappij* 77(4), 338-360.
- Bielefeld, W., & Cleveland, W. S. (2013). Faith-based organizations as service providers and their relationship to government. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 42(3), 468-494. <https://doi.org/10.1177/0899764013485160>
- Binnema, H. (2014). Terugtrekken of opzij stappen? *Bestuurskunde* 3, 47-55. <https://doi.org/10.5553/Bk/092733872014023003006>
- Boeije, H. (2014). *Analysis in qualitative research*. Londen: Sage publications.
- Boender, W. (2015) Volunteering in Religious Communities. In: Hustinx L., von Essen J., Haers J., Mels S. (Reds.) *Religion and Volunteering. Nonprofit and Civil Society Studies (An International Multidisciplinary Series)*. Springer, Cham.
- Boessenkool, J., Lucassen, J., Waardenburg, M., & Kemper, F. (2011). *Sportverenigingen: tussen tradities en ambities*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.
- Botterman, S., Hooghe, M., & Bekkers, R. H. F. P. (2009). *Levensbeschouwing en maatschappelijke participatie: is levensbeschouwing nog steeds een motiverende factor?* Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson, J.G. (Red.) *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258) Westport, CT: Greenwood Press.
- Buijs, G., Dekker, P., & Hooghe, M. (Reds.). (2009). *Civil Society: Tussen oud en nieuw*. Amsterdam: Aksant.
- Brandsen, T., & Pape, U. (2015). The Netherlands: The paradox of government–nonprofit partnerships. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(6), 2267-2282.
- Bredewold, F., Duyvendak, J.W., Kampen, T., Tonkens, E., & Verplanke, L. (2018). *De verhuizing van de verzorgingsstaat*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Van Gennep B.V.
- Brink, C. (2013). *Zelfregie, eigenkracht, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. de begrippen ontward*. Utrecht: Movisie.
- Canon sociaal werk Nederland. (n.d.). 2007 Wet maatschappelijke ondersteuning. Op weg naar een participatiesamenleving. Geraadpleegd van: <https://www.canonsociaalwerk.eu/nl/details.php?cps=48>

- Castillo Guerra, J. E., Glashouwer, M., & Kregting, J. (2008). *Tel je zegeningen: Het maatschappelijk rendement van christelijke kerken in Rotterdam en hun bijdrage aan sociale cohesie*. Nijmegen: Nijmeegs Instituut voor Missiewetenschappen.
- Çelik, G. (2013). Breakpoint or binder: Religious engagement in Dutch civil society. *Journal of Civil Society*, 9(3), 248-267. <https://doi.org/10.1080/17448689.2013.813733>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015a). *De Nederlandse Economie*. Den Haag: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015b). *Helpt Nederlanders is kerkelijk of religieus*. Den Haag: CBS
- Chapman, R., & Lowndes, V. (2008). Faith in governance? The potential and pitfalls of involving faith groups in urban governance. *Planning, Practice & Research*, 23(1), 57-75. <https://doi.org/10.1080/02697450802076480>
- Clarke, G., & Jennings, M. (2008). "Introduction". In Development, Civil Society and Faith-based Organisations: Bridging the Sacred and the Secular. In Clarke, G. and Jennings, M. (Eds.) Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Clarke, M., & Ware, V.-A. (2015). Understanding faith-based organizations: How FBOs are contrasted with NGOs in international development literature. *Progress in Development Studies*, 15(1), 37-48. <https://doi.org/10.1177/1464993414546979>
- Den Draak, M., & Van der Ham, L. (2018). Gemeenten over de uitvoering van de Wmo 2015: Het glas is halfvol én halfleeg. *Tijdschrift Voor Gezondheidswetenschappen : Tijdschrift Voor Gezondheidswetenschappen*, 96(8), 348-353. doi:10.1007/s12508-018-0207-1
- De Boer, N., & Van der Lans, J. (2011). *Burgerkracht. De toekomst van sociaal werk in Nederland*. Den Haag: Raad voor maatschappelijke ontwikkeling.
- De Brabander, R. (2014). *Wie wil er nou niet zelfredzaam zijn?: de mythe van zelfredzaamheid*. Antwerpen: Garant.
- De Hart, J., & Dekker, P. Religie en vrijwilligerswerk. (2015). In: Buijs, G & Ten Hooven, M. (Eds.), *Nuchtere betogen over religie. Waarheid en verdrinking over de publieke rol van godsdiensten*. (pp. 301-321). Budel: Damon
- De Lange, R. (2017). *Het verzelfstandigen van binnensportaccommodaties: Een onderzoek naar de invloed van de vorm van verzelfstandiging van binnensportaccommodaties op gemeenten (masterscriptie)*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Dekker, P. (2002). *De oplossing van de civil society: over vrijwillige organisaties in tijden van vervagende grenzen* (oratie). Den Haag: SCP.
- Dekker, P. (2004). De civil society als terrein en taak. *In de Marge: Tijdschrift voor levensbeschouwing en wetenschap*, 13(1), 15-21.
- Dekker, G. (2009). 'Leven tussen keuzedwang en keuzevrijheid' in *Wapenveld*, 59 (1), pp. 30-36.
- Dekker, P., & De Hart, J. (2012). 'Religie: hoeksteen of steen des aanstoots?' in *Religie en samenleving*. 7(1), pp. 8-21.
- Dekker, P., & Hooghe, M. (2003). De Burger-Nachtwaker. Naar een Informalisering van de Politieke Participatie van de Nederlandse en Vlaamse Bevolking. *Sociologische Gids*, 50(2), 156-181.

- Dinham, A., & Lowndes, V. (2008). Religion, resources, and representation: Three narratives of faith engagement in British urban governance. *Urban Affairs Review*, 43(6), 817-845.
<https://doi.org/10.1177/1078087408314418>
- Duyvendak, J.W., & Tonkens, E. (2018). *De beloften van nabijheid en de verhuiselijking van de zorg*. In Bredewold, F., Duyvendak, J.W., Kampen, T., Tonkens, E., & Verplanke, L. (Reds.). *De verhuizing van de verzorgingsstaat*. (pp. 7-25). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Van Genneep B.V.
- Ester, P., & Vinken, H. (2003). Debating Civil Society. On the Fear for Civic Decline and Hope for the Internet Alternative. *International Sociology*, 18(4), 659-680.
<https://doi.org/10.1177/0268580903184002>
- Goldsmith, S., Eimicke, W., & Pineda, C. (2006). *Faith-based organizations versus their secular counterparts: A primer for local officials*. Ash Institute for Democratic Governance and Innovation, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, Boston, Massachusetts.
- Graddy, E. A., & Ye, K. (2006). Faith-based versus secular providers of social services - differences in what, how, and where. *Journal of health and human services administration*, 29 (3), 309-335.
- Grevel, S. (2009). *Zwakke als kracht. Religieus sociaal-maatschappelijke activiteiten in prachtwijken*. Nijmegen: Kaski.
- Habermas, J. (1984). *Theorie van het communicatieve handelen*. Amsterdam: Boom
- Helderman, J. K. (2016). De Effecten van Stelsels: Een drieluik over stelselhervormingen en transitie in de Nederlandse gezondheidszorg. Geraadpleegd van
<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/158611/158611pre.pdf?sequence=1>
- Hustinx, L. (2009). 'De individualisering van het vrijwillig engagement' in Buijs, G.J., Dekker, P., & Hooghe, M. (Reds.) *Civil society tussen oud en nieuw*. (pp. 211-224). Amsterdam: Aksant.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2012). Nederland participatieland?, *Maatwerk*, 13(6), 2-5.
- Kennedy, J.C. (2010). *Bezielende verbanden. Gedachten over religie, politiek en maatschappij in modern Nederland*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Lelieveldt, H. (1999). *Wegen naar macht: politieke participatie en toegang van het maatschappelijk middenveld op lokaal niveau*. Amsterdam: ThelaThesis.
- Lipsky, M. (2010) [1980] *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Service*. 30th ann. ed. Russell Sage Foundation.
- Memorie van Toelichting van Wet maatschappelijke ondersteuning 2015
(<https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Memorie-van-toelichting-Wetsvoorstel-maatschappelijke-ondersteuning-2015.pdf>)
- Metz, J. (2007) 'Redactioneel: geheimen van netwerk ontrafeld'. In: *Tijdschrift voor Genderstudies* 3, 2-7.
- Metz, J. (2008). Anatomisch model van de civil society voor de Wmo. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 17(3), 33-44. <http://doi.org/10.18352/jsi.76>

- Metz, J. (2009). Over burgerparticipatie, welzijnsbeleid en de Wmo. Historiografie van de werksort maatschappelijk activeringswerk. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 18(2), 61-61. doi:10.18352/jsi.163
- Mezzo. (2013). *Brancherapport ondersteuning informele zorg 2012/2013*. Bunnik: Mezzo.
- National Council for Voluntary Organisations. (2007). *Faith and Voluntary Action*, London: National Council for Voluntary Organisations
- Nederlands Olympisch Comité * Nederlandse Sport Federatie. (2017). *Lidmaatschappen en Sportdeelname NOC*NSF over 2017*. NOC*NSF
- Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ossewaarde, M. R. (2007). The new social contract and the struggle for sovereignty in the Netherlands. *Government and Opposition*, 42(4), 491-512. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2007.00233.x>
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Raad voor het openbaar bestuur. (2012). *Loslaten in vertrouwen: Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving*. Den Haag: Rob
- Ruiter, S., & De Graaf, N.D. (2010). National religious context and volunteering. *American Sociological Review* 75 (1), 179-184. <https://doi.org/10.1177/0003122409359168>
- Salamon, L., & Anheier, H. (1992). In search of the non-profit sector: In search of definitions. *Voluntas*, 13(2), 125-52. <https://doi.org/10.1007/BF01397770>
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W. & List, R. (2003). *Global Civil Society: An Overview*, Baltimore, MD: Centre for Civil Society Studies, John Hopkins University
- Saxon, J.L. (2003). "Faith-Based Social Services: What are They? Are They Legal? What's Happening in North Carolina?," p. 6; and Helen Rose Ebaugh, Paula Pipes, Janet Saltzman Chafetz, and Martha Daniels, "Where's the Religion? Distinguishing Faith-Based from Secular Social Service Agencies," *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42 (3), pp. 412-414.
- Schaap, L. (2015). *Lokaal bestuur*. Dordrecht: Convoy Uitgevers BV.
- Sennett, R. (2007). *De cultuur van het nieuwe kapitalisme*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Smith, D.H. (2000). *Grassroots Associations*. Thousand Oaks (Californië): Sage.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Uitgave SCP.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2018). *Veranderende zorg en ondersteuning voor mensen met een beperking. Landelijke evaluatie van de Hervorming Langdurige Zorg*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Stokvis, R. (2013). *Lege kerken, volle stadions. Sport en de sociale functies van religie*. Amsterdam: Amsterdam University Press

- Streeck, W., & Schmitter, P. C. (1985). Community, market, state-and associations? The prospective contribution of interest governance to social order. *European sociological review*, 1(2), 119-138.
- Stuij, M., & Stokvis, R. (2015). Sport, health and the genesis of a physical activity policy in the Netherlands. *International Journal for Sport Policy and Politics*, 7(2), 217–232. <https://doi.org/10.1080/19406940.2014.962073>
- Swanborn, P.G. (2013). *Case-study's: Wat, wanneer en hoe?* Amsterdam/Meppel: Boom.
- Ter Borg, M. (2008). 'Religie na 1945: een cultuursociologische schets van de achtergronden' in: *Handboek religie in Nederland*. pp. 49-66. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- TK (2004; 2005). Nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Memorie van Toelichting. Tweede Kamer, vergaderjaar 2004/2005, 3031, nr. 3.
- Tonkens, E. (2014). Herover de participatiesamenleving. *Socialisme & Democratie*, 71(1), 85-94.
- Top, W., Helming, P.G.A., & Raaijmakers, P.W.F.J. (2012). *Welzijn in beweging*. BMC.
- Trommel, W. A. (2018). *Veerkrachtig bestuur: voorbij neoliberale drift en populistische kramp*. Den Haag: Boom Bestuurskunde.
- Twombly, E. C. (2002). Religious versus secular human service organizations: Implications for public policy. *Social Science Quarterly*, 83(4), 947-961. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.00125>
- Vakil, A. C. (1997). Confronting the classification problem: Toward a taxonomy of NGOs. *World development*, 25(12), 2057-2070. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(97\)00098-3](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(97)00098-3)
- Van Dam, C. (2009). *Actuele ontwikkelingen en trends van invloed op de lokale ondersteuning van het vrijwilligerswerk*: Movisie
- Van Doorn, J.A.A., & Schuyt, C.J.M. (1982). *De stagnerende verzorgingsstaat*. Amsterdam: Boom.
- Vandermeersch, H., Meganck, J., Seghers, J., Vos, S., & Scheerder, J. (2017). Sports, Poverty and the Role of the Voluntary Sector. Exploring and Explaining Nonprofit Sports Clubs' Efforts to Facilitate Participation of Socially Disadvantaged People. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28 (1), 307-334, <https://doi.org/10.1007/s11266-016-9799-8>.
- Van der Maat, K., & Van Kalmthout, J. (2017). Financiën sportverenigingen (factsheet). Utrecht: Mulier Instituut.
- Van der Roest, J. (2018). *Sportverenigingen in Nederland: Veerkrachtige verbanden voor sport*. Utrecht: Mulier Instituut
- Van der Vet, E. (2015). *Lokale staat van zorg. De morele betekenis van vrijwilligerszorg voor de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015*. Delft: Eburon
- Van Eekeren, F. (2016). *De waardenvolle club: het besturen en managen van publieke waardencreatie in voetbalorganisaties*. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Van Harskamp, A. (2009). 'Religie en civil society: vijf keer anders' in Buijs, G.J., Dekker, P., & Hooghe, M. (Eds.) *Civil society tussen oud en nieuw*. (pp. 153-172). Amsterdam: Aksant.
- Van Kalmthout, J., & Lucassen J.M.H. (2008). *Verenigingsmonitor 2007: de stand van zaken bij sportverenigingen in het perspectief van modernisering*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut

- Van Kalmthout, J., & Van Ginneken, Z.J.M.S. (2017). *Verenigingsmonitor Jaarbericht 2016*. Utrecht: Mulier Instituut
- Van Tienen, M., Scheepers, P., Reitsma, J., & Schilderman, H. (2011). The role of religiosity for formal and informal volunteering in the Netherlands. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 22(3), 65–389. <https://doi.org/10.1007/s11266-010-9160-6>
- Van Ysselt, P. V. S. (2013). Financiële verhoudingen tussen overheid, kerk en religieuze organisaties'. *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid*, 4, 65-86.
- Verhoeven, I., & Tonkens, E. (2013). Wat de overheid van burgers wil. De framing van de verzorgingsstaat in Nederland en Engeland. In van Kampen, T., Verhoeven, I., & Verplanke, L. (Reds.), *De affectieve burger. Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid* (pp. 25–37). Amsterdam: Van Genneep
- Vodo, T. (2016). *Faith-Based Organisations*. European Christian Political Movement
- VWS. (2014). *Toekomstagenda Informele zorg en ondersteuning*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Expertisecentrum Mantelzorg.
- Waardenburg, M. (2016). *Dubbelspel: over instrumentalisering van de sportvereniging* (proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht
- Waardenburg, M., & Van de Bovenkamp, H. (2014). *Civil society organisations as a government steering mechanism: a comparison between sport associations and patient organisations in the Netherlands*. In *Manufacturing Civil Society* (pp. 70-95). Palgrave Macmillan, London.
- Ware, V. A., Ware, A., & Clarke, M. (2016). Domains of faith impact: how “faith” is perceived to shape faith-based international development organisations. *Development in Practice*, 26(3), 321-333. <https://doi.org/10.1080/09614524.2016.1149150>
- Wuthnow, R. (1998). *Loose connections*. Cambridge: Harvard University Press
- Yin, R.K. (2003). *Case study research. Design and Methods*. California: Sage Publications.
- Zijdeveld, A. (1989). Wat is en doet het maatschappelijk middenveld? *Bestuursforum*. Juni/juli 1989, 176-179.

Referenties van gebruikte documenten in beleidsanalyse

- Gemeente Heerde (2018) *Collegeprogramma 2018-2022*. Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Kaderdocument sociaal domein 2017-2020*. Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Nota Vrijwillige inzet 2017-2020*. Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Nota Sport en Bewegen 2017-2020*. Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Kadernota Accommodatiebeleid*. Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Samenwerking binnen de sociale infrastructuur van Heerde: “naar een aanpak van 0 tot 100”*, Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020*. Heerde: Gemeente Heerde
- Gemeente Heerde (n.d.) *Plan van Aanpak Preventie*. Heerde: Gemeente Heerde

Bijlages

Bijlage 3.1a interviewvragen gemeente respondenten

Interviewschema beleidsmedewerkers gemeente Heerde	
Topics	Vragen
Introductie/algemene vragen	- Bedanken voor aanwezigheid - Korte introductie onderzoek en interview - Geeft u mij toestemming om dit interview op te nemen? 1. Kunt u mij wat vertellen over wat uw rol is binnen de gemeente Heerde en dan specifiek binnen het sociaal domein?
Terugtrekkende overheid	1. Heeft u in de afgelopen jaren, eigenlijk sinds de invoering van de Wmo 2015, iets binnen het sociaal domein gemerkt van de terugtrekkende nationale overheid? En zo ja, waaraan kunt u dit merken? / Zo ja, hoe kwam dit globaal tot uiting?
Beleid	2. Kunt u mij iets vertellen over de beleidsvoering omtrent de zogeheten civil society (maatschappelijk middenveld) organisaties in gemeente Heerde met betrekking tot het verbeteren van het welzijn van inwoners van Heerde onder de Wmo 2015? 3. Welke organisaties worden hier voornamelijk bij betrokken? 4. Aan wat voor soort activiteiten/manieren van stimulering/faciliteren kan ik denken?
Opbrengsten van de civil society	5. Welke redenen heeft de gemeente om deze organisaties te betrekken, denkt u? 6. Op welke manieren draagt het betrekken van deze organisaties bij aan het algemene welzijn van de lokale samenleving in Heerde? - Nu gaan we per categorie organisatie (religieus en niet religieus) kort kijken naar een aantal aspecten:
Religieuze civil society organisaties	7. Op welke manier worden religieuze civil society organisaties (kerken) in gemeente Heerde betrokken bij de stimulering van het welzijn van de lokale samenleving in Heerde? 8. In welke activiteiten/acties uit zich dit? 9. Op welke manier steunt de gemeente deze ontwikkeling? 10. Wordt er bij de beleidsvoering rekening gehouden met: het primaire doel van de organisatie/ de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving/ de morele basis van de organisatie (de reden die een organisatie kan hebben om bij te dragen aan maatschappelijk welzijn) / de basis voor het lidmaatschap van individuen/

	de financiële middelen van de organisatie/ en de belemmerende factoren voor de organisaties. En zo ja, in hoeverre?
Seculiere civil society organisaties (vrijwilligersorganisatie)	11. Op welke manier worden seculiere civil society organisaties (vrijwilligersorganisaties) in gemeente Heerde betrokken bij de stimulering van het welzijn van de lokale samenleving in Heerde? 12. In welke activiteiten/acties uit zich dit? 13. Op welke manier steunt de gemeente deze ontwikkeling? 14. Wordt er bij de beleidsvoering rekening gehouden met: het primaire doel van de organisatie/ de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving/ de morele basis van de organisatie/ de basis voor het lidmaatschap van individuen/ de financiële middelen van de organisatie/ en de belemmerende factoren voor de organisaties. En zo ja, in hoeverre?
Seculiere civil society organisaties (sportvereniging)	15. Op welke manier worden seculiere civil society organisaties (sportverenigingen) in gemeente Heerde betrokken bij de stimulering van het welzijn van de lokale samenleving in Heerde? 16. In welke activiteiten/acties uit zich dit? 17. Op welke manier steunt de gemeente deze ontwikkeling? 18. Wordt er bij de beleidsvoering rekening gehouden met: het primaire doel van de organisatie/ de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving/ de morele basis van de organisatie / de basis voor het lidmaatschap van individuen/ de financiële middelen van de organisatie/ en de belemmerende factoren voor de organisaties. En zo ja, in hoeverre?
Verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties	19. In hoeverre ziet u zelf verschillen in de beleidsvoering wat betreft organisaties met een religieuze en niet-religieuze achtergrond? 20. In uw persoonlijke opinie, waar denkt u dat verbeterpunten te vinden zijn? waar kan nog aan gewerkt worden?
Afsluitend	- Dank u wel voor uw medewerking aan het onderzoek door middel van dit interview. - Na dit interview ga ik bezig met het schrijven van een samenvatting van ons interview. Deze beschrijving is ongeveer 1a4 groot. Vind u het goed als ik deze beschrijving naar u toestuur? Zo ja, wilt u dan controleren of de samenvatting overeenkomt met wat u bedoelde te zeggen?

Bijlage 3.1b interviewvragen organisatie respondenten

Interview vragenlijst ‘burgers’ Heerde.	
Topics	Vragen
Introductie/algemene vragen	- Bedanken voor aanwezigheid - Introductie onderzoek en interview 1. Heeft u nog vragen voordat we beginnen? 2. Geeft u mij toestemming om dit interview op te nemen? 3. Kunt u mij wat vertellen wat uw functie/rol is binnen de [xx-organisatie]?
Terugtrekkende overheid	4. Heeft u in de afgelopen jaren, eigenlijk sinds de invoering van de Wmo in 2015, een verandering in de positie van de gemeente Heerde tegenover organisaties zoals uw organisatie gemerkt? 5. Zo ja, hoe kwam dat tot uiting?
Beleid	6. Kunt u mij iets vertellen over de stimulering van de gemeente Heerde richting uw organisatie om activiteiten te ondernemen om het welzijn van lokale samenleving te bevorderen? 7. Kunt u een aantal voorbeelden geven?
Religieuze civil society organisaties (afhankelijk van organisatie waar burger actief is)	8. Kunt u mij iets vertellen over de maatschappelijke rol van uw organisatie in de gemeente Heerde? 9. In welke activiteiten uit dit zich?
Seculiere civil society organisaties (vrijwilligersorganisatie) (afhankelijk van organisatie waar burger actief is)	8. Kunt u mij iets vertellen over de maatschappelijke rol van organisatie in de gemeente Heerde? 9. In welke activiteiten uit dit zich? jouw
Seculiere civil society organisaties (sportvereniging) (afhankelijk van organisatie waar burger actief is)	8. Kunt u mij iets vertellen over de maatschappelijke rol van jouw organisatie in de gemeente Heerde? 9. In welke activiteiten uit dit zich?
Verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties	- Nu volgen een aantal vragen die dieper ingaan op uw organisatie: 10. Wat is het primaire doel van uw organisatie? 11. Wat is de morele basis van uw organisatie? 12. Wat is denkt u de basis voor het lidmaatschap van individuen aan uw organisatie? 13. Op welke manieren draagt uw organisatie bij aan het algemeen welzijn van de mensen in Heerde? 14. Van welke financiële middelen is organisatie afhankelijk, en in hoeverre draagt de gemeente hierin bij?

	15. Wat zijn belemmerende factoren voor uw organisatie in haar rol in het algemeen en in haar maatschappelijke rol? → hoe kijk je bijvoorbeeld aan tegen de nieuwe maatschappelijke rol? - Nu weer een korte terugkoppeling naar het beleid van gemeente Heerde: 16. Merkt u dat er in de beleidsvoering vanuit gemeente Heerde rekening gehouden wordt met de zojuist genoemde kenmerken? Zo ja, kunt u daar wat over vertellen? 17. Merkt u verschillen in de beleidsaanpak van gemeente Heerde richting uw (religieuze/ niet-religieuze) en organisaties (met of zonder religieuze achtergrond?). Zo ja, waaraan denkt u dat dat ligt? - De laatste vraag: 18. Wat zou de gemeente kunnen doen om de samenwerking tussen uw organisatie en de gemeente te kunnen verbeteren en op die manier meer te kunnen betekenen voor het welzijn van de lokale samenleving in Heerde?
Afsluitend	- Dankjewel voor de medewerking aan het interview. - Na dit interview ga ik bezig met het schrijven van een samenvatting van ons interview. Deze beschrijving is ongeveer 1a4 groot. Vind u het goed als ik deze beschrijving naar u toestuur? Zo ja, wilt u dan controleren of de samenvatting overeenkomt met wat u bedoelde en dit naar mij terugkoppelen?

Bijlage 3.2 codeerschema documenten

Uitleg opstelling codeerschema documentanalyse: Om de achtergrond van het beleid, en de redenen voor de opstelling van het beleid op de manier zoals beschreven in de documenten te omschrijven is gekeken naar de categorieën terugtrekkende overheid en opbrengsten van de civil society. Deze categorieën worden geanalyseerd op basis van een aantal kenmerken die verkregen zijn uit het theoretisch kader (hoofdstuk 2). De achtergrond van dit onderzoek is immers de terugtrekkende overheid. Door deze terugtrekking en daarmee verschuiving van verantwoordelijkheid zijn er meerdere kenmerken terug te vinden in het beleid. Daarbij wordt de verschuiving van verantwoordelijkheden ook doorgezet naar een grotere verantwoordelijkheid van de civil society. In de documenten wordt beargumenteerd waarom de gemeente bepaalde organisaties in zet in haar beleidsvoering, deze kenmerken uiten zich in de categorie opbrengsten van de civil society. Door deze twee categorieën te beschrijven wordt een beeld gecreëerd over de redenen en de achtergrond van de beleidsvoering in Heerde. Hierna wordt gekeken naar de specifieke civil society organisaties in Heerde en welke rol zij vanuit de het gemeentelijk beleid spelen in het sociaal domein van gemeente Heerde. De organisaties worden ingedeeld in religieuze en niet religieuze organisaties door middel van de algemene kenmerken van civil society organisaties en de beschreven specifieke kenmerken van religieuze of seculiere organisaties. Hierna wordt in de geanalyseerde documenten gezocht naar verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties op basis van de kenmerken die bij de categorie verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties beschreven staan. Met de uitvoering van de documenten analyse op deze wijze wordt in eerste instantie geprobeerd een antwoord te formuleren op de eerste deelvraag. Verder wordt het beleid onderzocht op basis van de beschreven kenmerken (primaire doel etc.) om te bekijken of en in hoeverre het gemeentelijk beleid rekening houdt met de kenmerken van de civil society organisatie in hun beleidsvoering.

Codeerschema document analyse	
Categorie/Hoofdcode	Kenmerken van categorie/sub codes
Terugtrekkende overheid	Wmo 2015, zelfredzaamheid, collectieve redzaamheid, participeren van burgers, verschuiving van verantwoordelijkheid, herschikken van sociale zekerheden
Civil society	Vrijwillige deelname, lokale verenigingen, ideële belangenorganisaties, geloofsgemeenschappen, kerken, vrijwilligersorganisaties en sportverenigingen
Opbrengsten van de civil society	Sociaal kapitaal, bijdrage aan welzijn samenleving, politiek en/of bestuurlijke component, sociale samenhang, sociale cohesie, hulpbronnen voor individu, publieke opinievorming
Religieuze civil society organisaties	Religieuze achtergrond, kerkgemeenschappen, activiteiten ondernomen vanuit eigen organisatie, activiteiten, steun aan organisatie
Seculiere civil society organisaties (vrijwilligersorganisatie)	Seculiere achtergrond, vrijwilligersorganisaties, activiteiten ondernomen vanuit eigen organisatie, activiteiten gestimuleerd vanuit gemeente, steun aan organisatie
Seculiere civil society organisaties (sportvereniging)	Seculiere achtergrond, sportvereniging, activiteiten ondernomen vanuit eigen organisatie, activiteiten gestimuleerd vanuit gemeente, steun aan organisatie
Verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties	het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving (zoals onder de opbrengsten van civil society); de morele basis van de organisatie; de basis voor het

	lidmaatschap van individuen, financiële middelen en de belemmerende factoren voor de organisaties.
--	--

Bijlage 3.3 codeerschema interviewtranscripten

Uitleg opstelling codeerschema interviewvragen: Om de achtergrond van het beleid, en de redenen voor de opstelling van het beleid op de manier zoals respondenten dit ervaren te omschrijven is gekeken naar de categorieën terugtrekkende overheid en opbrengsten van de civil society. Deze categorieën worden geanalyseerd op basis van een aantal kenmerken die verkregen zijn uit het theoretisch kader (hoofdstuk 2). De achtergrond van dit onderzoek is immers de terugtrekkende overheid. Door deze terugtrekking en daarmee verschuiving van verantwoordelijkheid zijn er meerdere kenmerken terug te vinden in de ervaringen met beleid. Daarbij wordt de verschuiving van verantwoordelijkheden ook doorgezet naar een grotere verantwoordelijkheid van de civil society. In de antwoorden van de beleidsmedewerkers wordt beargumenteerd waarom de gemeente bepaalde organisaties in zet in haar beleidsvoering, deze kenmerken uit zich in de categorie opbrengsten van de civil society. Door deze twee categorieën te beschrijven wordt een beeld gecreëerd over de redenen en de achtergrond van de beleidsvoering in Heerde. Hierna wordt gekeken naar de specifieke civil society organisaties in Heerde en welke rol zij vanuit de het gemeentelijk beleid spelen in het sociaal domein van gemeente Heerde. Er wordt een antwoord gezocht op deelvraag twee door te kijken naar de activiteiten die deze organisaties volgens de respondenten ondernemen voor het algemeen welzijn. De organisaties worden ingedeeld in religieuze en seculiere organisaties door middel van de beschreven specifieke kenmerken van religieuze of seculiere organisaties. Hierna wordt in de interviews gezocht naar verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties op basis van de kenmerken die bij de categorie verschillen tussen religieuze en seculiere civil society organisaties beschreven staan. Met het analyseren op basis van deze kenmerken wordt een antwoord op deelvraag drie gezocht. Deze kenmerken kwam immers in de gevonden wetenschappelijke literatuur naar voren als verklarende kenmerken. De laatste categorie gaat in op de aanbevelingen die impliciet of expliciet genoemd worden door de respondenten om de huidige aanpak van de gemeente te kunnen verbeteren.

Codeerschema interviewtranscripten	
Categorie/Hoofdcode	Kenmerken van categorie/sub codes
Terugtrekkende overheid	Wmo 2015, nadruk op zelfredzaamheid, participeren van burgers, verschuiving van verantwoordelijkheid,erschikken van sociale zekerheden
Civil society	Vrijwillige deelname, lokale verenigingen, ideële belangenorganisaties, geloofsgemeenschappen, kerken, vrijwilligersorganisaties en sportverenigingen
Opbrengsten van de civil society	Sociaal kapitaal, bijdrage aan welzijn samenleving, politiek en/of bestuurlijke component, sociale samenhang, sociale cohesie, hulpbronnen voor individu, publieke opinievorming
Religieuze civil society organisaties (kerkgemeenschappen)	Activiteiten vanuit eigen organisatie, steun aan organisatie vanuit gemeente het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving; de morele basis van de organisatie; de basis voor het lidmaatschap van individuen, financiële middelen en de belemmerende factoren voor de organisaties.
Seculiere civil society organisaties (vrijwilligersorganisatie)	Activiteiten vanuit eigen organisatie, steun aan organisatie vanuit gemeente het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving; de morele basis van de

	organisatie; de basis voor het lidmaatschap van individuen, financiële middelen en de belemmerende factoren voor de organisaties.
Seculiere civil society organisaties (sportvereniging)	Activiteiten vanuit eigen organisatie, steun aan organisatie vanuit gemeente het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving; de morele basis van de organisatie; de basis voor het lidmaatschap van individuen, financiële middelen en de belemmerende factoren voor de organisaties.
Verschillen tussen religieuze en seculiere organisaties	het primaire doel van de organisatie; de bijdrage die de organisatie levert aan het welzijn van de samenleving; de morele basis van de organisatie; de basis voor het lidmaatschap van individuen, financiële middelen en de belemmerende factoren voor de organisaties. Overige verschillen.
Aanbevelingen	Aandachtspunten, overige ervaringen, aanbevelingen, tips.

Bijlage 4.1 overzicht van doelen

Overzicht van de doelen in het document *Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020*

4.1. Algemeen

Waar willen we naar toe?

- Vrijwilligers (organisaties) bevorderen meedoen/vrijwillige inzet.
- Integrale samenwerking tussen vrijwilligerspartijen waarbij de focus ligt op: een aanvulling voor elkaar zijn.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Algemeen: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) De Plu als centraal coördinatiepunt en steunpunt vrijwilligers in de gemeente Heerde (14 uur per week). 2) Jaarlijkse vrijwilligersprijs en pluim. 3) Vacaturebank vrijwilligers van de Plu (meer promoten en versterken) 4) De Plu, Welzijn Heerde en het Vrijwilligersplatform zijn partner voor de gemeente in de beleidsvoorbereiding en – uitvoering met betrekking tot vrijwilligerswerk. 5) De rol van de Plu als kennismakelaar vrijwillige inzet versterken, op de website wordt informatie over randvoorwaarden voor vrijwilligerswerk gebundeld, verzameld en digitaal gecommuniceerd. 6) Structurele stimulering Stichting Present voor haar vrijwilligersactiviteiten. 7) Stichting Vrijwillige Hulpdienst stimuleren voor haar vrijwilligersactiviteiten. 8) Vrijwilligersplatform stimuleren.
b. Bieden van infrastructuur die past bij de variëteit in vrijwillige inzet (opzoek naar nieuwe vrijwilliger en stimuleren van samenwerking tussen vrijwilligersorganisaties).	9) Het Vrijwilligersplatform versterken tot een bredere vertegenwoordiging van vrijwilligers in de non-profit sector in Heerde (aansluiting met jeugd, cultuur en sport). Het vrijwilligersplatform formuleert voor haar zelf een duidelijk doel (waartoe), strategie (hoe), meerwaarde en rol; de gemeente is deelnemer in het platform. 10) De Plu en het Vrijwilligersplatform geven uitvoering aan de doelen en acties in het vrijwilligerswerkbeleid en motiveren andere (vrijwilligers)organisaties daaraan bij te dragen. 11) Overzicht van vrijwilligersorganisaties op de website van de Plu inclusief wegwijzercampagne naar Plu voor verschillende samenwerkingspartners. 12) Bij herijking van het subsidiebeleid extra aandacht schenken aan mantelzorgers en vrijwilligers en proberen het effect ervan in beeld te brengen (T 2015-07-06)
c. Stimuleren van vroegsignalering, verbinding en kennisdeling (vrijwilligers komen achter de voordeur).	13) Het vrijwilligersplatform faciliteert met haar leden dat mantelzorg- en vrijwilligerssteunpunt de Plu een makelaarsrol kan vervullen bij het oppakken en wegzetten van vragen van inwoners met betrekking tot vrijwilligerswerk.
d. Bevorderen van meedoen van specifieke groepen (focus op jeugd en begeleide vrijwilligers).	14) De Plu en het Vrijwilligersplatform zetten zich samen in voor het vinden van plekken voor vrijwilligers met begeleiding (voor inwoners van Heerde met een achterstand).
e. Aanmoedigen van nieuwe initiatieven.	15) De gemeente communiceert op haar website dat zij openstaat voor initiatieven van inwoners die meedoen bevorderen. 16) Het vrijwilligersplatform ontwikkelt met haar deelnemers en partners oplossingen voor hiaten in het vrijwilligerswerk.

Samenwerkingspartners zijn onder andere:

De Plu, het Vrijwilligersplatform, de Vrijwillige Hulpdiensten Heerde, de Zonnebloem Heerde e.o. Rode Kruis, Stichting Present, Jongerenwerk Heerde, Wapenveld, Veessen, Jeugd met een opdracht, Welzijn Heerde, Hof van Cramer, Zorgcentra en kerken.

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

4.2. Jeugd en vrijwillige inzet

"Je kunt niet jong genoeg beginnen. Een jongere die vrijwilligerswerk leert doen in de gemeente Heerde zal dit in zijn verdere leven meenemen, waar hij of zij ook maar gaat wonen" (deelnemer Vrijwilligersplatform gemeente Heerde)

We gaan in deze paragraaf specifiek in op vrijwilligerswerk voor en door jongeren. Een belangrijke kanttekening is dat vrijwillige inzet door jongeren de thuissituatie (o.a. toestemming van ouders) bepalend kan zijn. In paragraaf 1.2.1 en 2.1.1. zijn trends over vrijwilligerswerk onder jongeren beschreven. Een belangrijke stimulans voor het doen van vrijwilligerswerk onder jongeren vormen de maatschappelijke betrokkenheid van vrienden en ouders. Het doen van vrijwilligerswerk door jongeren bevordert hun ontwikkeling van competenties, stimuleert het een positieve houding ten opzichte van henzelf en het zelfvertrouwen en vergroot het de maatschappelijke betrokkenheid.

Waar willen we naar toe?

- Vrijwillige inzet draagt er aan bij dat kinderen in de gemeente Heerde zo zelfstandig mogelijk kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven.
- Vrijwillige inzet door jongeren bevordert het meedoen in de gemeente Heerde (jong geleerd is oud gedaan).

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Jeugd: Hoe:
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Uitvoering geven aan de doelen aangaande vrijwilligers in het beleidsplan Jeugd gemeente Heerde 2015-2018 ⁱⁱⁱ . 2) Voortzetting uitreiking jaarlijkse vrijwilligersprijs aan jeugdige vrijwilligers (De Pluim). 3) Project Graag Gedaan (De Plu) voortzetten. 4) Handi internetcafé voortzetten.
d. Bevorderen van meedoen van specifieke groepen (focus op jeugd en begeleide vrijwilligers).	5) Vrijwillige inzet door jongeren in de gemeente Heerde stimuleren door samenwerking en afstemming tussen bestaande partijen op dit terrein te versterken via de Plu, Stichting Present en het Vrijwilligersplatform.
e. Aanmoedigen van nieuwe initiatieven.	6) In samenwerking met bestaande partijen op het gebied van vrijwilligerswerk onderzoeken of een pionier voor jongerenvrijwilligersnetwerk van toegevoegde waarde in de gemeente Heerde kan zijn.

n.b. in de overige paragrafen zijn ook nog zaken terug te vinden aangaande jeugd.

Samenwerkingspartners zijn onder andere:

Sport en verenigingsleven, Cultuursector, Family Factory, De Plu (o.a. het project Graag gedaan), Handi, internetcafé, Scouting Vereniging Buys Ballot, Stichting Present, Jongerenwerk Heerde, Wapenveld, Veessen, Jeugd met een opdracht, Welzijn Heerde, Team Jeugd, CJG V érian en kerken.

Noot. Herdrukt van "Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020". Door gemeente Heerde (n.d.).

4.3. Werk en vrijwillige inzet

Waar willen we naar toe?

- Vrijwillige inzet onderdeel van de participatieladder.
- Vrijwilligerswerk als inzet voor inwoners met een gemeentelijke uitkering.
- Vrijwillige inzet is aanvullend op het werk van professionals.
- Vrijwillige inzet door werkgevers in de gemeente Heerde bevordert maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Werk: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Uitvoering geven aan de doelen aangaande vrijwilligers in het beleidsplan Werk en Inkomen, gemeente Heerde 2015-2018.
c. Stimuleren van vroeg signalering, verbinding en kennisdeling.	2) Werkgevers in de gemeente Heerde informeren over belang van maatschappelijk ondernemen en mogelijkheden voor vrijwillige inzet en mantelzorg (via vrijwilligersorganisaties) door de Plu.
d. Bevorderen van meedoen van specifieke groepen (focus op jeugd en begeleide vrijwilligers).	3) Bevorderen van samenwerking tussen (vrijwilligers)organisaties voor vinden en bieden van begeleide vrijwilligersplekken, vrijwilligerswerk aan inburgers via het Vrijwilligersplatform, de Plu, Stichting Present, klantmanagers en Stichting Vluchtelingenwerk. 4) (Vrijwilligers)organisaties faciliteren bij het plaatsen van een begeleide vrijwilliger via de klantmanagers (te denken valt aan professionele starthulp).
f. Verbeteren van randvoorwaarden voor vrijwillige inzet.	5) Inwoners met een uitkering die vrijwilligerswerk willen/ gaan doen voor te lichten door: a. Samenwerking tussen gespreksvoerders werk en de Plu over combinatie vrijwilligerswerk en een uitkering, en randvoorwaarden van vrijwilligerswerk. b. Duidelijkheid geven over onkostenvergoeding en kosten via website van de Plu.

Samenwerkingspartners zijn onder andere:

Felua, Sprengen, AVR Verian, De Plu, Rode Beer, Consuminderhuis, Berghuizerbad, Philadelphia, Vrijwilligers binnen zorgorganisaties, arbeidsmatige dagbesteding, VOCO, welzijnswerk, Stichting Vluchtelingenwerk en Zoethout Hattem.

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

4.4. Inkomen en vrijwillige inzet

Vrijwilligerswerk maakt onderdeel uit van de participatieladder en is tevens een instrument om een stapje dichterbij betaald werk te kunnen komen. Andersom mag vrijwilligerswerk niet zorgen voor verdringing van betaalde arbeid.

Vrijwilligers(organisaties) faciliteren inwoners in de gemeente Heerde zoveel en zo snel mogelijk om in een eigen inkomen kunnen voorzien. Bij een tegenprestatie is geen sprake van vrijwillige inzet^{iv}.

Waar willen we naar toe?

- Vrijwillige inzet bevordert inkomensstabiliteit

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Inkomen: Hoe?
b. Bieden van infrastructuur die past bij de variëteit in vrijwillige inzet.	1) Opzetten van een Formulierenbrigade. 2) Opzetten van een Consuminderhuis.
c. Stimuleren van vroeg signalering, verbinding en kennisdeling.	3) Vrijwilligers faciliteren door: a. Voorlichting geven aan vrijwilligers (en anderen die achter de voordeur komen) over hoe zij armoede, kunnen herkennen en waar het signaal kan worden afgegeven. b. Handreikingen maken hoe vrijwilligers, wanneer zij schulden/armoede signaleren, dit bespreekbaar kunnen maken met de personen om wie het gaat en waar het signaal kan worden afgegeven, door gemeente en de Plu. c. Versterken informatie omtrent samenwerken bij armoedebestrijding met aandacht voor alle partijen die een bijdrage leveren aan armoedebestrijding en schuldhelp. 4) Bij inzet tegenprestatie: a. Verdiepen in een verzekeringsvorm voor de tegenprestatie . b. Goede communicatie over rechten en plichten naar betrokken partijen. c. Onderzoeken van mogelijkheden voor onkostenvergoeding voor inwoners die algemene bijstand ontvangen en een tegenprestatie doen. En goede afspraken hieromtrent maken met betrokken organisaties.

Samenwerkingspartners zijn onder andere:

Taalmaatjes, Humanitas, Stichting Grip op de knip, voedselbank, Stichting Leergeld, Kledingbank de cirkel, Welzijnswerk.

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

4.5 Veiligheid en vrijwillige inzet

Waar willen we naar toe?

Vrijwilligerswerk kan de veiligheid in een buurt verhogen: vrijwilligers bevorderen de sociale cohesie in buurten. Hierdoor kan de criminaliteit in buurten dalen en wordt het aantrekkelijker om daar te wonen of voor bedrijven zich daar te vestigen.

- Vrijwillige inzet bevordert (fysieke) veiligheid.
- Veiligheid van vrijwilligers en van (kwetsbare) inwoners is een randvoorwaarde bij vrijwillige inzet.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Veiligheid: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Uitvoering geven aan de doelen in het beleidsplan Integraal Veiligheidsbeleid gemeente Heerde 2016-2019 waar vrijwillige inzet een rol bij kan spelen ¹ ; 2) Alle vrijwilligers in de gemeente Heerde zijn via de gemeente Heerde verzekert bij de VNG Vrijwilligersverzekering op het vlak van aansprakelijkheid en ongevallen ¹ . 3) Bestaande en nieuwe vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties worden erop gewezen dat zij een (gratis) Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor vrijwilligers aan kunnen vragen ² .
c. Stimuleren van vroegsignalering, verbinding en kennisdeling.	4) Organisaties en verenigingen met vrijwilligers in de zorg, sport, welzijn en jeugd aan te moedigen om: a. ongewenst gedrag bespreekbaar te maken in themabijeenkomst voor organisaties in de gemeente Heerde; b. Meldprotocol en een contactpersoon ongewenste gedragsvormen in te stellen; en dit op te nemen in de subsidieregels c. Tuchtrect op te stellen en zich aan te sluiten bij de landelijke registratielijst in veilige handen door dit op te nemen in de subsidieregels.
d. Bevorderen van meedoen van specifieke groepen (focus op jeugd en begeleide vrijwilligers).	5) (kwetsbare) mensen die in aanraking komen met vrijwilligers voorlichten en waarbij sprake is van ongewenste omgangsvormen een platform bieden om dit te melden (website de Plu)
f. Verbeteren van randvoorwaarden voor vrijwillige inzet.	6) Organisaties en verenigingen met vrijwilligers in de zorg, sport, welzijn en jeugd aan te moedigen om: a. Omgangsregels en gedragsregels voor vrijwilligers/begeleiders op te stellen en dit op te nemen in de subsidieregels. b. In de subsidieregels opnemen dat vrijwilligers(organisaties) zich bewust zijn van veiligheidsaspecten bij het inzetten van vrijwilligers en hier zo nodig maatregelen voor treffen.

Samenwerkingspartners

Vrijwilligers(organisaties) die zich in Heerde inzetten voor veiligheid in de gemeente Heerde zijn bijvoorbeeld:

- Vrijwillige brandweer (2 korpsen, wapenveld en Heerde, ong. 30 per korps) – regionaal georganiseerd
- Vrijwillige politie
- Buurtverenigingen
- Veilig Verkeer Nederland Heerde
- Verkeersregelaars evenementen (vanuit oranjeclubs, skeelerclub, tourclub)
- Verkeersregelaars scholen
- AVR

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

4.6. Gezondheid en vrijwillige inzet

Waar willen we naartoe?

Vrijwillige inzet kan de gezondheid vergroten.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Gezondheid: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Uitvoering geven aan de doelen aangaande vrijwilligers in het beleidsplan Lokaal Gezondheidsbeleid gemeente Heerde 2016-2020.
f. Verbeteren van randvoorwaarden voor vrijwillige inzet.	2) Vrijwilligers mogelijkheid bieden om via gereduceerd tarief EHBO/reanimatie/AED diploma te halen via EHBO verenigingen.

Samenwerkingspartners zijn onder andere:

EHBO (Heerde en Wapenveld), AED Hartveiligwonen (160 vrijwilligers), VOCO MEE, Handi, Rode Kruis, De Zonnebloem Heerde e.o., Stichtingen Gehandicaptenbelang Noordoost Veluwe, platform gehandicaptenbeleid gemeente Heerde, De Plu, Vrijwillige Hulpdienst Heerde, Sportverenigingen, Algemene Voorziening Regieondersteuning (AVR), Alzheimercafé, Welzijn Heerde, volwassenenwerk, De Plu, Vrijwillige Hulpdiensten Heerde, Professionele organisaties in zorg en welzijn met vrijwilligers.

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

4.7. Leefbaarheid en vrijwillige inzet

Waar willen we naar toe?

Leefbaarheid bevorderen door vrijwillige inzet.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Leefbaarheid: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1. Uitvoering geven aan doelen met betrekking tot leefbaarheid door vrijwillige inzet in het beleidsplan Wmo 2013 - 2016. 2. Uitvoering geven aan de doelen in het beleidsplan Integraal Veiligheidsbeleid gemeente Heerde 2016-2019 waar leefbaarheid en vrijwillige inzet een rol bij kan spelen.
b. Bieden van infrastructuur die past bij de variëteit in vrijwillige inzet.	3. Overzicht maken van vrijwilligersactiviteiten ten behoeve van de natuur en deze opnemen op de website van de Plu (Cittaslow).
e. Aanmoedigen van nieuwe initiatieven.	4. Onderzoeken of buurtbemiddeling (door o.a. vrijwilligers) een relevante structuur is ter bevordering van veiligheid van de inwoners en de fysieke omgeving van de gemeente Heerde.

Samenwerkingspartners:

Vrijwilligers(organisaties) die zich in Heerde inzetten met betrekking tot leefbaarheid in de gemeente Heerde zijn bijvoorbeeld: Voco MEE, Present, Welzijn Heerde, Oranjeverenigingen, Hof van Cramer, De Heerd/ Dorpshuis, Speeltuinverenigingen, Buurtverenigingen, Kerken, Sportverenigingen, Kunst- en cultuurverenigingen, Combinatiefunctionaris sport en onderwijs, cultuurmakelaar, Cittaslow.

Voorbeelden van organisaties die zich inzetten voor de natuur in de gemeente Heerde zijn o.a. Knotgroep, natuurwerkdag, schoonmaakactie ROVA in samenwerking met scholen, NLDoe!, Vriezies erfgoed, Cittaslow, Erve IJzerman en KNNV.

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

4.8. (Beschermd)wonen en vrijwillige inzet

Waar willen we naartoe?

Vrijwillige inzet maakt thuis/beschermd wonen eerder/langer mogelijk.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	(Beschermd) wonen: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Deelname aan reguliere vrijwilligersactiviteiten of inzet van vrijwilligers voor o.a. huisbezoek, boodschappen doen, mobiliteit, maaltijden.

Samenwerkingspartners zijn onder andere:

Kerken, De Plu, het Vrijwilligersplatform, de Vrijwillige Hulpdiensten Heerde, de Zonnebloem Heerde e.o.. Rode Kruis, Stichting Present, Jongerenwerk Heerde, Wapenveld, Veessen, Welzijn Heerde, Hof van Cramer.

Noot. Herdrukt van "Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020". Door gemeente Heerde (n.d.).

4.9. Verenigingsleven, sport, kunst, cultuur en vrijwillige inzet

Het verenigingsleven, sport, kunst en cultuur zijn vormen van vrijwillige inzet die meedoen bevorderen.

Waar willen we naartoe?

- Vrijwilligers spelen een rol om mensen met afstand tot sport/cultuur te laten meedoen.
- Vrijwillige inzet is een randvoorwaarde voor (sterk) verenigingsleven, (sport/cultuur) evenementen en voor georganiseerde sport.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Verenigingsleven, sport, kunst, cultuur: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1. Uitvoering geven aan doelen die raken aan vrijwillige inzet met betrekking tot sportbeleid. 2. Uitvoering geven aan doelen die raken aan vrijwillige inzet met betrekking tot de kadernota Kunst en Cultuur 2009-2017 ^{vi} .
b. Bieden van infrastructuur die past bij de variëteit in vrijwillige inzet.	3. Werving vrijwilligers stimuleren en faciliteren via de Plu: de makelaarsfunctie van de Plu communiceren aan Verenigingsleven, sport, kunst, cultuur bij het invullen van bestuursfuncties of vrijwilligersfuncties.
c. Stimuleren van vroeg signalering, verbinding en kennisdeling.	4. Verenigingen motiveren om te investeren in signaleringsfunctie van vrijwilligers en hen meer te wijzen op de mogelijkheden van de Plu om verdere actie te ondernemen, door de Plu.
d. Bevorderen van meedoen van specifieke groepen (focus op jeugd en begeleide vrijwilligers).	5. Verenigingen motiveren om vrijwilligers die begeleiding nodig hebben te plaatsen door de Plu en het Vrijwilligersplatform. 6. Verenigingen motiveren om vrijwilligerswerk onder jongeren te stimuleren door de Plu en het Vrijwilligersplatform.

Samenwerkingspartners die zich inzetten met betrekking tot verenigingsleven, sport, kunst cultuur in de gemeente Heerde zijn bijvoorbeeld:

- Alle sportverenigingen (actief en passief)
- Muziekverenigingen en zangverenigingen
- Heerder Historische Vereniging
- Stichting Molenbezit Heerde (De Bats en de Vliet)
- Cultureel centrum
- Platform van Kunst & Cultuur
- Stichting Wij zijn Heerde

Noot. Herdrukt van "Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020". Door gemeente Heerde (n.d.).

4.11. Mantelzorg en vrijwillige inzet

Mantelzorg is geen vrijwillige inzet. Maar vrijwilligers kunnen mantelzorgers wel ondersteunen. Zo geven veel mantelzorgers (60%) en vrijwilligers (59%) aan dat er onvoldoende mensen zijn om hun taken mee te delen.

Waar willen we naartoe?

- Vrijwillige inzet kan mantelzorgers vinden, versterken, verlichten en verbinden.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Mantelzorg: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Uitvoering geven aan beleidsnota Mantelzorg, gemeente Heerde 2015-2018 ^{viii} .
c. Stimuleren van vroegsignalering, verbinding en kennisdeling.	2) Vrijwilligers(organisaties) stimuleren om te werken vanuit de vraag van de mantelzorger (en hun aanbod daarop ondergeschikt te maken) en samen te werken met andere vrijwilligersorganisaties en professionele zorg- en welzijnsorganisaties via de Plu en het vrijwilligersplatform.
d. Bevorderen van meedoen van specifieke groepen (focus op jeugd en begeleide vrijwilligers).	3) Respijtzorg door vrijwilligers versterken door het opzetten van een vrijwilligerspoule: 'Mantelzorgexpres' bij de Plu voor mantelzorgers.

Samenwerkingspartners

Deelnemers Vrijwilligersplatform, AVR.

Noot. Herdrukt van "Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020". Door gemeente Heerde (n.d.).

4.10. Mobiliteit en vrijwillige inzet

Mobiliteit is net als vrijwillige inzet een middel om meedoen te bevorderen.

Waar willen we naartoe?

- Vrijwillige inzet kan de zelfredzaamheid in het (openbaar) vervoer vergroten.
- Vrijwillige inzet kan (gebruik van het) vervoer mogelijk maken.
- Vrijwillige inzet bij mobiliteit kan een randvoorwaarde zijn om het meedoen van (kwetsbare) inwoners te bevorderen.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Mobiliteit: Hoe?
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Uitvoering geven aan de doelen aangaande vrijwillige inzet ter bevordering van de mobiliteit van kwetsbare burgers, uit de Kadernota Basismobiliteit, gemeente Heerde 2016-2019 ^{vii} . 2) Continueren buurtbus lijn 502 (van Vorchten via Veessen en Heerde naar Wezep).
b. Bieden van infrastructuur die past bij de variëteit in vrijwillige inzet.	3) Vrijwilligersorganisaties vragen om gezamenlijk een project met betrekking tot vrijwillige OV-maatjes te starten onder regie van de Plu via het vrijwilligersplatform.

Samenwerkingspartners die zich inzetten met betrekking tot mobiliteit van kwetsbare burgers in de gemeente Heerde zijn bijvoorbeeld:

- Vrijwillige Hulpdienst Heerde
- Rode Kruis
- De Zonnebloem Heerde e.o.
- Platform Gehandicaptenbeleid Heerde
- Buurtbusvereniging VeVoMa

Noot. Herdrukt van "Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020". Door gemeente Heerde (n.d.).

4.12. Leren en vrijwillige inzet

Leren is net als vrijwillige inzet een middel om meedoen te bevorderen.

Waar willen we naartoe?

- Vrijwillige inzet kan de ontwikkeling stimuleren.
- Leren is een belangrijke randvoorwaarde voor vrijwillige inzet.

Wat doet de gemeente hiervoor?

Wat?	Leren: Hoe
a. Continueren en bestendigen van wat goed gaat.	1) Inzet van vrijwillige taalcoaches, aanbod bekendheid geven via de Plu.
c. Stimuleren van vroegsignalering, verbinding en kennisdeling.	2) Pilot opzetten om vrijwilligers te betrekken bij en te trainen voor vroegsignalering en preventie-projecten (van de gemeente) binnen het sociaal domein. De Plu krijgt hierin een coördinerende rol. Hierbij wordt ook gekeken of vrijwilligers kunnen aanhaken bij interne trainingen van organisaties, waaronder de gemeente.
f. Verbeteren van randvoorwaarden voor vrijwillige inzet.	3) Investeren in kennismakelaar vrijwilligerswerk die informatie geeft over o.a. randvoorwaarden van vrijwilligerswerk en opleidingen coördineert aangaande bijvoorbeeld signalering, veiligheid, en mantelzorg. 4) In afstemming met de Plu faciliteert de Gemeente in expertisebevordering van vrijwilligers.

Samenwerkingspartners: Vrijwilligers(organisaties) die zich in Heerde inzetten met betrekking tot de ontwikkeling van inwoners in de gemeente Heerde zijn bijvoorbeeld:

- De Plu
- Humanitas
- Schuldhulpmaatje
- Grip op de Knip
- Taalpunt, taalmaatjes
- Stichting Vluchtelingenwerk

Noot. Herdrukt van “Uitwerking Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

Bijlage 4.2 overzicht van uitvoeringsplannen

Overzicht van uitvoeringsplannen omtrent sub programma's in uitwerking vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020

Vrijwilligs betrekken bij vroeg signalering	
Doel: Vrijwilligers moeten weten waar ze signalen kunnen melden zodat de gemeente preventief kan ingrijpen Resultaat: Vrijwilligers zijn in staat vroegtijdig te signaleren; meldingssysteem is duidelijk.	Hoe: Buurtcoaches zichtbaar maken in Heerde Civil society organisaties motiveren om te investeren in signaleringsfunctie van vrijwilligers Individuele vrijwilligers leren hoe ze signalen kunnen herkennen en hoe ze over moeten gaan tot actie
Betrekken van vrijwilligersorganisaties bij het gemeentelijk beleid	
Doel: korte lijnen tussen gemeente en vrijwilligers (organisaties) Resultaat: Door middel van inbreng vanuit vrijwilligersorganisaties de beleidsontwikkeling bevorderen. Betrokkenheid gevoel gecreëerd bij vrijwilligersorganisaties. In kaart gebracht door 0-meting in 2019 en een eindevaluatie eind 2020	Hoe: Actief betrekken van vrijwilligersorganisaties bij stellen van prioriteiten in vrijwilligerswerk. De vrijwilliger coördinator als aanspreekpunt instellen en laten dienen als intermediair.
Vrijwilligersmanagement 3.0: de 'Nieuwe vrijwilliger' mobiliseren	
Doel: het versterken van de onderlinge samenwerking tussen vrijwilligersorganisaties en het vrijwilliger potentieel meer benutten. Resultaat: Grotere en meer diverse groep vrijwilligers; vrijwilligersplatform jaarlijks met twee vrijwilligersorganisatie uitbreiden; Meten door 0 meting in 2019 en nameting in 2020	Hoe: kijken welke groepen vrijwilligers momenteel nog niet goed bereikt worden en kijken naar hoe deze groep bereikt zou moeten worden; ondernemers uitdagen om te investeren in de maatschappij in de vorm van vrijwilligerswerk. Stichting Present, vrijwilliger coördinator en het ondernemersfonds werken hiervoor een plan uit en voeren deze uit. Gemeente faciliteert waar nodig is; mensen met allerlei beperkingen beter begeleiden naar vrijwilligerswerk; vrijwilliger coördinator, volwassenmedewerker en het vrijwilligersplatform denken hier over na. ; vrijwilligersplatform uitbreiden met andere soorten vrijwilligersorganisaties; vrijwilliger coördinator en vrijwillige hulpdienst als matchmakers voor het koppelen van vrijwilligers aan vacatures; het betrekken van de buurtcoaches in het faciliteren en opzetten van domein over schrijdende en innovatieve vrijwilligersprojecten;
Nieuwe invulling van de website 'de Plu'	
Doel: de Plu moet worden verbeterd Resultaat: oplevering van een plan in 2019 over hoe de Plu moet worden ingedeeld. In 2020 is dit plan ingevuld.	Hoe: In twee fasen: fase één is het uitdenken van nieuwe inrichting voor de Plu en uitzoeken wat de beste digitale plek is voor informatie te

	plaatsen. Tweede fase: website wordt ingevuld door vrijwilliger coördinator.
De vrijwilliger en veiligheid	
Doel: bescherming van vrijwilligers en cliënten in een veilige omgeving Resultaat: in 2019 en 2020 wordt thema vrijwilligers en veiligheid besproken met vrijwilligers (organisaties)	Hoe: Thema-avond laten organiseren door vrijwilligersplatform Bezig met onderwerp vertrouwenspersoon Mogelijkheid om gratis VOG aan te vragen en de VNG-vrijwilligersverzekering aan bieden.
Vrijwilliger en vervoer	
Doel: vrijwilligers een rol laten spelen in de basismobiliteit Resultaat: kwetsbare groep inwoners Heerde is beter in staat zichzelf te vervoeren	Hoe: Het vrijwillige OV-maatje Vrijwilligers inzetten in passend vervoer
Vrijwillige taalcoaches	
Doel: Bij taalpunt Heerde en Wapenveld vrijwillige taalcoaches inzetten, om mensen die moeite hebben met de Nederlandse taaladvies te laten krijgen en Nederland te leren. Resultaat: Steeds meer mensen in Heerde beheersen de Nederlandse taal zodat ze meer zelfstandig hun weg kunnen vinden in de samenleving	Hoe: De vrijwilliger coördinator gaat samen met vrijwilligersplatform op zoek naar geschikte taalcoaches. Die worden vervolgens gelinkt aan het Taalpunt Heerde en Wapenveld.
Herijking vrijwillige cliënt ondersteuners	
Doel: client ondersteuners (vrijwilliger die mensen met een zorgvraag wegwijs maakt) Resultaat: de samenredzaamheid wordt door middel van deze vrijwillige client ondersteuners in Heerde vergroot. In 2020 moet minimaal 10x gebruik zijn gemaakt van zo'n vrijwilliger.	Hoe: Er zijn al een aantal vrijwillige client ondersteuners. In de praktijk blijkt echter dat hier nog maar weinig gebruik van wordt gemaakt. Daarom in 2019 uitzoeken waarom er weinig gebruik van wordt gemaakt. En in 2020 verbeterpunten uit het onderzoek toepassen. Dit wordt opgepakt door de gemeente in samenwerking met professionele client ondersteuners.
Vrijwilligers bekend maken met OZOverbindzorg	
Doel: De gemeente wil vrijwilligers laten werken met de zogeheten OZOverbindzorg. De reden hiervoor is dat de hulp die zij dan bieden opbouwt bij het zorgplan dat wordt geleverd aan de hulpvrager. Resultaat: minimaal 20 vrijwilligers die zijn aangemeld bij OZOverbindzorg in 2020.	Hoe: Het online platform OZOverbindzorg wordt gebruikt om ontwikkeling rondom de hulpvrager in de gaten te houden. Het vrijwilligersplatform moet meer bijeenkomsten organiseren om vrijwilligers bekend te maken met OZOverbindzorg. Mensen die met vrijwilligers omgaan (praktijkondersteuners en verpleegkundigen) wordt gevraagd om vrijwilligers op OZOverbindzorg te attenderen. De vrijwilligers van Senior Web kunnen ingezet

	worden om vrijwilligers te leren om te gaan met dit online platform.
Vrijwilligers en ouderen	
Doel: verminderen van eenzaamheid onder ouderen Resultaat: ervoor zorgen dat eenzame ouderen zich gehoord en gezien voelen. Ook is het belangrijk dat zij weten waar ze terecht kunnen.	Hoe: Inwoners ouder dan 75 jaar krijgen een brief met een aanbod om een gesprek te hebben met een vrijwilliger. Aan de vrijwilliger coördinator wordt gevraagd om een aanbod van vrijwilligers te creëren.
Vrijwilligersprojecten in andere uitvoeringsplannen	
1. Vrijwilligers en palliatieve zorg 2. Grip op de knip (vrijwilligers die affiniteit hebben met financiën) 3. Werkzoekenden geleiden naar vrijwilligerswerk 4. Vrijwilligers en jongerenwerk 5. Vrijwilligers en cultuur 6. Jaarlijkse vrijwilligersprijs en pluim 7. Stimulering vrijwillige organisaties 8. Succesvolle projecten voortzetten 9. Buurtbemiddeling	

Noot. Tabel is aangepast van “Uitvoeringsprogramma Vrijwilligerswerkbeleid 2019-2020”. Door gemeente Heerde (n.d.).

Bijlage 4.3 overzicht van kenmerken uit theoretisch kader en analyse

Overzicht van theorie in combinatie met resultaten uit de deelvragen 1,2 en 3

	Theorie	1	2	3	Theorie	1	2	3	Theorie	1	2	3
Kenmerk	Religieuze organisaties (kerkgemeenschap)				Seculiere organisaties (vrijwilligersorganisatie)				Seculiere organisaties (sportvereniging)			
Primaire doel	Geloof overbrengen	X		X	Welzijn in de maatschappij verbeteren	X		X	Sport	X		X
	Collectief welzijn			X	Individuele interesses/belangen			X	Individuele interesses/belangen			X
Bijdrage aan maatschappelijk welzijn	Sociaal kapitaal		X	X	Sociaal kapitaal	X			Sociaal kapitaal			
	Mate van integratie en verbondenheid	X	X	X	Organisator van voorzieningen en aanbod in de eerste lijn		X	X	Sociale inclusie	X		X
	Genereren van maatschappelijke vaardigheden				Verbinding creëren in samenleving	X	X	X	Sociale samenhang	X		X
	Sociale cohesie	X	X	X	Verbeteren van het welzijn van mensen		X	X	(sport) Participatie	X	X	X
	Sociale steun		X	X	Mensen beter met elkaar laten identificeren				Gezonde leefstijl	X		X
	Kerkelijke leden zijn vaker vrijwilliger	X			Mensen loyaliteit laten ervaren		X	X	Leefbaarheid in buurt	X		
	Geven leiderschap aan de lokale samenleving				Mensen elkaar leren vertrouwen	X			Maatschappelijke faciliteiten in accommodatie		X	X
	Vormen van vaste culturele plekken in de samenleving door accommodatie	X	X	X					Ontwikkeling van vaardigheden	X	X	X
								Uitvoering publieke interventies	X	X	X	
Aanvulling uit resultaten	Deelvraag 1: (potentieel) deelnemer aan gezamenlijke projecten; vroeg signalerende rol; bevorderen van leefbaarheid Deelvraag 2: financiële bijstand; ontmoetingsfunctie; uitlenen kerkelijke accommodatie				Deelvraag 1: Bevordering zelf- en samenredzaamheid; verhoging van maatschappelijke participatie; vroeg signalerende en kennis delende functie; bevordering sociale cohesie				Deelvraag 1: Sociale bindingen; vroeg signalerende functie; bevordering van zelfredzaamheid;			
Morele basis organisatie	Hogere roeping			X	De wil om de kwaliteit van het leven van achtergestelde mensen te verbeteren			X	Groeiende invloed van overheden		X	X

	Caritas			X							
	Morele verplichting			X							
Aanvulling uit resultaten									Deelvraag 3: uit eigen initiatief zorgen voor eigen leden en samenleving		
Basis voor lidmaatschap individuen	Groepsidentiteit			X	Persoonlijke voorkeuren en opvattingen			X	Selectieve prikkels/ persoonlijke voorkeuren en opvattingen	X	X
	Geloofsovertuiging			X	Motivatie om het ‘juiste’ te doen voor achtergestelde mensen		X	X			
	Sociale druk			X	Morele waarden			X			
Aanvulling uit resultaten					Deelvraag 3: zingeving						
Financiële middelen	Eigen middelen		X	X	Donaties				Eigen middelen	X	X
	Directe of indirecte overheidsfinanciering voor activiteiten in algemeen belang				Eigen middelen			X	Sponsoring		
					Publieke financiering		X	X	X	Financiering van overheid	X
Belemmerende factoren	Afhankelijkheid van vrijwilligers	X		X	Grotere druk op vrijwilligerswerk en overbelasting van huidige vrijwilligers;		X	X	Expertise en professionaliteit;		X
	In sommige gevallen sterk gericht op eigen gemeenschap			X	Moeite met hoge eisen omtrent de kwaliteit van dienstverlening		X	X	Grootte van vereniging en bezitten eigen accommodatie	X	X
	Moeite met nieuwe rol								Moeite met nieuwe rol		
	Reputatie van religieuze organisaties			X							
Aanvulling resultaten	Deelvraag 3: samenwerking met gemeente loopt moeizaam; kerk staat verhouding				Deelvraag 3: relatie met gemeente kan een spanningsveld zijn				Deelvraag 1: Beperkt aantal vrijwilligers; financiële problemen Deelvraag 3: bestemmingsplannen		

Noot. 1,2 en 3 staan voor respectievelijk deelvraag 1, 2 en 3 uit dit onderzoek. Waar een 'X' staat komt de gevonden theorie uit het literatuuronderzoek terug in de resultaten gebaseerd op de document analyse en de afgenomen interviews.